جغرافیه

اووم ټولگی

جغرافیه — اووم ټولگی

Ketabton.com

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

جغرافيه

اووم ټولگی

۱۳۹۰ ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- الحاج سرمؤلف نجيب الله امين افغان
- پوهاند غلام جيلاني عارض
- عبدالصمد رامکي غزنوي

مسلکي اډيټور:

- پوهاند غلام جيلاني عارض
- پوهنمل دکتوراندوس رحمت څواکمن

د ژبې اډيټور:

- سر محقق نعمت الله اندړ

ديني، سياسي او فرهنگي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

ـ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱-	د جغرافیې بنسټ (مبادي)	(۱)
۲-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲)
۳-	لومړی لوست – جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات	(۳)
٤-	دویم لوست – آیا ځمکه کروي شکل لري؟	(۵)
۵-	دریم لوست – د استوا کرښه او اقلیمي سیمې	(۷)
٦-	څلورم لوست – شمالي او سویلي نیمې کرې	(۱۱)
۷-	پنځم لوست – د ځمکې شمالي او سویلي قطب	(۱۳)
۸-	شپږم لوست – عرض البلد	(۱۵)
۹-	اووم لوست – د طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟	(۱۷)
۱۰-	اتم لوست – د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې	(۱۹)
۱۱-	نهم لوست – د ځمکې انتقالي حرکت	(۲۱)
۱۲-	د لومړي څپرکي خلاصه	(۲۳)
۱۳-	دویم څپرکی - د افغانستان جغرافیه	(۲۵)
۱٤-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲٦)
۱۵-	لسم لوست – د افغانستان موقعیت او څلور خواوې	(۲۷)
۱٦-	یوولسم لوست – طبیعي جغرافیه	(۲۹)
۱۷-	دوولسم لوست – د افغانستان د اقلیم په اړه څه پوهیږئ؟	(۳۱)
۱۸-	دیارلسم لوست – غرونه	(۳۵)
۱۹-	څوارلسم لوست – د افغانستان سیندونه، د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله	(۳۹)
۲۰-	پنځلسم لوست – د افغانستان د نورو حوزو سیندونه	(٤۳)
۲۱-	شپاړسم لوست – د افغانستان د جهیلونو په اړه څه پوهیږئ؟	(٤۵)
۲۲-	اوه لسم لوست – بشري جغرافیه	(٤۹)
۲۳-	اته لسم لوست – د افغانستان اقتصادي جغرافیه	(۵۱)
۲٤-	نولسم لوست – طبیعي او صنعتي نباتات	(۵۵)
۲۵-	شلم لوست – د افغانستان مالداری، څړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۹)
۲٦-	یوویشتم لوست – کاني منابع	

(٦٣)
٢٧- دوه ويشتم لوست – کاني سون مواد (٦٧)
٢٨- در ويشتم لوست – په افغانستان کې صنايع او سوداگري (٦٩)
٢٩- څلرويشتم لوست – مواصلاتي جغرافيه (٧٣)
٣٠- د څپرکي خلاصه (٧٧)
٣١- دريم څپرکی- د آسيا لويه وچه (٧٩)
٣٢- د څپرکي موخې (٨٠)
٣٣- پنځه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې موقعيت او څلورخواوې (٨١)
٣٤- شپږويشتم لوست – طبيعي جغرافيه (٨٣)
٣٥- اوه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟ (٨٥)
٣٦- اته ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرگي او خليجونه (٨٧)
٣٧- نهه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې اقليم (٩١)
٣٨- ديرشم لوست – بشري جغرافيه (٩٥)
٣٩- يو ديرشم لوست – اقتصادي جغرافيه (٩٩)
٤٠- دوه ديرشم لوست – کانونه او صنايع (١٠٣)
٤١- درې ديرشم لوست – د آسيا مواصلاتي جغرافيه (١٠٧)
٤٢- څلور ديرشم لوست – د آسيا سياسي جغرافيه (١٠٩)
٤٣- د آسيا د لويې وچې د هيوادونو لست (١١١)
٤٤- د څپرکي خلاصه (١١٣)
٤٥- جغرافيايي اصطلاحات (١١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جغرافيې بنسټ (مبادي)

د ځمکې د کرې مدل

په دغه څپرکي کې لولو:

- جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات (د جغرافيې د علم تعريف، او د جغرافيې د لوستلو ګټې)
- د ځمکې کره
- د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارونو سيمه، معتدلې سيمې، سړې سيمې.
- شمالي او سهيلي نيمې کرې
- شمالي قطب، سهيلي قطب، د شمالي قطب دايره، د سهيلي قطب دايره او د ځمکې محور.
- عرض البلدونه
- طول البلدونه
- د ځمکې وضعي حرکت او نتيجې يې
- د ځمکې انتقالي حرکت او نتيجې يې
- د څپرکي لنډيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکي هدفونه

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددغې څپرکي له لوستلو څخه وروسته د جغرافیې له علم او د هغه د لوستلو له ګټو سره آشناشي.

- د دغه څپرکي مفاهیم، اصطلاحات، ارزښتونه او مهارتونه زده کړي.
- د ځمکې څرخیدل په خپل چاپیر او د شپې او ورځې د پیدایښت سره یې اړیکه درک کړي.
- د لمر په شاو خوا باندې د ځمکې د ګرځیدو او د څلورو فصلونو پیدایښت پر اړیکه پوه شي.
- د ځمکې پرمخ د هرې سیمې د وخت د بدلون او طول البلد د کرښو ترمنځ اړیکې ټینګې کړي.
- د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتي هدفونو ته لاس رسی ومومي:

- د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره رسم کړای شي.
- وکولای شي د هر طول البلد وخت وټاکي.
- د ځمکې د مخ د بیلابیلو سیمو د اقلیم توپیر وکولای شي.
- د ځمکې د وضعي حرکت اهمیت بیان کړي.
- د ځمکې د انتقالي حرکت اهمیت بیان کړي.

لومړی لوست

جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات

د طبيعي چاپيريال يوه منظره

جغرافيه د نړۍ د ښودلو هنداره ده چې د ځمکې او کايناتو په ټولو برخو کې موږ ته معلومات راکوي.

د جغرافيې د علم تعريف

ځينې خلک د ځمکې پرمخ کرکيله کوي، کانونه راباسي چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه له چاپيريال څخه ګټه اخلي. د هوا حالت زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري. په سړه هواکې اړ يو چې ځان او خپل کور تود کړو. انسانان د نقليه وسايلو څخه په ګټې اخستلو سره طبيعي چاپيريال ککړوي او په هغه باندې اغيزه کوي. د پورتنيو مطالبو په نظرکې نيولو سره جغرافيه داسې تعريفوو: جغرافيه هغه علم دی چې د انسان او چاپيريال متقابلې اړيکې مطالعه کوي.

د جغرافيې ګټې

موږ او تاسو د خپل کلي، ښار او هيواد په هکله چې په هغه کې اوسيږو معلومات لرو خو د نورو ښارونو، هيوادونو، د ځمکې کرې، لمريز نظام، سيارو او نورو موضوعاتو په هکله معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

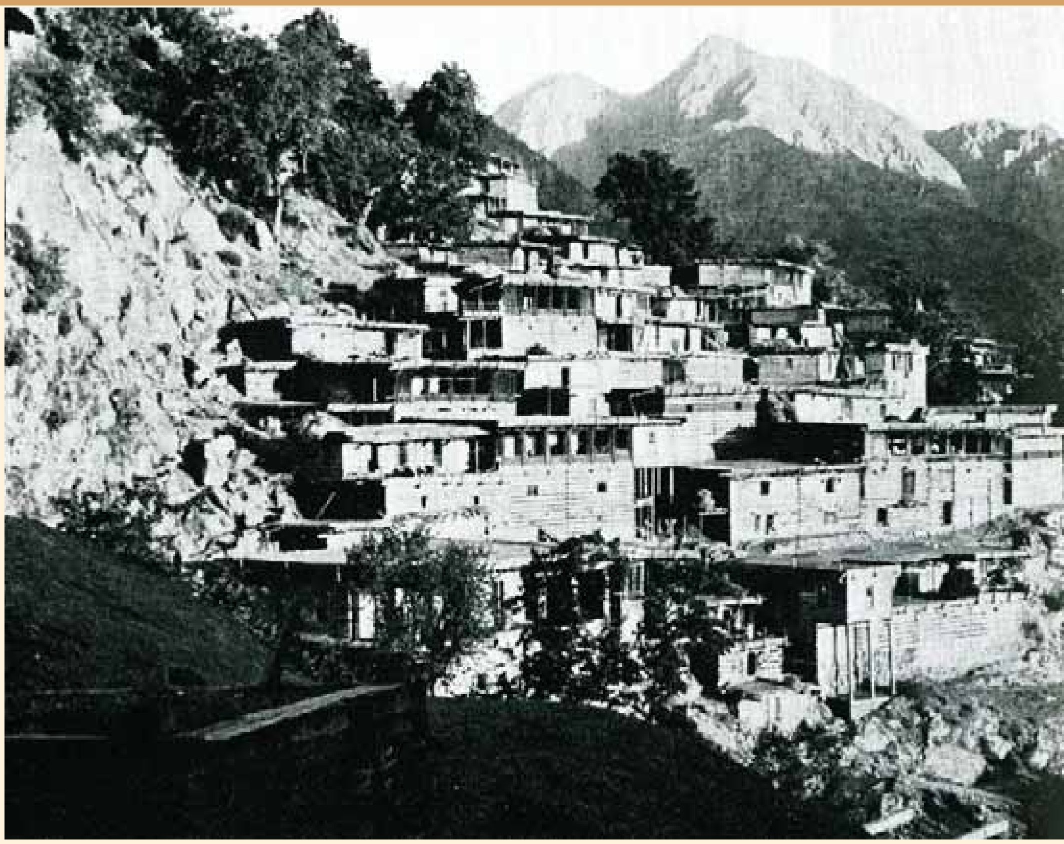

د نورستان طبيعي او بشري منظره

نه لرو. وخت او امکانات هم محدود دي. ترڅو هرځای ته لاړشو او د هغو په هکله معلومات لاسته راوړو. د جغرافيې علم او دهغه مستند معلومات له موږ سره مرسته کوي، پرته له دې چې چيرته لاړشو او يا سفر وکړو، صحيح او مؤثق علمي معلومات لاسته راوړو.

د ټولګي دننه فعاليت

په ټولګي کې دې د زده کوونکو هره ډله پورتني عکس ته وګوري چې کوم شيان پکېويني؟ له هرې ډلې څخه دې يو تن د خپلې ډلې نظريې د ټولګي ترمخه نورو ته بيان کړي.

پوښتنې

۱- جغرافيه تعريف کړئ.
۲ـ جغرافيه د موږ په ژوند کې څه مرسته کوي؟
۳ـ د خپلې استوګنې د ځای د يوې په زړه پورې منظرې په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

آیا ځمکه کروي شکل لري؟

د ځمکي عکس له سپوږمکۍ څخه

ځمکه د لمریز نظام له سیارو څخه ده چې کابو کروي شکل لري. د هغو د قیقو څېړنو په اساس چي ترسره شوي دي د ځمکي قطبونه لږ ننوتي او د استوا په برخه کې لږ[1] وتلي دي. پدې اساس ځمکه د یوې بشپړې کرې شکل نلري بلکې هغه د یوې نامنظمې کرې په شکل تعریفوي. ځکه چې استوایي قطر یې د قطبي قطر په پرتله لږ اوږد دی. د ځمکې کره د جوړښت له مخې لوړې او ژورې هوارې دښتې او همدارنګه څپانده سیندونه، جهیلونه، سمندرګي او سمندرونه لري. د ځمکې ډېره لوړه څوکه د ایوریست څوکه ده چې د آسیا د لویې وچې د همالیا په غرونوکې، چې د هند په شمال کې پراته دي موقعیت لري او د سمندر له سطحې څخه (۸۸۴۸) متره لوړوالی

1. استوایي قطریې ۱۲۷۵٤ کیلومتره او قطبی قطر یې ۱۲۷۳۳ کیلومتره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د ځمکې ډېره ژوره برخه د چین په سهیل ختیځ کې په آرام سمندر کې پرته ده چې (۱۱۰۲۲) متره د سمندر له سطحې څخه ټیټه پرته ده او د ماریانا ګودال په نامه یادیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې د مجسمې کرې یا نقشې او ښوونکې په مرسته، استوایي سیمه، قطبي سیمه، د ځمکې ډېره لوړه څوکه، د ځمکې ډېره ژوره برخه په تقریبي توګه پیدا کړي. وروسته دې د هرې ډلې استازې د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ ځمکه منظمه کره ده او که غیر منظمه؟
۲ـ د ځمکې کومې برخې وتلې او یا ننوتلې دي؟
۳ـ په هغه ځای کې چې تاسو ژوند کوئ، لوړې او ژورې برخې یې څه نومیږي؟
۴ـ د نړۍ جګه څوکه څومره لوړوالی لري او په کوم ځای کې پرته ده؟
۵ـ د نړۍ ژوره برخه چیرته پرته ده او څومره ژور والی لي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

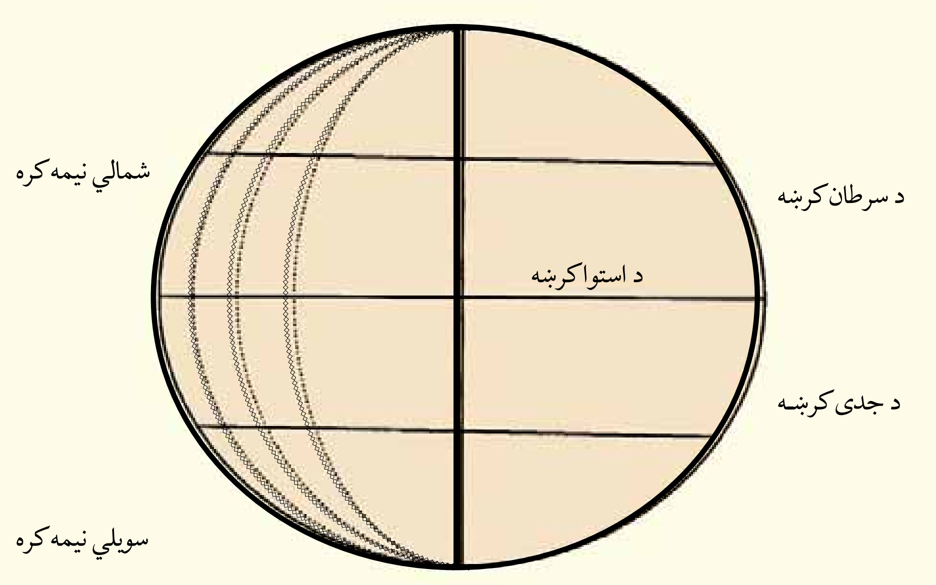

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

زده کوونکي دې د استوا د کرښې، د سرطان د کرښې، د جدي د کرښې او د مدارین د سیمې له مفهوم سره آشنا شي.

د استوا کرښه

لویه فرضي دایره ده چې د ځمکې کره په دوو برابرو برخو ویشي او د طول البلد پر دایرې او محور باندې عمود ده. د استوا د کرښې شمالي برخې ته شمالي نیمه کره او جنوبي برخې ته یې جنوبي نیمه کره ویل کیږي.

د سرطان کرښه

د ورې د لومړۍ نیټې څخه وروسته، د لمر وړانګې ورو ورو د شمالي عرض البلدونو پر لور عمود لګیږي تر څو چې د سرطان په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د سرطان د دایرې (Tropic of Cancer) په نامه یادوي. په دې وخت کې د شمالي نیمې کرې دوبی او د دوبي لمرېز انقلاب وي.

د جدي کرښه

د تلې له لومړۍ نیټې څخه وروسته د لمر وړانګې د استوا د دايرې جنوب په لور عمود لګیږي ترڅو چې د جدي په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د جدي د دايرې په نامه یادوي (Tropic of Capricorn) او جنوبي نیمه کره دوبی وي. د جدي له لومړۍ نیټې څخه وروسته د لمر وړانګې بیرته د استوا خواته حرکت کوي، د درې میاشتو په اوږدوکې یعنې د وری په لومړۍ بیا د استوا پر کرښې باندې عمود لګیږي.

د استوا، سرطان او جدي کرښې

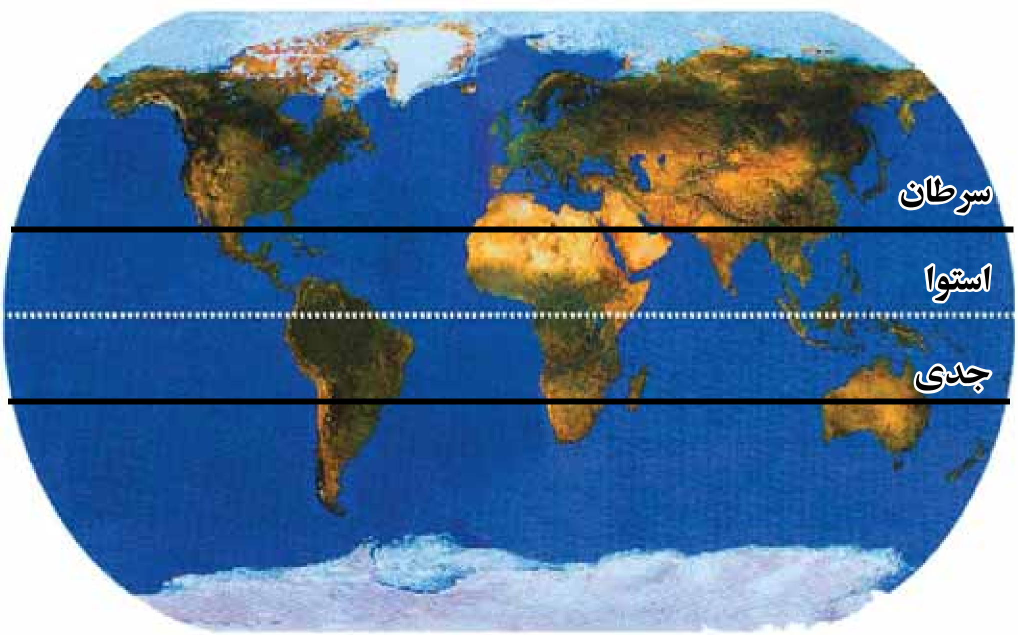

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدارین سیمه

د جدي او سرطان په کرښو باندې د لمر وړانګې یو یوځل او پر نور و عرض البدونو باندې چې د سرطان او د جدي د دایرو تر منځ پراته دي د لمر وړانګې دوه ځله عمود لګیږي. نوځکه دا سیمه د استوایي مدارینو په نامه یادوي. چې هوا یې ډېره توده او مرطوبه ده او زیات اورښت لري.

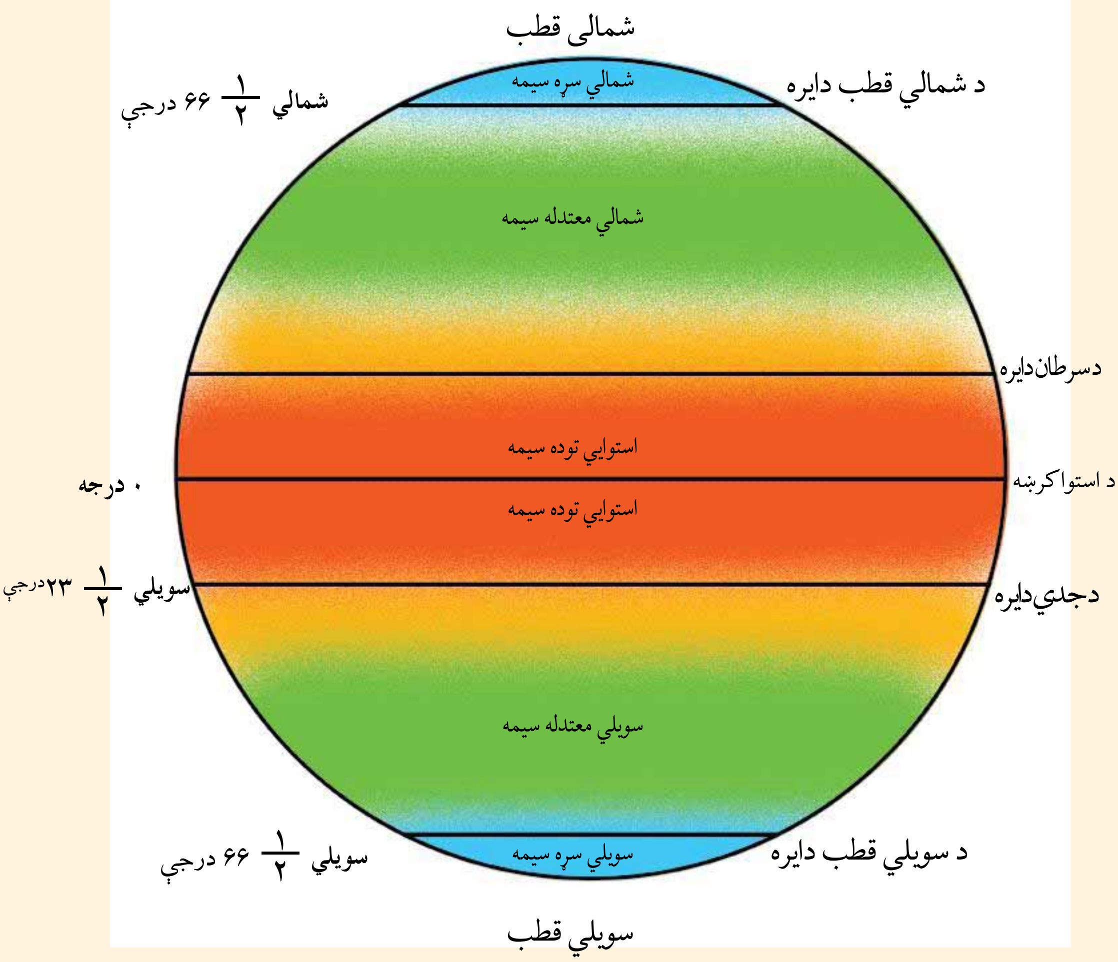

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدله سیمې

په شمالي او جنوبي نیمو کروکې د عرض البلد د $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجو او $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو تر منځ پرتې دي چې هوایې معتدله ده.

سړې او باردې سیمې

په دواړو نیمو کروکې د $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو او ۹۰ درجو په منځ کې هوا نوره هم سړه وي چې بارده او یخچالي سیمه جوړوي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ځمکې د کرې شکل رسم کړي او په هغه باندې دې د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارین سیمې، معتدله سیمې او سړو سیمو د یوې موضوع په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د خپل بحث پریکړه دې د ټولګي تر مخ نوروته بیان کړي.

پوښتنې

۱- د استوا کرښه څه ده؟

۲ـ د لمر وړانګې څه وخت د استوا پر کرښې عمود لګیږي؟

۳ـ د جدي کرښه په کومه سیمه کې پرته ده؟

۴ـ د سرطان دایره ولې د سرطان د دایرې په نامه یادوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې پلټنه وکړي چې د لمر وړانګې څه وخت د دوی د استوګنې په سیمه کې عمود ته نیږدې او څه وخت د لمر وړانګې ډېرې کږې (مایل) لګیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست

شمالي او سويلي نيمې کرې

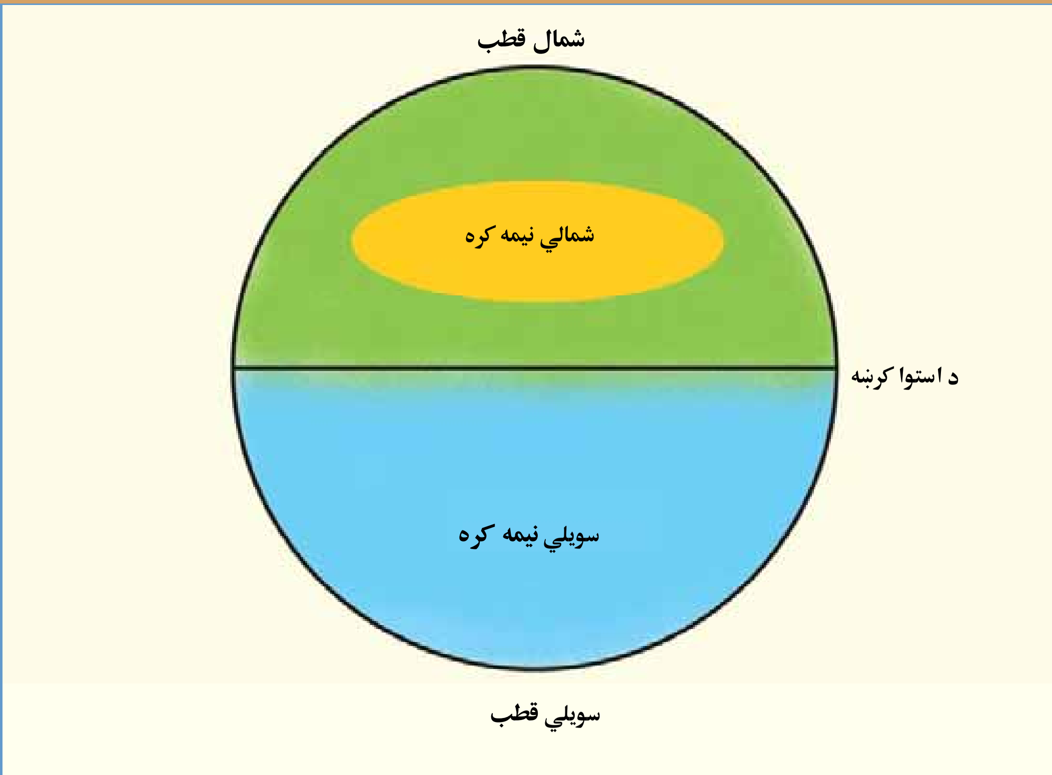

شمالي او سويلي قطب

زده کوونکي دې د شمالي او سويلي نيموکرو، شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

د شمالي او سويلي نيموکرو، شمالي قطب او سويلي قطب په هکله زده کوونکو لپاره معلومات څه اهميت لري؟

که چيرې د ځمکې کرې ته ځير شو نو کتل کيږي چې، د استوا کرښه هغه پردوو برابرو برخو ويشي. د استوا کرښه چې د عرض البلدونو مبدا منل شوې ده د عرض البلد صفر درجه ده. د عرض البلد نوي درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد نوي درجې په سويلي نيمه کره کې شتون لري. که ځير شو د استوا کرښه په سويلي امريکا کې د امازون د سيند له شمال، په افريقا کې د وکتوريا له جهيل او په آسيا کې د سوماترا له ټاپو څخه تيريږي. په دې توګه د وچې زياتره سيمې لکه شمالي امريکا، مرکزي امريکا، د اروپا ټوله لويه وچه، د آسيا او د افريقا زياته برخه په شمالي نيمه کره کې پراته دي. لومړني انسانان او لرغوني مدنيتونه هم په همدې لويو وچو کې منځ ته راغلي او وده يې کړيده. خو په سويلي نيمه کره کې يوازې استراليا، سويلي افريقا، د سويلي امريکا زياته برخه او انتارکتيکا پراته دي. له بلې خوا د سمندرونو زياته برخه په جنوبي نيمه کره کې پرته ده لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګې په توګه د هند سمندر، د آرام سمندر زیاته برخه، سویلي کنګل سمندر او د اطلس سمندر سویلي برخې په سویلي نیمه کره کې موقعیت لري. نو ځکه سویلي نیمه کره د اوبیزې نیمه کرې او شمالي نیمه کره د وچې نیمې کرې په نامه یادوي. د سویلي نیمې کرې د هوا حالت سمندري او د شمالي نیمې کرې د هوا حالت کابو وچه ده. د نړۍ وګړي ډېر په شمالي نیمه کره کې ژوند کوي.

د نړۍ نقشه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې په ټولګي کې نیمه کره د نیمې دایرې د قوس په توګه جوړه کړي. یوه ډله دې شمالي نیمه کره او بله ډله دې سویلي نیمه کره تمثیل کړي.

پوښتنې

۱- په شمالي نیمه کره کې د وچې کومې ټوټې پرتې دي؟
۲ـ په سویلي نیمه کره کې کوم سمندرونه موقعیت لري؟
۳ـ استرالیا په کومه نیمه کره کې پرته ده؟
۴ـ افغانستان په کومه نیمه کره کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د شمالي او سویلي نیمې کرې شکل د سمندرونو او وچو له ټوټو سره په خپلو کتابچو کې رسم کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د ځمکې شمالي او سويلي قطبونه

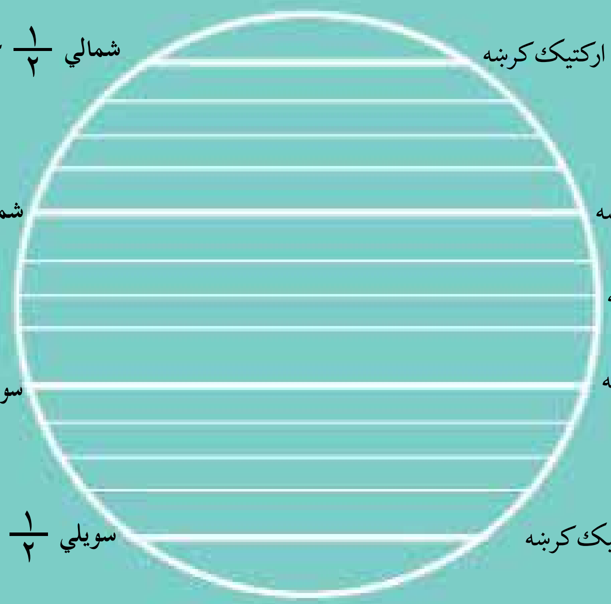

زده کوونکي دې د شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

که د ځمکې د کرې شکل ته ځیر شو لیدل کیږي چې د استوا کرښه ځمکه له ختیځ نه لویدیځ ته په دوو برخو ویشي، چې شمالي برخه یې د شمالي نیمې کرې په نامه او جنوبي برخه یې د سویلي نیمې کرې په نامه یادیږي. د استوا کرښه د عرض البلد صفر درجه ده نوي درجې په شمال او نوي درجې د ځمکې په سویل کې پرتې دي خو د نوي درجو عرض البلدونو پای د ځمکې د قطبونو وروستۍ برخه جوړوي.

شمالي او جنوبي قطب

شمالي قطب په شمال کې د محور وروستۍ نقطه ده چې عرض البلد یې شمالي نوي درجې دی. همداراز سويلي قطب د ځمکې په سویل کې د محور وروستی ټکی دی. چې عرض البلد یې سويلي نوي درجې دی. له دې کبله د عرض البلد د صفر درجې (د استوا کرښې) اوږدوالی ډېر زیات دی، د عرض البلد د ۴۵ درجې اوږدوالي منځنی او د قطبينو ۹۰ درجې عرض البلدونه ډېر کوچني عرض البلدونه شمیرل کیږي، چې اوږدوالی یې صفر ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دب اکبر

د ارکتیک دایره

د شمالي قطب دایره (ارکتیک) د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د انتارکتیک دایره

د جنوبي قطب دایره (انتارکتیک) د سویلي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجې ده.

د ځمکې محور

که چیرې د شمالي قطب وروستی نقطه د سویلي قطب د وروستی نقطې سره و نښلو، هغه کرښه چې دا دوه ټکي سره نښلوي د محور په نامه یادیږي، د محور شمالي پای شمالي قطب او د محور سویلي پای د سویلي قطب په نامه یادوي. جغرافیایي شمال قطب د قطب ستوري په لور دی چې د ځمکې محور ته یې له عمودي حالت نه ښي لورته د $23\frac{1}{2}$ درجو په زاویه میلان ورکړیدی. جغرافیایي شمال قطب چې د قطب ستوري په لور دی او د قطب ستوري موقعیت د دب اکبر سره موازي په شنه آسمان کې د شپې لخوا کولای شو و ټاکو.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د ځمکې د محور په هکله او بله ډله دې د شمالي نیمې کرې په هکله سره بحث وکړي او معلومات دې لاسته راوړي، وروسته دې د هرې ډلې أستازي خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ شمالي قطب د عرض البلد په کومه درجه کې پروت دی؟
۲ـ سویلي قطب د ځمکې په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۳ـ د قطب ستوری د ځمکې د کومې برخې په لور دی؟
۴ـ کوم عرض البلد ته د استوا کرښه ویل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د ځمکې شکل رسم کړي، شمالي او سویلي نیمې کرې دې په هغه کې وښیي.

شپږم لوست

عرض البلد

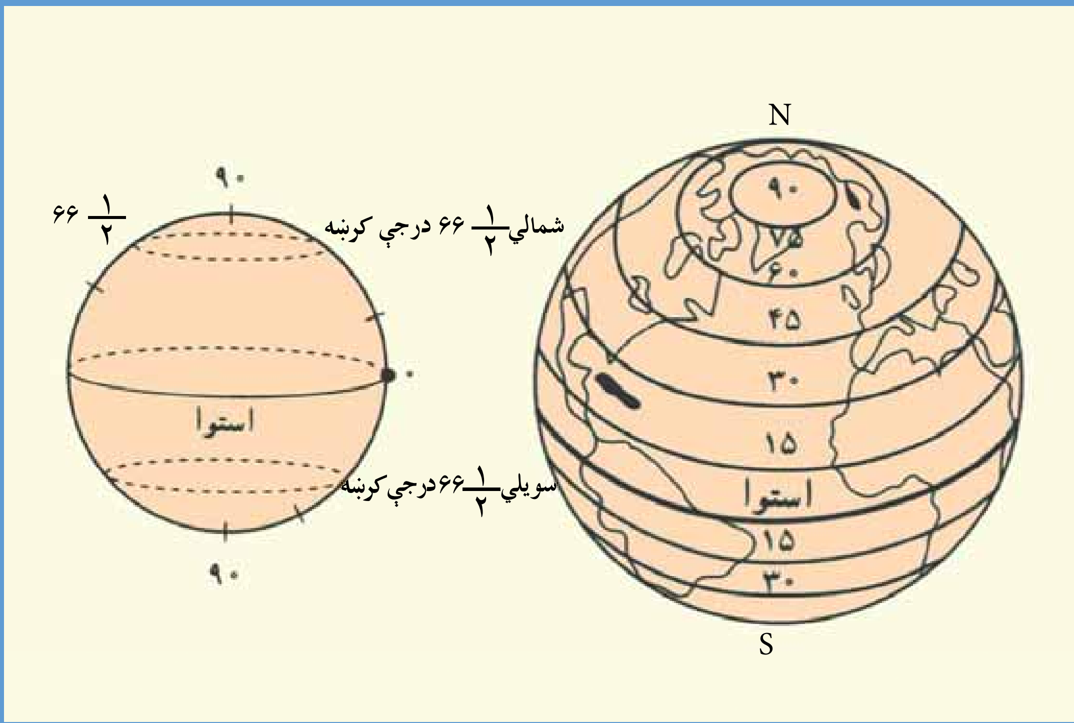

عرض البلد

زده کوونکي دې پوه شي چې د عرض البلد دايرې څه شي دی او څه اهميت لري؟

د عرض البلد دايروته موازي دايرې هم وايي ځکه دا ټولې کرښې د استوا له کرښې سره موازي دي. چې د نقشې او مجسمې کرې په مخ باندې په ډاګه ليدل کيږي. عرض البلدونه هغو دايرو ته ويل کيږي چې د استوا له کرښې سره موازي د ختيځ لويديځ لوري ولري يوبل سره موازي او د طول البلد پر دايرو باندې عمود دي. څرنګه چې ځمکه کروي ده، د عرض البلد ډېره لويه دايره د استوا کرښه ده او د عرض البلدونو مبداء (پيل) ګڼل کيږي نو ځکه صفر درجه منل شوې ده. د استوا شمالي عرض البلدونوته شمالي عرض البلدونه وايي چې د (N) په توري ښودل کيږي او د استوا جنوبي عرض البلدونوته، جنوبي عرض البلدونه وايي او د (S) په توري ښودل کيږي. د عرض البلد هره درجه په ۶۰ دقيقو او هره دقيقه په ۶۰ ثانيو ويشل شوې چې په تقشوکې د درجې، دقيقې او ثانيې په توګه ښودل کيږي. که شکل ته ځير شو د عرض البلد ۹۰ درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد ۹۰ درجې په جنوبي نيمه کره کې شته دي. د عرض البلد لويې درجې ته د استوا کرښه وايي چې د ځمکې کره په دوو مساوي برخو ويشي او عبارت دي له: شمالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمر وړانګو کوږوالی د کال په بیلو بیلو موسمونو کې

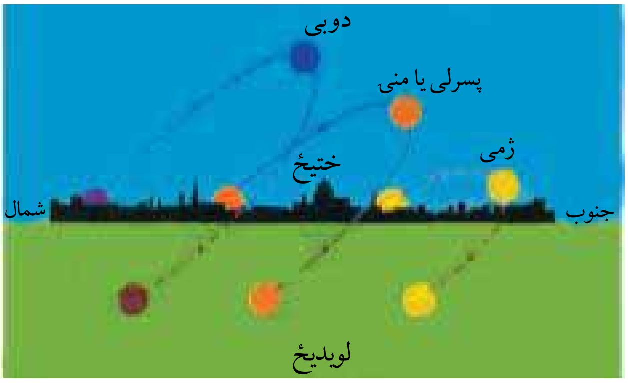

د کال په بیلا بیلو فصلونو کې د لمر د وړانګو لګیدل د غرمې پر ۱۲ بجو کې د کابل د عرض البلد پر ۳۴ درجو او ۳۲ دقیقو باندې

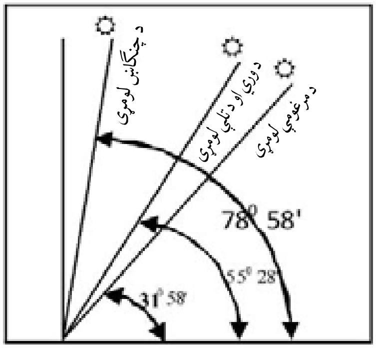

نیمه کره او جنوبي نیمه کره. د عرض البلد ډېره کوچنۍ دایره شمالي او جنوبي ۹۰ درجې دي، چې اوږدوالی یې صفرته رسیږي.

د استوا پر کرښې باندې د حمل (وري) او میزان (تلې) پر لومړۍ، د سرطان پر کرښې باندې د سرطان (چنګاښ) پر لومړۍ، او د جدي پر دایرې باندې د جدي(مرغومي) پر لومړۍ نیټې د لمر وړانګې عمود لګیږي. له همدې کبله چې د لمر وړانګو د لګیدو زاویه او موقعیت په هر فصل کې توپیر لري. پاملرنه دې وشي چې د لمر د وړانګو د لګیدو توپیر د فصلونو په بدلون او د بوټو په وده او اقلیمي سیمو باندې مهمه اغیزه لري، په ځانګړې توګه په معتدله او قطبي سیمو کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي ، لومړۍ ډله دې د شمالي عرض البلدونو دایرې، دوهمه ډله دې د جنوبي عرض البلد دایرې رسم کړي او خپل شکلونه دې د ټولګي په وړاندې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د استوا دایره تعریف کړئ.

۲ـ د سرطان دایره له کومې درجې نه تیریږي؟

الف) $۲۳\frac{۱}{۲}$ درجې ب) شمالي $۲۳\frac{۱}{۲}$ درجې ج) جنوبي $\frac{۱}{۲}$ ۲۳درجې

۳ـ قطبي دایرې کوم عرض البلدونه ښیي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عرض البلد دایرې په یوه کره کې رسمي کړي او د مهمو دایرو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

په طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟

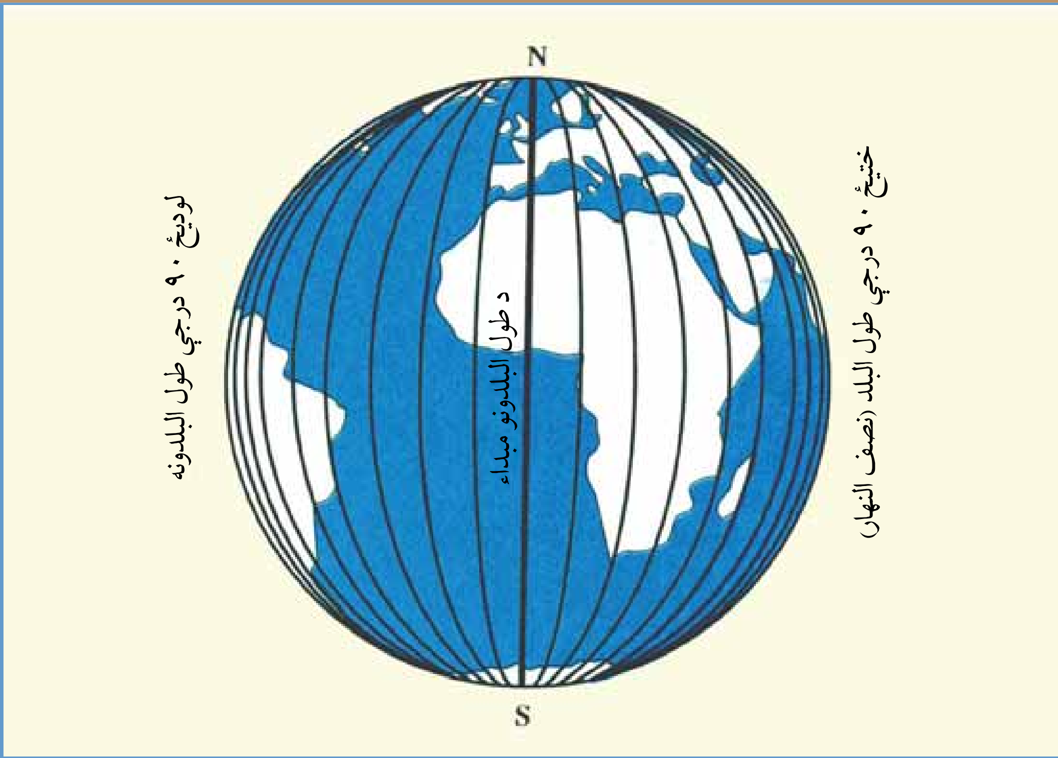

طول البلد

- د طول البلد له دایرو سره د زده کوونکو آشنایي.

د جغرافیایي نقشو پر مخ داسې کرښې رسم شوې دي چې د هغو په وسیله پر نقشې باندې، د ځمکې پرمخ هره نقطه چې وغواړو پیدا کولی یې شو. دا کرښې د طول البلد او عرض البلد کرښې دي چې د جغرافیایي وضعیه کمیاتو په اصطلاح هم یادیږي. ځمکه دوه قطبه لري، شمالي قطب او جنوبي قطب. هغه فرضي کرښې چې د شمالي قطب څخه پیل او ترجنوبي قطبه رسیږي د طول البلد (نصف النهار) په نامه یادیږي. خرنګه چې د یوې دایرې محیط (۳۶۰) درجې دی نو د طول البلد د ټولو درجو شمیر (۳۶۰) درجې کیږي. د طول البلد هغه کرښه چې د لندن په ښارکې له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلدونو مبداء ده او صفر درجه منل شوې ده چې د طول البلد (۱۸۰) درجې یې د ګرینویچ ختیځ خواته پرتې دي او د ختیځ طول البلدونو په نامه او (۱۸۰) نورې یې د ګرینویچ لویدیځ خواته پرتې دي او د لویدیځ طول البلدونو په نامه یادیږي. د طول البلد

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره درجه په (۲۰) دقیقو او هره دقیقه یې په (۲۰) ثانیو باندې ویشل کیږي. د طول البلد کرښې په یوازې توګه د نړۍ په بیلو بیلو ځایوکې د وخت توپیر ښیي. په نقشوکې د طول البلد او عرض البلد د کرښو تقاطع د ځایونو موقعیت ښیي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې د ځمکې کره رسم کړي او پرهغې باندې دې شمالي قطب، جنوبي قطب، د ګرینویچ د طول البلد کرښه او ختیځ او لویدیځ طول البلدونه وښیي وروسته دې یوتن د خپلې ډلې په استازیتوب زده کوونکو ته خپله موضوع په ټولګي کې توضیح کړي.

پوښتنې

۱ـ د کومو کرښو د تقاطع په وسیله یوه نقطه د نقشې پرمخ موندلې شو؟
۲ـ د ټولو طول البلدو شمیر څو درجې دی او ولې؟
۳ـ د صفر درجې طول البلد له کوم مهم ښار څخه تیریږي؟
۴ـ په نړۍ کې د وخت توپیر د کومو کرښو په وسیله ښودل کیږي.
۵ـ جغرافیایي طول البلد تعریف کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د نن ورځې د لوست لنډیز په پنځو کرښوکې په خپلو کتابچوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پايلې

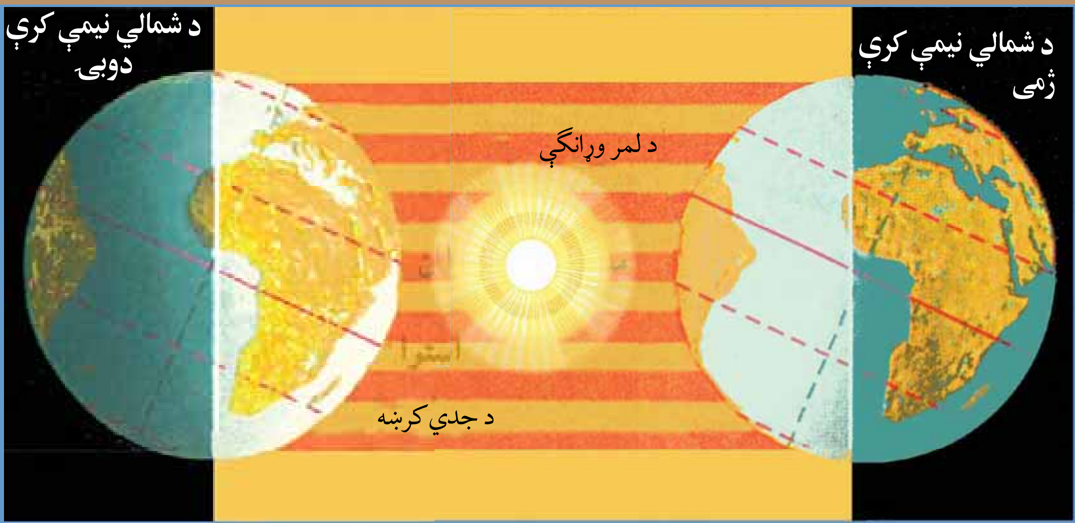

د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له دايرو سره او وضعي حرکت له لويديځ څخه د ختيځ پر لور

د ځمکې له وضعي حرکت څخه څه نتيجې منځ ته راځي؟

ځمکه دوه ډوله مهم حرکتونه لري: وضعي حرکت او انتقالي حرکت. ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې د خپل محور په چاپير چورلي او خپله دوره بشپړه کوي، چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه ياديږي. دځمکې وضعي حرکت له نتايجو څخه د شپې او ورځې مينځته راتګ دی. لمر تل په يوه طول البلد کې د ختلو په حالت کې او د هغه په مخالف لوري کې په يوه طول البلد کې د پرېوتو په حالت کې وي. نوځکه په ټولو طول البلدونو کې شپه او ورځ پرله پسې واقع کيږي. د ځمکې کره چې د طول البلد (۳۶۰) درجې لري، د (۲۴) ساعتونو په موده کې د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. په دې اساس په يوه ساعت کې د لمر د وړانګو له مخې د طول البلد (۱۵) درجې تيريږي . $15^\circ = 24 \div 360^\circ$ د طول البلد يوه درجه په څلورو دقيقو کې د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. لومړی ختيځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيريږي او له هغو څخه وروسته لويديځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تيريږي. ځکه نو د ختيځ طول البلدونو وخت نسبت لويديځو طول البلدونو ته ناوخته وي. د بېلګې په توګه د کابل ښار چې د ختيځ طول البلد په (۶۹) درجو کې پروت دی او د مکې معظمې ښار چې د ختيځ طول البلد په (۴۰) درجو کې پروت دی د وخت توپير به يې څومره وي؟

يو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې (۱/۵۶´=۶۰÷۱۱۶´=۴×۲۹°=۴۰°-۶۹°)په دې اساس د کابل او مکې معظمې ښارونو په مينځ کې د وخت توپيريو ساعت او شپږ پنځوس دقيقې دی چې په دې صورت کې که د کابل وخت د غرمې نه وروسته يوه بجه او شپږ پنځوس دقيقې وي د مکې معظمې وخت به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرمې ۱۲ بجې وي. د يوې سيمې د وخت د پيداکولو لپاره له نقشې څخه د هغې سيمې د طول البلد درجه پيدا کوو. وروسته د هرې درجې توپير له خپل ښارسره پرتله کوو. څرنګه چې هره درجه په څلورو دقيقوکې د لمر له مخې تيرېږي نو هغه د څلورو دقيقو باندې ضربوو په دې توګه د دووسيمو تر منځ د وخت توپير موندل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لندن د ګرينويچ ښار چې د طول البلد په صفر درجې کې پروت دی او د کابل د ښار چې د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجوکې پروت دی ترمنځ د وخت توپيرمعلوم کړي او سم ځواب دې د ټولګي ترمخ شرح کړي.

پدې شکل کې د طول البلد °۳۶۰ په ۲۴ ساعتوکې د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي.

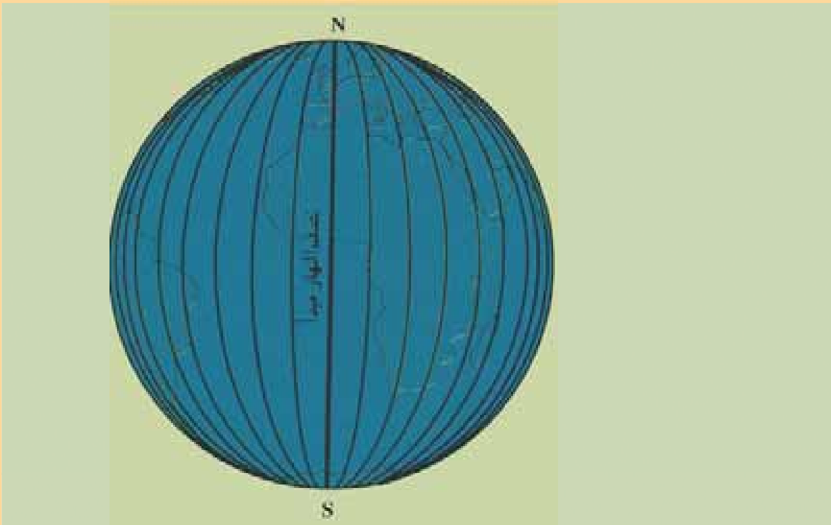

پوښتنې

۱ـ ځمکه څو ډوله حرکت لري؟
۲ـ د ځمکې وضعي حرکت څرنګه يو حرکت دی؟
۳ـ د طول البلد څو درجې د ۲۴ ساعتونو په موده کې د لمر له مخې تيرېږي؟
۴ـ د طول البلد هره درجه په څومره وخت کې د لمر له مخې تيرېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ځمکې انتقالي حرکت

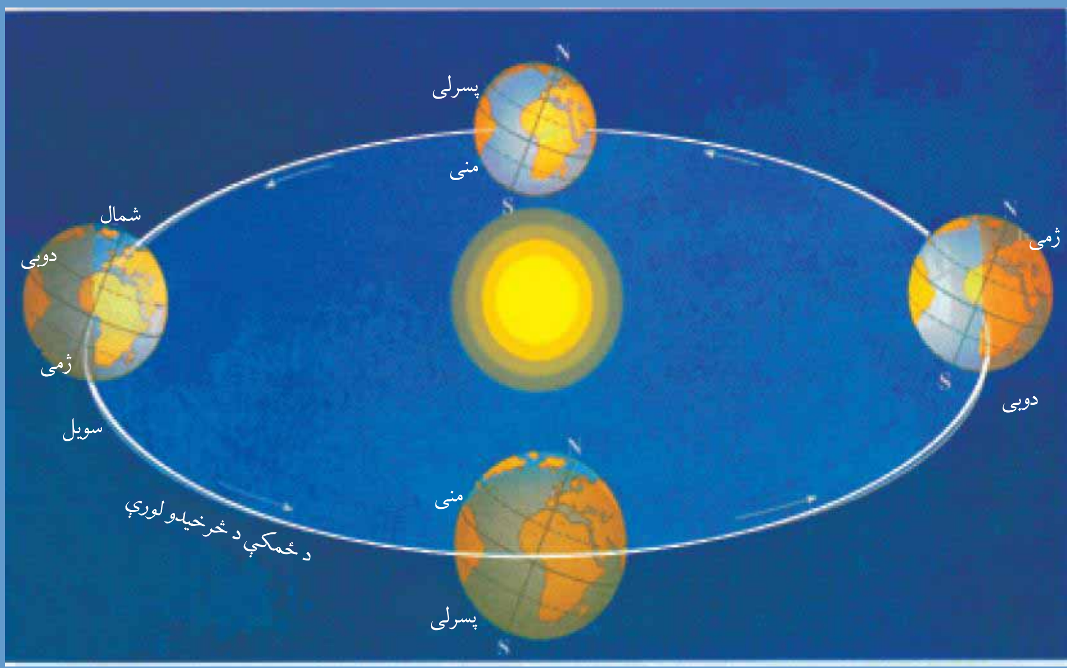

د ځمکې انتقالي حرکت

زده کوونکي دې د ځمکې پر انتقالي حرکت پوه شي او واضح دې شي چې د کال فصلونه څرنګه منځته راځي.

د ځمکې انتقالي حرکت د لمر په چاپېره ترسره کېږي او مدار يې بيضوي دی. لمر د بيضوي په يوه محراق کې ځای لري. له دې کبله د ځمکې واټن له لمر څخه په دوبي او ژمي کې توپير لري. نږدې واټن يې د ۱۴۷ ميليونه کيلومتره او ډېر لرې واټن يې ۱۵۲ ميليونه کيلومتره دی. د ځمکې حرکت پرمدار باندې په يوه ثانيه کې د (۳۰) کيلومترو په چټکوالي ترسره کېږي.

- په پسرلي کې، د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود وي او هغه هم د ورې پر لومړۍ باندې.
- د چنګاښ پر لومړۍ کې د دوبي د فصل پيل وي او د لمر وړانګې د سرطان پر دايرې باندې عمود ځليږي.
- د تلې په لومړۍ کې د منې فصل او د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود لګيږي.
- د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د ژمي د فصل پيل او د لمر وړانګې د جدي پر دايرې باندې عمود لګيږي.
- له بلې خوا د سرطان (چنګاښ) لومړۍ نېټه د لمر وړانګې د ارکتيک د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو له شانه مماس تېرېږي او ټول شمالي قطب د لمر د وړانګو لاندې راځي. خو په جنوبي قطب کې د لمر وړانګې نه ليدل کيږي. ځکه په شمالي قطب کې شپږ مياشتې ورځ او په جنوبي قطب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شپږ میاشتې شپه منځ ته راځي.

- ددې په خلاف د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د لمر وړانګې د انتارکتیک (جنوبي $66\frac{1}{2}$ درجې عرض البلد) څخه مماس تیرېږي ټول جنوبي قطب د لمر د وړانګو په وسیله روښانه کېږي او په جنوبي قطب کې شپږ میاشتې ورځې منځ ته راځي چې دا حالت د شمالي قطب په خلاف وي.
- د حمل (وري) لومړۍ ته د پسرلي اعتدال او د میزان (تلې) لومړۍ ته د منې اعتدال[1] وايي.
- د سرطان(چنګاښ) لومړۍ ته د دوبي لمریز انقلاب او د جدي (مرغومي) لومړۍ ته د ژمي شمسي انقلاب وايي[2] .

د سرطان او جدي کرښو ترمنځ د لمر د وړانګو تګ او راتګ په دولسو میاشتوکې پوره کېږي او په منځنیو عرض البلدونو کې څلور فصله(پسرلی، دوبی، منی او ژمی) روښانه لیدل کېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ځمکې انتقالي حرکت رسم کړي او د هغه په هکله دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د ارکتیک دایره د ځمکې په کومه برخه کې پرته ده؟
۲ـ د سرطان دایره څه اهمیت لري؟
۳ـ د پسرلي اعتدال څه دی؟
۴ـ د دوبي لمریز انقلاب څه وخت منځ ته راځي؟
۵ـ په شمالي نیمه کره کې شپږ میاشتې ورځ څه وخت منځ ته راځي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دځمکې د حرکتونو په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

۱. د پسرلي اعتدال ته ربیعي اعتدال Vernal Equinox او د منی اعتدال ته خریف اعتدال Autumnal Equinox هم وايي.
۲. د دوبي لمریز انقلاب ته Summer Solstice یا سیفي انقلاب او د ژمي انقلاب ته Winter Solstice یا شتوي هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي ځپرکي خلاصه

- جغرافیه هغه پوهه ده چې د انسان او طبیعي چاپیریال متقابلې اړیکې مطالعه کوي. د جغرافیې د پوهې په مطالعې سره د ډېرو لرو سیمو په باره کې صحیح او علمي معلومات ترلاسه کوو.
- ځمکه چې د لمریز نظام د سیارو له جملې څخه ده کروي شکل لري. د استوا کرښه یوه فرضي دایره ده چې ځمکه په دوه شمالي او سویلي نیموکرو ویشي.
- د سرطان دایره هغه کرښه ده چې د شمالي عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجوکې پرته ده او د چنگاښ په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- د جدي دایره هغه کرښه ده چې په جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجوکې پرته ده او د مرغومې په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- معتدله سیمې په دواړو نیموکروکې د $23\frac{1}{2}$ درجو او $66\frac{1}{2}$ درجو په منځ کې پرتې دي او معتدله اقلیم لري.
- سړې سیمې په دواړو نیموکروکې د $66\frac{1}{2}$ درجو د عرض البلدونو او شمالي او سویلي قطب ترمنځ پرتې دي چې سوړ اقلیم لري.
- د استوا له کرښې شمال خواته د شمالي نیمې کرې په نامه یادوي. د استوا له کرښې سویل خواته د سویلي نیمې کرې په نامه یادوي. د شمالي قطب له دایرې (ارکتیک) نه تر شمالي نوي درجې پورې شمالي قطب او د سویلي قطب له $66\frac{1}{2}$ درجو (انتارکتیک) څخه تر جنوبي ۹۰ درجې عرض البلد پورې د سویلي قطب په نامه یادوي.
- د ځمکې محور فرضي کرښه ده چې شمالي او سویلي قطب له یوبل سره په مستقیمه توګه نښلوي او ځمکه دهغه په چاپیره له لویدیځ څخه د ختیځ په لور څرخي.
- هغه کرښې چې د ځمکې په کره کې له ختیځ څخه د لویدیځ په لور کښل شوي دي او د استوا کرښې سره موازي دي د عرض البلد د کرښو په نامه یادیږي چې ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې په شمال کې او ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې سویل خواته پرتې دي.
- هغه کرښې چې شمالي او سویلي قطبونه سره نښلوي د طول البلد په نامه یادیږي. هغه کرښه چې د لندن له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلد صفر درجه منل شوې چې ۱۸۰ درجې یې ختیځ خواته د ختیځو طول البلدونو په نامه او ۱۸۰ درجې یې د لویدیځ په لور د لویدیځو طول البلدونو په نامه یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځمکه په ۲۴ ساعتونوکې په خپل چاپیر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي او د هغه په نتیجه کې شپه او ورځ مینځته راځي. ځمکه په ۳۶۵ ورځو او شپږو ساعتونوکې د لمر پر چاپیر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د انتقالي حرکت په نامه یادیږي او د هغه له نتیجې څخه د کال څلور فصلونه مینځ ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د افغانستان جغرافیه

په دي څپرکي کې لولو:

- د افغانستان موقعیت
- طبیعي جغرافیه (لوړې سطحې او دښتې، اقلیم، غرونه، سیندونه او جهیلونه)
- بشري جغرافیه (نفوس، قومونه، ژبې او دین)
- اقتصادي جغرافیه (کرنه، مالداري، ځنګلونه، د څړځایونه، کاني زیرمې، صنایع او سوداګري)
- مواصلاتي جغرافیه (هوایي او ځمکنۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

ددې څپرکي له لوستلو څخه وروسته له زده کوونکو څخه هيله کېږي چې:

- د هيواد پر طبيعي جوړښت پوه شي.
- د افغانستان له اقليم سره آشنا شي.
- د افغانستان د مشهورو غرونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان د سيندونو پر سيستم و پوهيږي.
- د افغانستان د اوبو لرونکو حوزو او د هغو له لويو سيندونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د جهيلونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان له نفوسو او بشري قواوو سره آشنا شي.
- د افغانستان له قومونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له ژبو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له دين سره آشنا شي.
- د افغانستان له اقتصادي جغرافيې سره آشنا شي.
- د صنعتي بوټو له ډولونو سره آشنا شي.
- له طبي بوټو سره آشنا شي.
- د مالدارئ او څارويو له روزنې سره آشنا شي.
- د ځنګلونو او څرځايونو سره چې ملي شتمني ده، آشنا شي.
- د کاني زيرمو په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- د سوداګرئ پر اهميت باندې خبرشي.
- د ورلو او راوړلو پر ډولونو او اهميت باندې پوه شي.

له زده کوونکو څخه هيله کيږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره په لاندې مهارتي هدفونو لاس بری پيدا کړي.

- په افغانستان کې د نفوسو د خصوصياتو تحليلول.
- له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته د وګړو د ګڼوالي د توپير تشريح.
- د نقشې پرمخ د کاني شتمنيو ويش.

لسم لوست

د افغانستان موقعیت او څلورخواوې

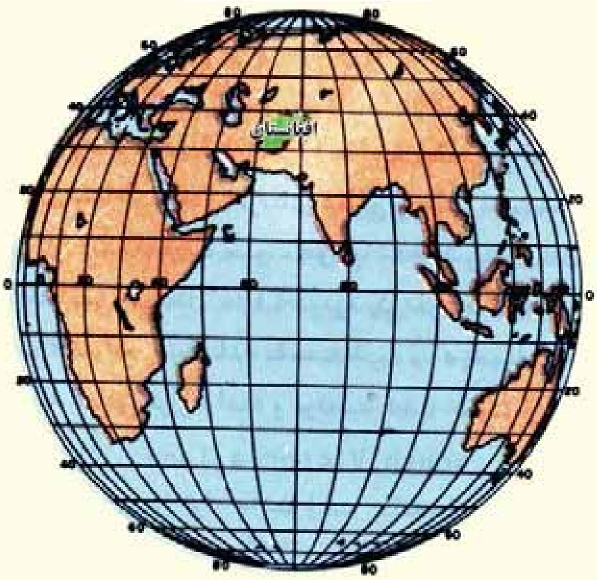

د څمکې د کرې مدل ته وګورئ چې افغانستان د آسیا د لوېې وچې او نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لوېې وچې په سویل کې په شمالي نیمه کره (د استوا له کرښې نه شمال خواته) او په ختیځه نیمه کره کې (د لندن د ګرینویچ له کرښې څخه ختیځ خواته) پروت دی. د افغانستان پراخوالی (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع دی. زموږ هیواد افغانستان له څلورو خواوو وچې چاپیر کړی دی او آزاد سمندرته لار نه لري. د عربو سمندرګي ته یې نږدې واټن ۵۰۰ کیلومتروته رسیږي.

د افغانستان شمال خواته د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان جمهوریتونه پراته دي. زموږ د هیواد سویلي او ختیځې پولې (سرحدونه) د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره د ډیورند د

د آسیا سیاسی نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحمیلي کرښې په واسطه په ښنبه شوي چې د افغانستان خلکوهغه په رسمیت ندي پیژندلي. زموږ د هیواد لویدیځ خواته د ایران اسلامي جمهوریت پروت دی. زموږ هیواد شمال ختیځ لورته په یوه لږه برخه کې د چین له جمهوریت سره ګډه پوله لري. د منځنۍ آسیا هیوادونه هم آزاد سمندرته لار نه لري. لدې کبله دهغوی سوداګري د آسیا له سویلي هیوادونوسره د افغانستان له لارې کیږي چې دا موضوع د افغانستان موقعیت ته ښه اهمیت ورکوي.

د ټولګي دننه فعالیت

د نقشې له مخې پیداکړئ چې افغانستان له کومو هیوادونو سره ډېره ګډه سرحدی پوله لري، په ترتیب سره یې له اوږدې پولې لرونکو څخه پیل کړئ.

- پاکستان
-
-

پوښتنې

۱ـ افغانستان د آسیا د لویې وچې په کومه برخه کې پروت دی؟
۲ـ افغانستان د نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟
۳ـ د افغانستان پراخوالی څومره دی؟
۴ـ له افغانستان وچه چاپیره ده او که سمندر؟ نږدې واټن یې له کوم سمندرګي سره او څومره دی؟
۵ـ د افغانستان شمال خواته کوم هیوادونه پراته دي؟ د هریوه نوم واخلئ اوپه نقشه کې یې وښیئ.
۶ـ افغانستان د شمال ختیځ خواته له کوم هیواد سره ګډه پوله لري؟ په نقشه کې یې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان ګاونډي اسلامي هیوادونه د هغو له لوري سره په خپلو کتابچو کې لست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي جغرافيه

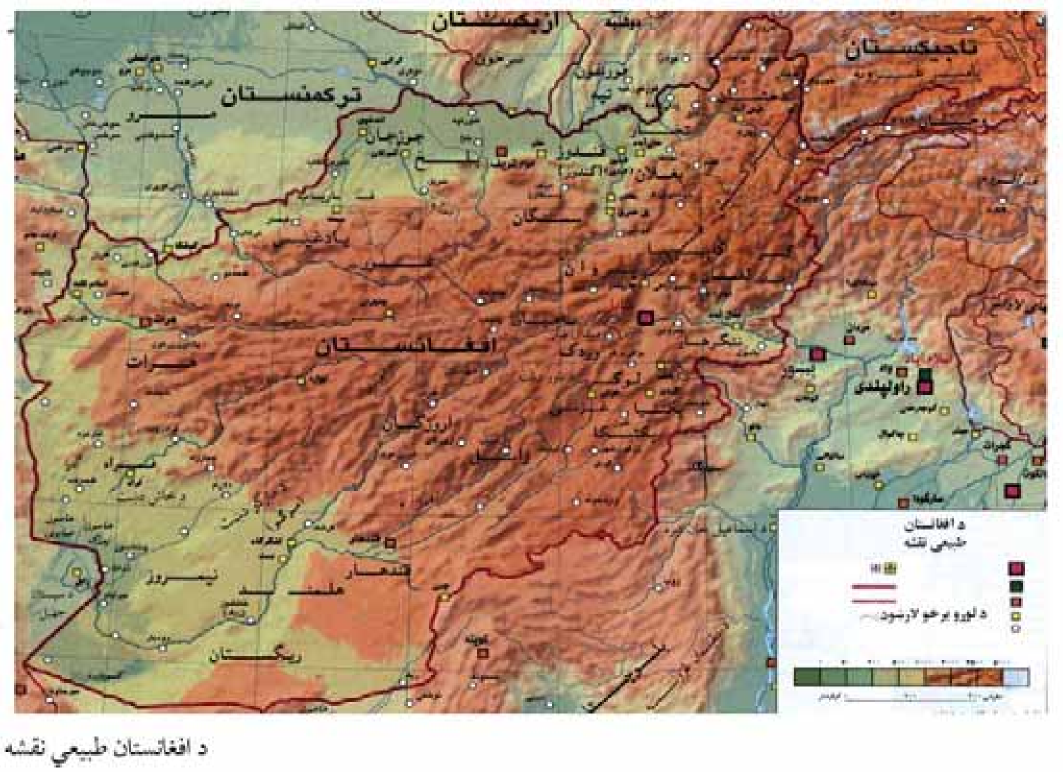

د افغانستان د طبيعي حالت په هکله څه پوهيږئ؟

تقشي ته ځير شئ، زموږ د هيواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده، ځيني برخې يې هوارې دي. دهندوکش د غرونو لړۍ، د بابا غر، سفيد کوه او سياه کوه د ترکستان تيربند، او د سپين غر او تور غر د غرو لړۍ لوړې سيمې جوړوي. دا غرونه د هيواد په منځنيو، شمال ختيځو او ختيځو سيموکې پراته دي. په لوړو غرنيو سيموکې ژمی ډېره سړه هوا لري او زيات اورښت يې د واورې په بڼه وي. واورې په غرونوکې زيرمه کيږي او د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د هوارو سيمو لپاره د سيندونو د اوبو اصلي سرچينه جوړوي.

دافغانستان ددې غرونو له لړيو څخه زيات سيندونه سرچينه اخلي، چې خلک يې له اوبو څخه د ځنبلو لپاره او د خپلو ځمکو د خړوبولو په برخه کې ګټه اخلي. دافغانستان پر ځينو سيندونو د بريښنا بندونه جوړ شوي دي، چې له يوې خوا له نوموړو بندونو څخه په ګټې اخستنې سره د هغو له بريښنا نه ګټه واخلو او له بلې خوا د هغو د اوبو له زيرمو څخه د کرنيزو ځمکو په خړوبولو کې کار واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړې سطحې

هوارې ځمکې چې د غرونو په مینځ کې پرتې دي او نسبت خپل شاوخوا سیموته لوړې وي د لوړې سطحې په نامه یادیږي. زموږ د هیواد مشهورې لوړې سطحې: دپامیر او واخان له لوړې سطحې او مرکزي لوړې سطحې څخه عبارت دي.

د پامیر لوړه سطحه د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پرته ده، چې لوړ والي یې د سمندر له سطحې څخه د ۲۰۰۰ او ۷۰۰۰ مترو تر منځ دی ، او د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. ددې لوړې برخې یوه برخه د افغانستان په خاوره کې پرته ده.

دښتې

د هیواد سویل لویدیځه برخه چې توده او وچه د هوا حالت لري، اورښت یې کم دی. په دې سیمو کې د مارګو، سیستان او بکوا دښتې پرتې دي. زموږ د هیواد نورې دښتې عبارت دي له: همدم آب څخه په هرات کې، چمتله په کابل کې، کیله ګي په بغلان کې، ګمبیرې په لغمان کې، د سقاوې دښته په لوګر کې، د توپ دښته په وردګو کې او د لیلي دښته په جوزجان کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دافغانستان د غرونو او د هغو د موقعیت او دغزیدو د لورې په هکله، دوهمه ډله دې د افغانستان د لوړو سطحو په هکله او دریمه ډله دې د افغانستان د دښتو په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ دافغانستان د ډېرو مشهورو غرونو نومونه واخلئ؟

۲ـ لوړې سطحې یعنی څه؟ معلومات ورکړئ.

۳ـ د هیواد د لوړو سطحو نومونه واخلئ.

۴ـ ډېره جګه لوړه سطحه څه نومیږي او څومره لوړوالی لري؟

۵ـ د هیواد د مهمو دښتو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د غرونو، سیندونو او دښتو نومونه واخلئ، او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې بیان کړئ.

دولسم لوست

د افغانستان د اقليم په باره کې څه پوهېږئ؟

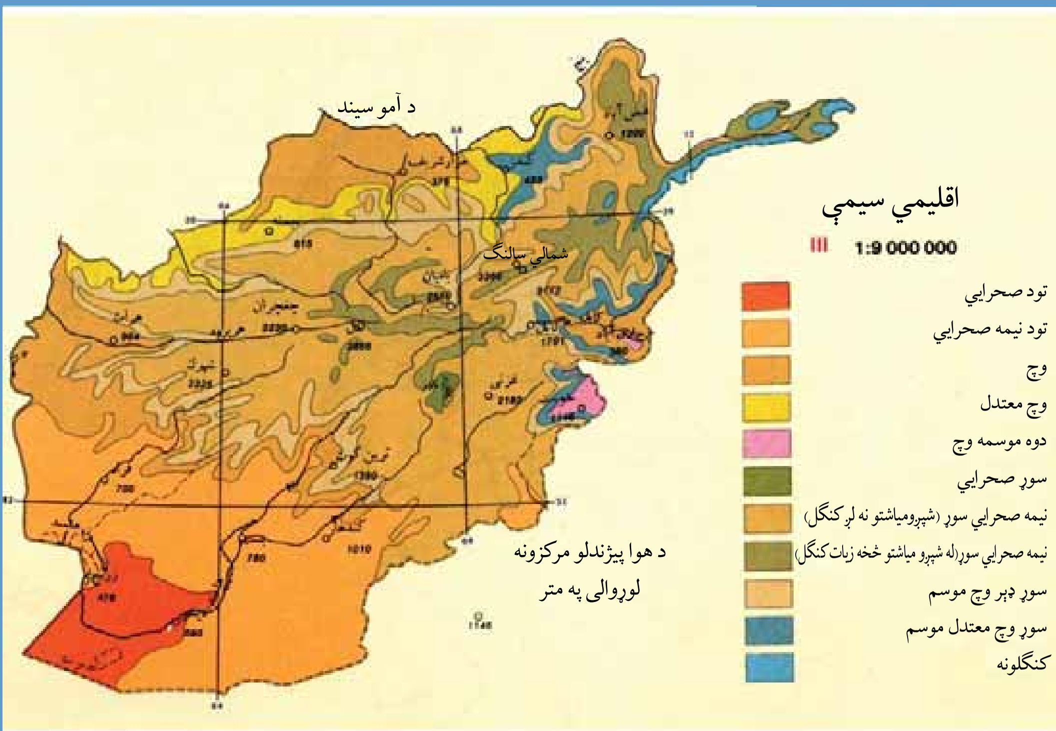

د افغانستان اقليمي نقشه د عرض البلد له کرښو سره

د اقليم توري لاتيني رېښه لري له Klima څخه اخستل شوى دي، چې د لمر د وړانګو د ميلان معنا ورکوي. د لمر د وړانګو ميلان دځمکې د مخ په بېلو بېلو برخوکې توپير کوي. اقليم د (۳۰) کلونو په موده کې د يوې سيمې د هوا د حالاتو له منځنۍ اندازې څخه عبارت دى چې په يوه ټاکلي وخت او ځاى کې بېلې بېلې ځانګړني غوره کوي. افغانستان د جغرافيايي موقعيت او طبيعي جوړښت له امله په شپږو لاندې اقليمي سيمو باندې ويشل شوى دى:

صحرايي سيمې

۱- صحرايي اقليم

د هيواد سويل لويديځې سيمې، لکه ګرشک، نيمروز او د فراه سويلي برخې په برکې نيسي. اورښت په دې سيمو کې لږ دى. په هغو سيموکې په ژمي کې واوره نه اوريږي. زياته تودوخه او لږ اورښت ددې سيمې له ځانګړنو څخه دي. د شپې او ورځې تر منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې د هوا د تودوخې توپیر زیات دي. لکه چې شپې یې ډېرې سړې او د ورځې هوا یې ډېره توده وي. دمارګو، بکواء خاشرود او سیستان دښتې په دې سیمو کې پرتې دي. په دې برخو کې اغزي لرونکي ډول ډول بوټي، چې د وچې هوا او لنده بل د لږوالي په مقابل کې مقاومت لري، شنه کیږي.

۲- غرنی اقلیم

لوړوالی د ځمکې د مخ د اقلیم په بدلون کې ډېره اغیزه لري چې د غرني سوړ اقلیم د منځته راتلو سبب کیږي. څرنګه چې دهوا تودوالی په هرو زرو متروکې د شپږو درجو په شاوخوا کې کمیږي او د واورې او باران د اورښت کچه زیاتیږي، نو له همدې کبله په لوړو غرنیو برخوکې له سړې هوا سره مخامخ کیږو. ډېر اورښت په دغو سیموکې د واورې په شکل وي. دغه واورې په غرونوکې زیرمه کیږي او د سیندونو اصلي سرچینه جوړوي. د هندوکش او سالنګونو د منځنۍ برخې آب و هوا ددې راز اقلیم بیلګه ده.

۳- مدیترانه یي اقلیم

مدیترانه یي ونې

د مدیترانه یي اقلیم سیمه ډېر تود او وچ دوبی لري. اورښت یې ډېر وختونه په ژمي کې د باران په توګه وي. وریجې، ګنې او د ستروس د کورنۍ میوې په هغې کې وده کوي. د ننګرهار او لغمان ولایتونه مدیترانه یي اقلیم لري.

٤- د مونسون اقلیم

د پکتیاء خوست او ننګرهار د ولایتونو ځینې سیمې مونسوني اقلیم لري. په دې سیموکې په دوبي کې باران اوري. ددې سیمو لنده هوا د لمنځې، څیړۍ، جنغوزېو او قهوې د ونو د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ډېره برابره او مناسبه ده. زموږ د هیواد ډېر طبیعي ځنګلونه په همدې سیمو کې پراته دي.

٥- ستپي (وابښه لرونکی) اقلیم

اوربښت په دې سیمو کې زیاتره په ژمي کې کیږي. په دې سیمو کې بوټي ښه وده کوي. دا سیمې د کرنې ودې او د څارویو روزنې ته ډېرې مناسبې دي. په دې سیمو کې د بغلان، کندز، فاریاب، پروان، غزني، کاپیسا، کابل او هرات ولایتونه شامل دي.

د استپي بوټو انځور

٦- الپي توندرا اقلیم

لوړې برخې چې د ځنګلونو او ونو ساحه پکې پای ته رسیږي او نباتات پکې د وړو بوټو او واښو په بڼه شنه کیږي د توندرا د اقلیم سیمه جوړوي. په دې سیمو کې واوره زیاته اوري. ژمی یې ډېر سوړ او اوږد او دوبی یې معتدله او لنډوي. د هوا د ډېر سړښت له امله پکې ونې نه شنې کیږي. په بدخشان کې د پامیر سیمه د هندوکش لوړې برخې او دغزني ناور په دې سیمه کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اقلیم او صحرایي اقلیم په باره کې، دوهمه ډله دې د غرني اقلیم او مدیترانه یي اقلیم په باره کې، دریمه ډله دې د مونسوني اقلیم، ستپي اقلیم او الپي توندار اقلیم په باره کې سره بحث وکړي او هره ډله دې خپله موضوع د ټولګي په مخ کې شرح کړي.

پوښتنې

۱ـ اقلیم تعریف کړئ.

۲ـ د افغانستان دغه لاندې اقلیمي جدول په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د اقلیم نوم	ځانګړنې	نباتي پوښښ
صحرایي اقلیم		
		مختلف نباتي پوښښ
مونسوني اقلیم		
	اورښت په ژمي کې	د ستروس د کورنۍ میوې

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو د استوګنې سیمه کوم ډول اقلیم لري. په هکله یې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

غرونه

د افغانستان غرونه

د افغانستان غرونه موږ ته څه ګټې لري؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې کابو $\frac{1}{3}$ برخه خاوره يې غرونو نیولې ده. دا غرونه د افغانستان په منځنۍ او ختيځه برخه کې پراته دي. زموږ د وطن ځينې غرونه په ځنګلونو پوښل شوي دي. زموږ د هیواد په لوړو غرونو کې، دايمي واورې شته، دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کيږي او د سيندونو سرچينه جوړوي.

که په افغانستان کې دا لوړ غرونه نه وای، زموږ هیواد به په يوې بې اوبو او بې بوټو وچې صحرا بدل شوی وای. پر دې سربيره زموږ د هیواد په غرونو کې ډېرې کاني زيرمې، لکه اوسپنه، مس، سرپ او قيمتي ډبرې لکه ياقوت، لاجورد، زمرد او داسې نورې شته دي. له همدې کبله غرونه د افغانستان طبيعي شتمني شميرل کيږي. د غرونو موقعيت د يوې سيمې د هوا په حالت کې هم زياته اغيزه لري. د مثال په توګه د ننګرهار په ولايت کې سپين غر له ختيځ نه د لويديځ په لوري پروت دی، چې په هغه سيمه کې د هند د سمندر له خوا ځخه د مونسوني لندې هوا د راتلو مخه نيسي، ځکه نو يوازې د سپين غره په لوړو څوکو کې اوربښت د واورې په شکل، خو ددې ولايت په هوارو برخو کې اوربښت کم او د باران په ډول وي. لوړې غرنۍ سيمې د ټيټو برخو په نسبت سړه هوا لري. غرونه له پوځي اړخه هم د اهميت وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان مهم غرونه
۱ ـ هندوکش

هندوکش د افغانستان د ډېرو لويو غرونو له ډلې څخه دی، چې د افغانستان له شمال ختيځ کوچني پامير څخه پيل شوی او د سويل لويديځ په لور د باميان تر درې پورې غزيدلی دی. ددې غرونو لړۍ په مرکزي برخه کې پراخه سيمه نيولې ده. هندوکش د ښې مطالعې لپاره په دوو برخو ويشل شوی: ختيځ هندوکش او لويديځ هندوکش. ختيځ هندوکش د بدخشان له زيباک درې څخه د خاواک تر کندو پورې غزيدلی دی. ختيځ هندوکش زيات لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې تيراجمير نوميږي، چې په چترال کې پرته ده او (۷۷۵۰) متره لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې د افغانستان په خاوره کې نوشاخ نوميږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۷۴۸۵) متره لوړوالی لري. لويديځ هندوکش د خاواک له کندو څخه د باميانو تر درې پورې غزيدلی دی. لوړوالی يې له ختيځ هندوکش نه لږ دی. له دې کبله يې له کندوونو تګ راتګ آسانه دی. د سالنګ کندو د (۳۴۰۰) مترو او د شيبر کندو د (۳۲۰۰) مترو په لوړوالی سره د لويديځ هندوکش له مشهورو کندوونو څخه دی، چې د خلکو د تګ او راتګ لاره ده، له شمال څخه سويل ته او د هغې برعکس.

د هندوکش غرونه

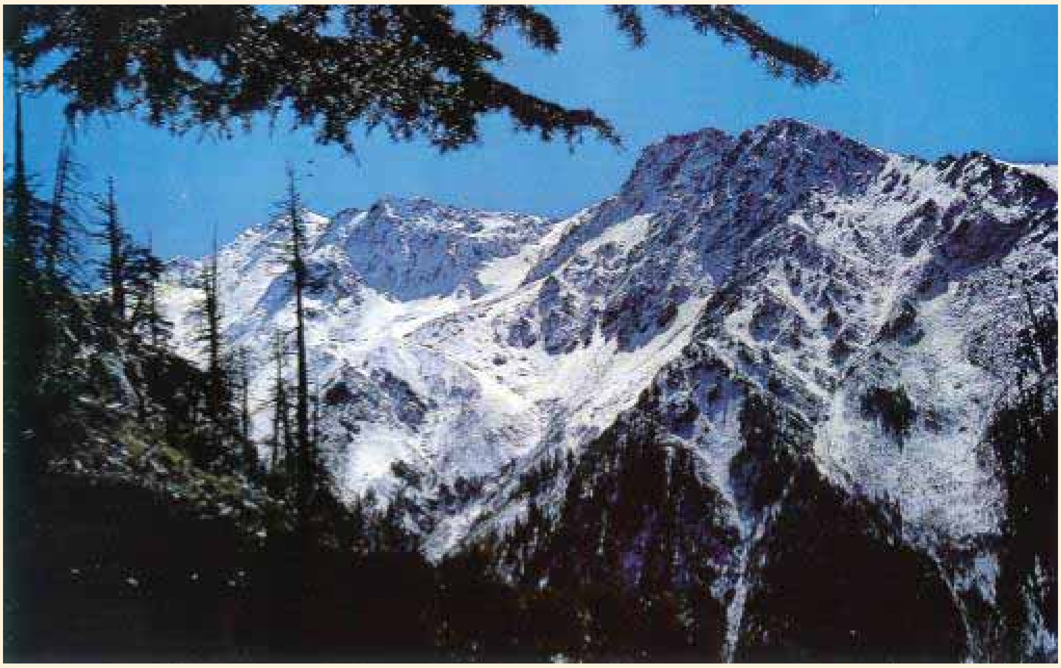

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د بابا غر

د بابا غر د افغانستان په منځنۍ برخه کې له ختیځ څخه لویدیځ ته د حاجیګک له کنډو نه پیل شوی د حصار د غره تر سویل پورې غزیدلی دی. لوړه څوکه یې شاه فولادي نومیږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۵۱۴۰) متره لوړه پرته ده. ددې غره لوړې څوکې زیاتره له واورو ډکې وي. په شمالي او سویلي لمنو کې یې د څارویو د روزنې لپاره ښه څر ځایونه شته دي.

د بابا غر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-سپین غر

سپین غر د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. لوړه څوکه یې سیکارام د سمندر له سطحې څخه (۴۷۵۵) متره لوړوالی لري. شمالي او سویلي لمنې یې له طبیعي پراخو ځنګلونو څخه ډکې دي. د خیبر نامتو دره چې له تاریخي او ارتباطي پلوه د اهمیت وړ ده، ددې غره په لړۍ کې پرته ده.

افغانستان زیات غرونه لري. نور مهم غرونه یې دادي: فیروزکوه یا لویدیځ سفیدکوه، لویدیځ سیاه کوه، ګل کوه، د ترکستان تیربند، د سلیمان غرونه، چاګایي، ختیځ تورغر او نور.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندې موضوعاتو په باره کې دې بحث وکړي او موضوع دې د ټولګي ترمخ شرح کړي. لومړۍ ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي، د بابا غر دې پکې وښیي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دوهمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي سپین غر دې پکې وښیي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دریمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي د هندوکش غر دې پکې وښیي او دهغه په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان غرونه زیاتره په کومه سیمه کې پراته دي؟
۲ـ ولې په لوړو غروکې دایمي واورې شته دي؟
۳ـ د هندوکش غر زموږ د هیواد په کومې برخې کې پروت دی؟
۴ـ د بابا غر د هیواد په کومه برخه کې پروت دي؟
۵ـ سپین غر د هیواد په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۶ـ د افغانستان د غرونو اهمیت بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په خپلو کتابچو کې د افغانستان نقشه رسم کړئ، مهم غرونه د کتاب د نقشې له مخې په هغې کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارلسم لوست

د افغانستان سیندونه د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله

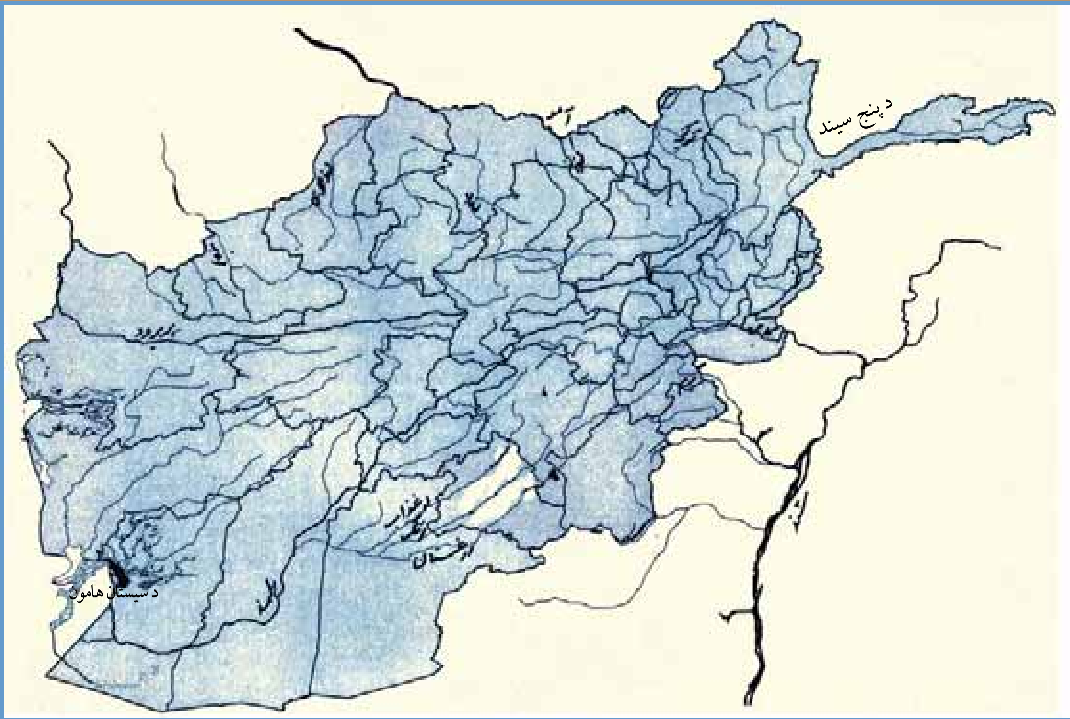

د افغانستان د سیندونو نقشه

آیا رواني اوبه او سیندونه په یوه سیمه کې په مستقیمه د خلکو پر فعالیتونو اغیزه لري؟

د غرونو په لوست کې مو ولوستل چې د هیواد په ډېرو لوړو غرونوکې دایمي واورې شته. دا واورې د کال په تودو فصلونوکې اوبه کیږي او د سیندونو د اوبو سرچینه جوړوي. سیندونه په خپله سرچینه کې واړه وي او لږې اوبه لري، د لارې په اوږدوکې د څو ناوونو اوبه سره یوځای کیږي او سیند ورو ورو لوییږي. څرنګه چې د افغانستان ټولو سیندونو له لوړو غرونو څخه سرچینه اخستې ده، نو په هغو سیموکې چې د سیندونو ځوږ زیات وي. په زیاته اندازه د اوبو د بریښنا انرژي د تولید او قوت درلودونکي وي. د هر یوه سیند په اوږدوکې په ځینو برخوکې د څو کیلومترو په اوږدوکې د بریښنا بندونو د جوړښت امکان شته دی. خو د سیندونو له سرچینې څخه تر خولې (مصب) پورې د زیات ځوږ او ډېرېن بستر له امله د افغانستان سیندونه زیاتره د بیړۍ چلولو وړ نه دي. همدارنګه د سیندونو له اوبو څخه په کرنه اوکب نیولوکې هم ګټه اخستله کیږي. لوی سیندونه عموما مرستیالان او څانګې لري. د سیندونو څانګې د سیند په ښي اوکینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړو کې بهیږي په پای کې یې اوبه د لویو سیندونو سره یوځای کیږي. له لویو سیندونو سره ددې کوچنیو سیندونو د اوبو یوځای کیدل د سیندونو د سیستم په نامه یادیږي.
د جغرافيې پوهانو د افغانستان رواني اوبه په پنځو اوبه لرونکو حوزو ویشلې دي، چې عبارت دي له:
لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه
دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه
دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه
څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه
پنځم ـ د تړلو حوزو سیندونه

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر لوی سیند د کابل سیند دی، چې د بابا د غره د اونۍ له کنډو څخه سرچینه اخلي، له لویدیځ څخه د ختیځ په لور بهیږي.د کابل ښار، لغمان ولایت او ننگرهار څخه تیریږي او په اټک کې

د نغلو د بریښنا بند

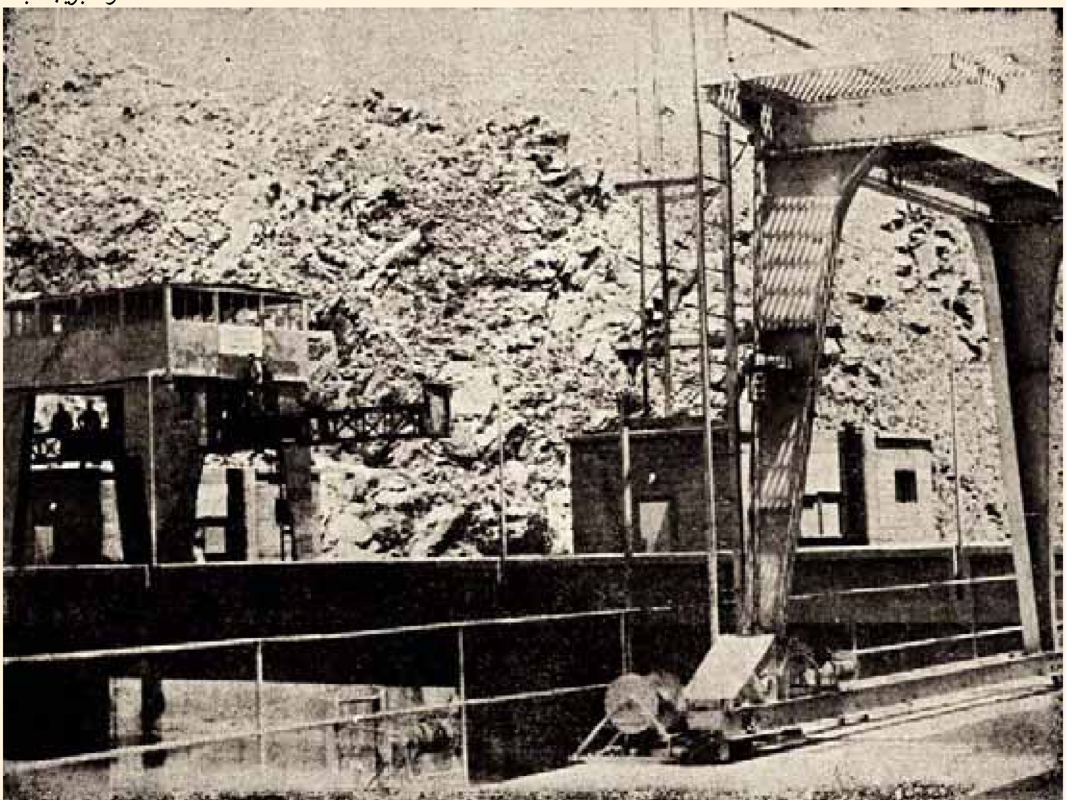

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سند له سیند سره یوځای کیږي. د کابل د سیند مرستیالان دادي: د لوګر، پنجشیر، لغمان (الیشنګ او الینګار) او د کونړ سیندونه. د کابل د سیند له اوبو څخه د کرنې د ځمکو په خړوبولو کې ګټه اخستله کیږي. د ماهیپر، نغلو، سروبي او درونټې د بریښنا بندونه د کابل د سیند په اوږدوکې جوړ شوي دي، چې د هغو له بریښنا څخه د کابل او جلال آباد د ښارونو په روښانولوکې ګټه اخستله کیږي.

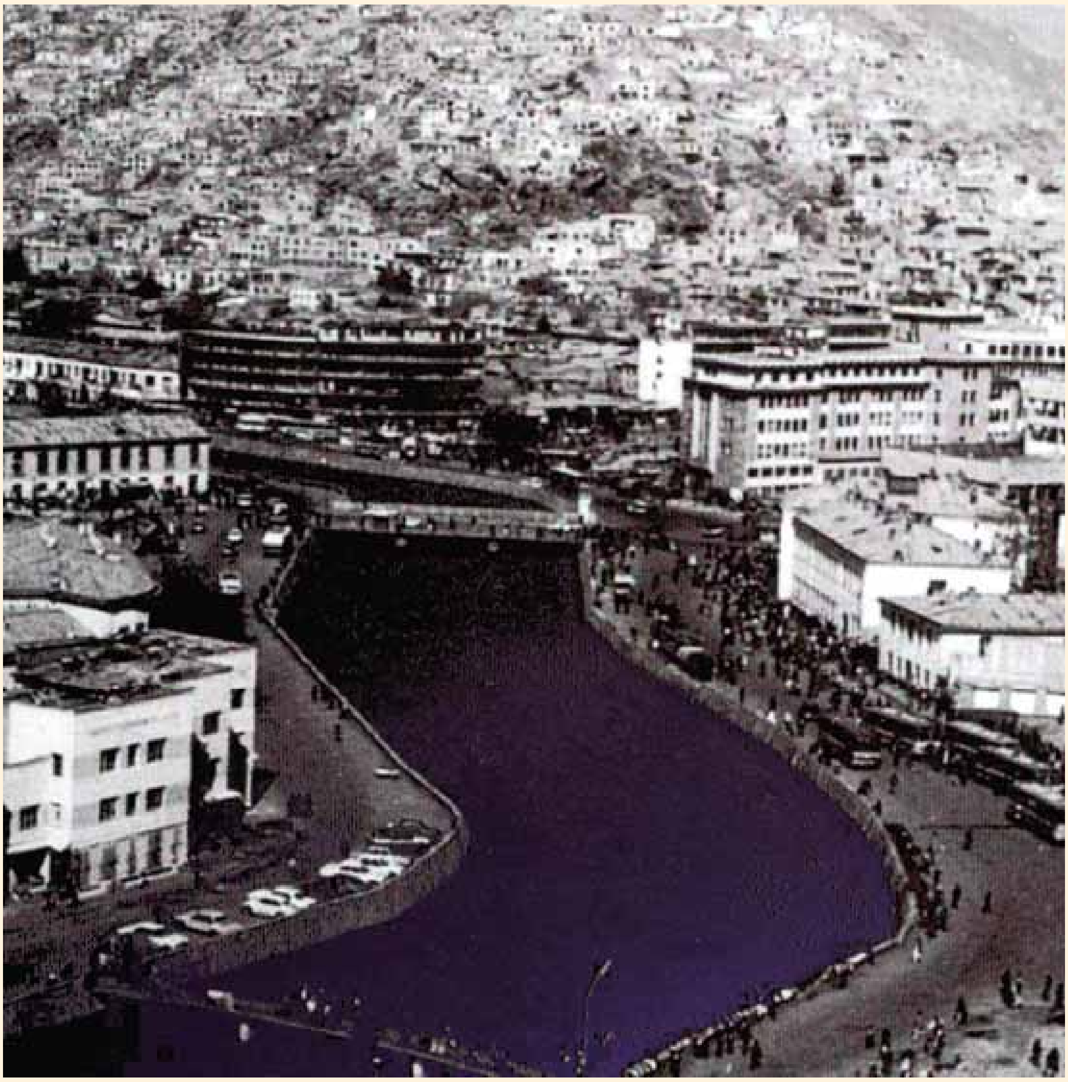

د کابل سیند او د ښار مرکز

دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه

د آمو سیند، چې یونانیانو د آکسوس او عربانو د جیجون په نوم یاد کړی دی، ددې سیمې ډېر لوی سیند دی چې له کوچني پامیر څخه سرچینه اخلي او د ارال په سمندرګي کې تویيږي. دا سیند د زرقول نه تر خماب پورې د (۱۲۰۰) کیلومترو په اوږدوالي د افغانستان او تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د جمهوریتونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي. مرستیالان یې د افغانستان له خاورې څخه د کندز او کوکچې سیندونه دي.

د آمو د سیند له اوبو څخه لدې کبله چې سیند ټیټ او د افغانستان په خاوره کې د سیند بهیر ته نږدې ځمکې لوړې پرتې دي، ګټه نه اخستله کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. دوه ډلې دې د آمو د حوزې پر سیندونو او دوه ډلې دې د کابل د سیند د حوزې پر سیندونو بیل بیل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ تشریح کړي.

پوښتني

۱ـ سیندونه له څه ډول غرونو څخه سرچینه اخلي؟
۲ـ آیا د سیند اوبه ناڅاپه زیاتیږي؟
۳ـ له سیند څخه څه ګټه اخلو؟
۴ـ ولې د افغانستان سیندونه د بیړۍ چلولو وړ ندي؟
۵ـ په هغو سیموکې چې سیند ډېر ځوړ لري، ورځنې څه ګټه اخستلای شو؟
۶ـ د افغانستان د اوبه لرونکو حوزو نومونه واخلئ؟
۷ـ د آمو سیند د افغانستان او کومو هیوادونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي؟
۸ـ د کابل سیند له کوم غره څخه سر چینه نیولې او د بهیدو لوری یې کوم لوري ته دی؟
۹ـ د کابل د سیند د مرستیالانو نومونه واخلئ؟
۱۰ـ د کابل د سیند له اوبو څخه څه ګټه اخستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د سیندونو د اهمیت په باره کې معلومات راټول کړئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د افغانستان د نورو حوزو سیندونه

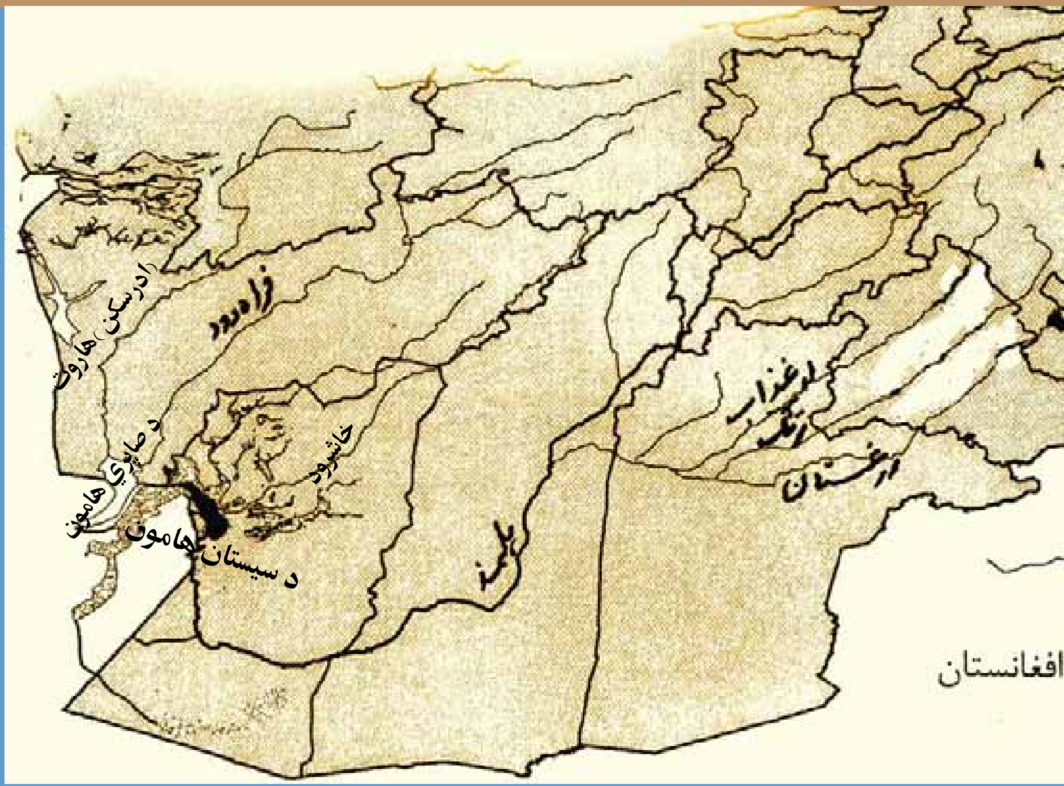

د هلمند او د هغه د مرستیالانو نقشه

آیا د افغانستان له ډېر اوږده سیند سره آشنا یاست؟

دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه

د افغانستان ډېر لوی او اوږد سیند د هلمند سیند دی، چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او د سویل لویدیځ په لور بهیږي. اوږدوالی یې (۱۴۰۰) کیلومتره دی. مرستیالان یې د موسی کلا، ارغنداب، ترنک او ارغستان سیندونه دي. ځینې سیندونه له هلمند سره نه یوځای کیږي او د سیستان په جهیل کې تویيږي، چې هغه له: خاشرود، فراه رود، ادرسکن یا هاروت څخه عبارت دي. د هلمند د سیند تر څنګ د ګرشک په سیمه کې د بغرا نهر جوړ شوی دی. دا نهر د نادعلي سیمې او هغه دښتې چې د بست کلا په لویدیځ کې پرتې دي خړوبوي.

څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر مهم سیند هریرود دی، چې د بابا د غره له لویدیځ څخه سرچینه اخلي او له ختیځ څخه د لویدیځ لورته بهیږي. دا سیند له اسلام کلا څخه تر ذوالفقار پورې د افغانستان او ایران ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي پوله جوړوي. هريرود په خپله تګ لاره کې د هرات ولايت سمسوروي. ددې حوزې بل مهم سيند د مرغاب سيند دی.

پنځم ـ د ترلو حوزو سيندونه

هغه سيندونه چې له لوړو غرونونه سرچينه اخلي اوپه يوې ترلې حوزې کې بهيږي او دبل سيند سره نه يوځای کيږي، د ترلو حوزو د سيندونو په نامه يادېږي، لکه: د غزني سيند چې د غزنی د ښار څخه له تيريدو وروسته د غزني په ولاړو اوبو کې تويیږي. ددې حوزې نور سيندونه له: بلخاب سيند، سمنګان سيند، اندخوی سيند او د قيصار له سيند څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندې يوې موضوع په هکله سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي ترمخ بيان کړي.

ـ د هلمند د حوزې سيندونه
ـ د هريرود د حوزې سيندونه
ـ د ترلو حوزو سيندونه

پوښتنې

۱- د افغانستان ډېر اوږد سيند کوم دی او څومره اوږدوالی لري؟
۲ـ د هلمند د سيند د مرستيالانو نومونه واخلئ؟
۳ـ د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې په مستقله توګه بهيږي او د سيستان په جهيل کې تويیږي.
۴ـ د هلمند له سيند څخه تر اوسه څه ګټې اخستل شوي دي؟
۵ـ هريرود له کوم غره څخه سرچينه نيولې او کوم ولايت سمسوروي.
۶ـ هريرود د کومو هيوادونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي؟ د هغو هيوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د پرانيستو حوزو سيندونه، لکه هلمند او نور د ترلو حوزو له سيندونو سره پرتله کړئ او خپل معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د افغانستان د جهيلونو په باره کې څه پوهيږئ؟

آيا تر اوسه په خپل چاپيريال کې له ولاړو اوبو سره، چې له خلورو خواوو څخه پر وچه چاپيره شوي وي، مخامخ شوی ياست او پوهيږئ چې هغو ته څه وايي؟

هغه ولاړې اوبه چې څلورو خواوته يې وچه وي د جهيل په نامه ياديږي. زموږ هيواد افغانستان په ځينو برخوکې ترلې حوزې لري، چې د جهيلونو د رامنځته کيدو سبب شوي دي. ځيني له دغو جهيلونو د مساحت له مخې کوچني او ځيني لوی دي. يو شمير له دغو جهيلونو په لوړو سيموکې د يخچالي اوبو څخه منځته راغلي او ځيني په هوارو سيموکې د سيمه ييزو سيندونو د اوبو له توييدو څخه جوړ شوي دي او په بيلو بيلو نومونو، لکه هامون، کول، ولاړې اوبه او يا جهيل په نامه ياديږي.

د سيستان هامون

د هلمند هامون، د صابري هامون، د پوزک هامون او ګود زيره د هيواد په سويل لويديځه برخه کې د نيمروز په ولايت کې د سيمه ييزو سيندونو اوبه جوړوي. ددې هامونونو غاړې د سيندونو د اوبو د زياتيدو له امله توپيرکوي.

د هلمند هامون د افغانستان او ايران ترمنځ يوه برخه طبيعي پوله جوړوي. لکه چې دارنګه يوه برخه چې د افغانستان او بله برخه يې په ايران پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیوا جهیل

د شیوا جهیل د بدخشان په ولایت کې پروت دی. اوبه یې پاکې او رڼې دي، په ژمي کې کنګل کیږي. د شیوا جهیل د سمندر له سطحې څخه (۳۰۵۰) متره لوړوالی لري.

د زرقول جهیل

د زرکول یا زرقول جهیل د پامیر په لوړه سطح کې د افغانستان او تاجکستان د پولې تر منځ پروت دي. دا جهیل د آمو او پامیر د سیندونو لومړنی سرچینه جوړوي. د شمالي غاړې اوږدوالی یې شپږ کیلومتره، سویلي غاړې یې لس کیلومتره او سورېې څلورنیم کیلومتره دی، دا جهیل هم یخچالي دی. د کال په ډېرو وختو کې یې اوبه منجمدې او کنګل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چقمقتين جهيل

دا جهيل هم په پامير کې پروت دی. د واخان سيند له دې جهيل څخه سرچينه اخلي. ددې جهيل اوږدوالی ۱۷ کيلومتره او سوربې دوه نيم کيلومتره دی. شاوخوايې شنه او سمسوره ده د قرغز خلکو د څارويو لپاره يې د څر ځايونه جوړکړي دي.

د غزني ولاړې اوبه

د غزني ولايت سويل خواته موقعيت لري. د غزني سيند پکې تويېږي. ددې جهيل اوبه ښه خوند نه لري.

د هرات مالګين جهيل د افغانستان او ايران د پولې تر منځ پروت دی. اوبه يې مالګينې دي اوله هغه څخه مالګه لاس ته راوړي.

له پورتنيو جهيلونو پرته، يو شمير طبيعي بندونه چې سيمه ييز جهيلونه يې جوړکړي دي، هم زموږ په هيواد کې شته دی، چې ډېرې ښکلې او زړه وړونکې منظرې جوړوي.لکه د باميانو په ولايت کې د اميربند (هيبت، پنير، پودينه او ذولفقار).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د جهیلونو او د هغو د منځته راتګ، دوهمه ډله دې د سیستان د هامون او د غزني د ولاړو اوبو، دریمه ډله دې د بدخشان د ولایت د جهیلونو، زرقول او چقمقتین او څلورمه ډله دې د امیر بند په هکله سره بحث وکړي او د بحث نتیجه دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ جهیل تعریف کړئ.
۲ـ د لوړو او ټیټو برخو جهیلونه سره څه توپیر لري؟
۳ـ جهیلونه په کومو نومونو او اصطلاحاتو یادیږي؟
۴ـ د هلمند هامون د کومو هیوادونو ترمنځ یوه برخه پوله جوړه کړېده؟
۵ـ د زرقول جهیل د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟
۶ـ کوم سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخلي؟
۷ـ د امیر بند د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه جهیلونه چې تاسې لیدلي دي، نومونه یې واخلئ، د هغو په هکله خپل څرګندونې په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

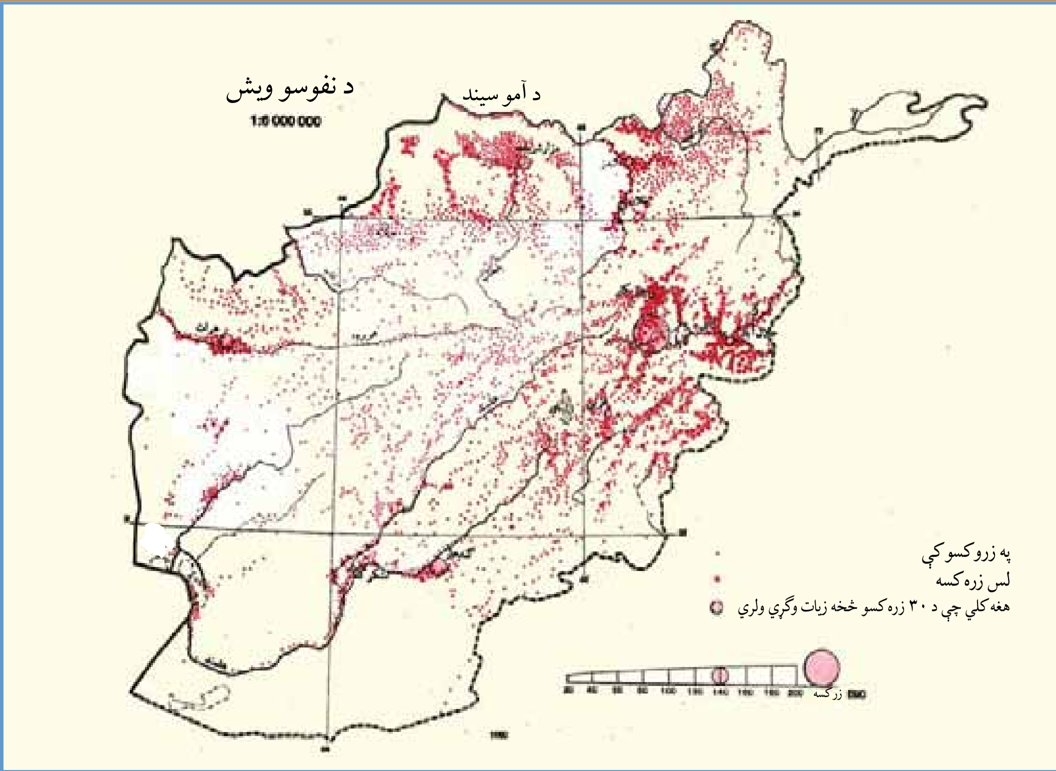

د جغرافیې علم په بیلابیلو څانګو ویشل کیږي، چې د هغو له اصلی څانګو څخه یوه هم بشري جغرافیه ده، چې د نفوسو، قومونو، ژبو، دینونو او نورو موضوعاتو په هکله بحث کوي.

نفوس

افغانستان یو پراخه هیواد دی چې کابو ۲۲ میلیونه تنه وګړي لري. په ۱۳۸۲ کال کې په افغانستان کې په هرکیلومتر مربع کې د وګړو ګڼوالی په منځنۍ توګه ۴۰ تنه و. د نفوسو ویش د افغانستان په ټولو ځایونو کې یو ډول نه دی، په ختیځو برخوکې د وګړو ګڼوالی زیات او په سویل لویدیځو او منځنیو برخوکې د وګړو ګڼوالی لږ دی. د هیواد اوسیدونکي د بیلابیلو سیاسي، اقتصادي او اقلیمي عواملو په اساس له کلیونه د ښارونو په لور مهاجرت کوي، چې دا کار په ښارونوکې د خلکو د ګڼوالي سبب شوی دی.

قومونه

- په افغانستان کې کوم قومونه ژوند کوي؟

زموږ ګران هیواد افغانستان، د افغانستان د اسلامي جمهوري په نامه او هره تبعه یې د (افغان) په نوم یادیږي د بشري جغرافیې له نظره افغانستان له بیلوبیلو قومونو، لکه: پښتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوڅ، نورستاني او نورو څخه جوړ شوی دی. پښتانه او تاجکان چې ددې سیمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آريايي نژاد څخه دي د هيواد په کابو ټولو برخوکې ژوند کوي. هزاره ګان، ازبکان او ترکمنان هم د افغانستان له نورو توکمونو څخه دي، چې زياتره دافغانستان په مرکزي او شمالي برخوکې اوسيږي. نورستانيان او پشه يان هم له اصلي قومونو څخه دي، چې په ختيځو ولاياتوکې ژوند کوي. بلوڅان هم ددې هيواد له اصلي اوسيدونکو څخه دي چې په بلوڅي ژبه خبرې کوي او د افغانستان په سويل لويديځ کې ژوند کوي.

ژبې

په افغانستان کې له ديرشو څخه زياتې ژبې او لهجې شته دي چې ځينې يې دادي: پښتو، دري، ازبکي، ترکمني، بلوڅي، پراچي،منجي، واخي، زيباکي، اشکاشمي، پشه يي، نورستاني، تيرايي، جتي، سندي، پنجابي او نورې چې له دې جملې څخه دوه ژبې پښتو او دري چې د هيواد اکثريت وګړي ورسره بلد دي، زموږ د هيواد رسمي ژبې دي. سيمه ييزې ژبې، لکه: ازبکي، ترکمني، بلوڅي، نورستاني او پشه يي په خپلو سيموکې د دريمې ژبې په توګه رسميت لري.

دين

زموږ د هيواد خلک د اسلام د مقدس دين پيروان دي. زموږ اکثريت خلک د حنفي مذهب پيرو دي. د جعفري او اسماعيلي د مذهبونو يو شمير پيروان هم په دې هيواد کې ژوند کوي. يو شمير هندوان هم په افغانستان کې اوسيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د بشري جغرافيې پر يوې موضوع، لکه: نفوس، قومونه، ژبې او د افغانستان د خلکو ددين په هکله سره بحث وکړي او له هرې ډلې دې يوتن موضوع د ټولګي په مخ کې تشريح کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان په کومو ولايتونوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په کوموکې لږ دی؟
۲ـ د افغانستان اتباع په څه نامه ياديږي؟
۳ـ په افغانستان کې د ژبو شمير څومره دی؟ د څو مهمو ژبو نومونه واخلئ.
۴ـ د افغانستان د رسمي ژبو نومونه واخلئ؟
۵ـ په افغانستان کې د کومو دينونو پيروان ژوند کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په ولايت او د استوګنې په سيمه کې مهاجرت له کلي نه ښار ته زيات دی او که له ښاره کلي ته؟، په څوکرښوکې يې وليکئ اوپه ټولګي کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي جغرافيه

د افغانستان کرنيز فعاليتونه

آيا پوهيږئ چې کرنه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

له تصويرونو څخه مو څه زده کړل؟

د نباتاتو د غټيدو او ودې لپاره هوا، اوبو، خاورې، لمر او نښې او ډول ډول سرې ته اړتيا ده، د ځمکې خاوره د نباتاتو تکيه ځاى دى، او پکى بيلابيل غذايي توکي شته دي. افغانستان يو داسې هيواد دي چې په سلوکې ۸۵ خلک يې د کرنيزو محصولاتو له لارې ژوند کوي. زموږ په هيواد کې د آريايانو له وخته تر اوسه پورې کرنه په دوديزه او عنعنوي توګه يوې کول

د تراکتور په واسطه د ځمکې پستول (يوې کول)

د ځارويو په وسيله او د کروندګرو د ملېو او لاسونو په زور ترسره کېږي.

زموږ د هېواد کرنيز حاصلات غلې دانې، لکه: غنم، وربشې، جوار، وريجې، ګدن، لوبيا، نخود، مې، مشنګ، باقلي او داسې نور دي.

غنم

دغنمو کرل په کرنيزو ځمکو کې په اوبيز او للمي توګه د منې او پسرلي په موسمونو کې سرته رسيږي. د منې غنم په تودو سيمو کې تر (۲۵۰۰) مترو لوړوالي او پسرلني غنم په اوبيز او للمي توګه تر(۳۳۰۰) مترو لوړوالي پورې کرل کيږي. په سړو سيمو کې د کال يو يا دوه فصله حاصل اخستل کيږي او د تودو برخو په ځينو سيمو، لکه: ننګرهار کې يوکال د يوې کرنيزې ځمکې څخه تر درې فصله هم حاصل اخستل کيږي.

للمي غنم د کب او وري په مياشتو کې د غونډيو په لمنو او هوارو ځمکو کې کرل کيږي، چې د پسرلنيو اوربښتونو په وسيله خړوبيږي.

افغانستان ۲۲ مليونه هکټاره ځمکې لري، چې تر اوسه يې يوازې ۳،۳۷ مليونه هکټاره ځمکه د غنمو کرنې ته ځانګړې شوې ده.

د غنمو کروندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۲ هـ،ل کال کې د غلو ټول تولید ۵،۲ ملیونه ټنه شمیرل شوی او د هیواد د وګړو د خوړو لپاره د نورو (۵۲۷) زره ټنو د واردولو اړتیا وه. د کرنې له ماشین آلاتو څخه د ګټې اخستنې په اساس په هر هکټار ځمکه کې د غنمو حاصلات (۲،۲) ټنه وه او په ۱۳۸۲ هـ،ل کال کې په ټول افغانستان کې د غنمو تولید (۴،۵) ملیونه ټنه زیات شوی دی.

وریجې

ستاسو په نظر د وریجو اهمیت د خلکو د خوراکي توکي په توګه څه دی؟

د نریو او غټو وریجو کرل، چې له غنمو وروسته زموږ د خلکو د خوراکي توکو څخه شمیرل کیږي. په (۲۱۴) زره هکټاره ځمکه کې کرل کیږي. د وریجو د بوټي کرل په هغو سیمو کې چې تود اقلیم، لنده هوا او ډیرې اوبه لري، ښه حاصل ورکوي. نو ځکه د بغلان نرۍ باره وریجې، د کونړ د پشد وریجې، د لغمان نرۍ وریجې، د کندز د خان آباد د سیمو وریجې او د مزارشریف وریجې له ډیر شهرت نه برخمنې دي.

د وریجو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار

جوار زموږ د وطن د خلکو بل خوراکي توکي دی، چې کرنه يې تر ۲۶۰۰ مترو لوړوالي پورې ترسره کيږي او د کرنې ساحه يې د ۵۰۰ زره هکټاره ځمکې په شاوخواکې ده. د جوارو کرنه زياتره د پکتيا او ننګرهار په ولايتونوکې ترسره کيږي.

د جوارو محصول

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندنيو فعاليتونو څخه د يوه په هکله پخپل منځ کې بحث او خبرې وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلو خبرو پايله د ټولګي ترمخ شرحه کړي.

- د غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- په هيواد کې د وريجو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- د جوارو د کرنې په هکله معلومات راټول کړئ.

پوښتنې

۱- د هيواد د غوره کرنيزو محصولاتو نومونه واخلئ.
۲ـ په کوم دليل ويلای شئ چې افغانستان يوکرنيز هيواد دی؟
۳ـ د اوبيزو غنمو او د هغو د کرنې د وخت په هکله څه پوهيږئ؟
۴ـ د للمي غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ؟
۵ـ په هيواد کې د وريجو د کرنې او ډولونو په هکله څه پوهيږئ؟
۶ـ اوبيز او للمي غنم سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمه کې کوم کرنيز محصولات کرل کيږي، خپل معلومات خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

طبي او صنعتي نباتات

د پنبې کرونده

د افغانستان طبيعي ځانګړنو او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په دې هيواد کې ډېر صنعتي او طبي بوټي وده کوي.

الف ـ صنعتي بوټي

ستاسو په نظر صنعتي بوټي د هيواد په اقتصاد کې څه اهميت لري؟

زموږ په هيواد کې صنعتي بوټي له پنبې، چغندرو، ګنيو او نورو څخه عبارت دي.

۱- پنبه

پنبه له دوو برخو څخه چې يوه يې مالوچ او بله برخه يې د پنبې دانه ده او د نساجي په فابريکو کې يو له بل څخه جلا کېږي، جوړه شويده. د مالوچو له برخې نه يې د نساجي په فابريکو کې هر ډول نخي ټوکران، شطرنجۍ، جوال او رسۍ جوړوي او همداراز له پنبه داني څخه يې نباتي غوړي، د کالي مينځلو صابون او د پاتې توکو نه يې حيواني کنجاره جوړوي. له کورنۍ جګړو څخه د مخه زموږ په هيواد کې د بګراميو، ګلبهار، پلخمرۍ، کندز، مزارشريف، بلخ، هرات، هلمند، کندهار او ننګرهار د نساجي فابريکو فعاليت کاوه، چې ډول ډول سپنسين ټوکران يې توليدول. د پنبې نبات د ثور په مياشت کې کرل کيږي او د مني په وروستيو کې په لومړۍ، دوهمې، دريمې او څلورمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجي د لاس په وسیله راټول او سورت کیږي او د دوبي په تودې هواکې ښه حاصل ورکوي. هغه ولایتونه چې پنبه پکې کرل کیږي عبارت دي له: بغلان، کندز، تخار او بدخشان څخه، چې دهیواد په سلوکې نوي پنبه تولیدوي. پنبه د سمنګانو، بلخ، هرات، هلمند، ننګرهار، لغمان، پروان او کاپیسا په ولایتونو کې هم کرل کیږي. د پنبې د مالوچو یوه برخه په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي.

۲ـ چغندر

د چغندرو د کرنې لپاره هغه ځمکې مناسبې دي چې آهکي توکي او پتاس لري او ډېرې پخې نه وي. چې دا رنګه د کښت پراخه سیمه یې زموږ د هیواد د بغلان او کندز په ولایتونو کې ده. د بغلان د بورې په فابریکې کې له چغندرو څخه بوره او له پاتې برخې څخه یې حیواني کنجاره جوړوي.

۳ـ ګني

د ګني بوټي په توده او لنده هوا کې، چې ډېرې اوبه لري، شنه کیږي. دا بوټي زیاتره د ننګرهار، لغمان او کونړ په ولایتونو کې کرل کیږي. چې له هغه څخه ګوړه جوړه وي. د هغه له پاتې برخې څخه د څارویو د خوراک لپاره ګټه اخستله کیږي. پدې وروستیو وختونو کې د ګنیو قلمې له هند څخه واردشوي او د کندهار او هلمند په ولایتونو کې هم کرل کیږي.

د ګنیو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د بوټي نوم	د کښت ساحه په جريب
۱	پنبه	۲۷۲۸۷۰
۲	چغندر	۲۲۵۹۰
۳	ګني	۱۱۸۴۰

د صنعتي بوټو(۱) ګڼه جدول

ب ـ طبي بوټي

له طبي بوټو څخه څه ګټه اخستله کيږي؟

د طبي بوټو له جملې څخه زعفران، سپيرکۍ، باديان او زيره په کرنيزو فصلونو کې کرل کيږي او نور بوټي، لکه خوږه وله، هنګه، کاسني، پنيرک، مستار، سپيلني،ختمی، خاکشير، شيرخشت،

گربه خورک، ملنګان، سپيغول، د غره پياز او هوګه، او... ټوله په خود رويه توګه دغرونو او غونډيو په لمنو، دښتو، ويالو او د کروندو په څنګ کې شنه کيږي او د شفا ورکوونکو درملو په توګه په يوناني طبابت کې په کورنيو بازارونو کې پلورل کيږي. زعفران، خوږه وله، هنګه، زيره او ځينې نور طبي بوټي د هيواد د صادراتو مهم قلم جوړوي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د پنبې او له هغې نه ګټه اخيستل، دوهمه ډله دې د چغندرو او ګنيو او د هغو نه ګټه اخيستل او دريمه ډله دې د طبي بوټو او له هغو څخه ګټې اخيستلو په هکله بحث وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د بحث نتيجې د ټولګي په مخ کې خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتنې

۱ـ د هغو ولايتونو نوم واخلئ چې پنبه پکې کرل کيږي.
۲ـ د پنبې له بوټي نه څه ګټه اخيستله کيږي؟
۳ـ له چغندرونه څرنګه ګټه اخيستله کيږي؟
۴ـ ګنې په څرنګه آب و هوا کې ډېره ښه وده کوي؟
۵ـ د طبي بوټو نوم واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمو کې څه ډول صنعتي او طبي بوټي وده کوي، په خپلو کتابچو کې د هغو نومونه وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د مالدارۍ، ځرځايونو او ځنګلونو په هکله څه پوهيږئ؟

اهلي څاروي - پسونه

د خپل هيواد له اهلي او وحشي څارويو سره آشنا شئ.

الف ـ مالداري

مالداري او د حيواناتو ساتل زموږ د هيواد د کورنۍ شتمنۍ يوه مهمه سرچينه شميرل کيږي چې په دوو برخو ويشل کيږي.

١ ـ اهلي حيوانات: لکه پسه، وزه، شيدي ورکوونکي غوا او غوايي، آس، اوښ او کورني چرګان دي.
پسه: د پسو ځينې نور ډولونه، لکه هزاره ګي، ترکي او کندهاري مشهور دي. د پسونو لويې او ورې رمې د ځمکه لرونکو او کوچيانو په وسيله ساتل کيږي، چې له غوښو، پوستکي، وړيو او کولمو څخه يې ګټه اخستل کيږي. د پسونو وړۍ، پوستکي او کولمې بهرته هم صادريږي. د ترکي پسه کولمې ډېر پيرودونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهلي څاروي – غواګاني

د قره قل پسونه، چې زیاتره د هیواد په شمالي ولایتونوکې د مالدارانو له خوا په سمنګانو، بلخ، جوزجان، فاریاب، کندز او هرات کې ساتل کیږي، د هغه له پوستکي څخه پوستین او پوستینچه جوړیږي او پر هغو هیوادونو چې سړه هوا لري، لکه کاناډا، روسیه او د امریکا متحده ایالاتو باندې زیاتره پلورل کیږي. د قره قل د وري پوستکي د سره، کبودچه او تور تقر په نامه د لویدیځې اروپا هیوادونو، د امریکا متحده ایالاتو، هند او کاناډا ته صادریږي.

غوا: له هغې څخه لبنیات لاس ته راځي او د هیواد په کلیوکې یې کروند ګر او د ځمکې خاوندان ساتي.

اضافي معلومات:
آس: قطغني، مزاري، ترکمني او هراتي آسونه مشهور دي او د سپرلۍ، وزلوبې، نیزې وهلو، بار وړلو، دهقاني او ګاډۍ کې ورڅخه ګټه اخیستله کیږي.
اوښ: زیاتره یې کوچیان ساتي او د شنو سیمو او څړځایونو ته د کډه کولو په وخت کې له هغو څخه په بار وړلوکې ګټه اخلي او وایي چې: اوښ وفا داره څاروی دی، چې ځوځ خوري او بار وړي.
خر: خر د بار وړلو لپاره پکاریږي. زیاتره یې کروندګر او خرکاران ساتي. د شمالي سیمو خره غښتلي او غټ جسمونه لري.

وحشي حیوانات

۲. وحشي حیوانات: زموږ په هیواد کې ۱۲۰ ډوله وحشي او تي لرونکي حیوانات شتون لري، چې له هغې ډلې څخه پړانګ، زمری، لیوه، ګیدړ، سورلنډی، سوی او نور او ۵۰۰ ډوله بیلابیل الوتونکي هم شتون لري چې له هغې جملې څخه کولای شو د ډینګ، زاڼې، باز، هیلۍ، زرک، دښتي چرګ او د چنګښو ډولونو ته اشاره وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ څرځایونه

د افغانستان څرځایونو ۳،۲ ملیونه هکټاره ځمکه نیولې ده. د هیواد په شمال، جنوب او ختیځ کې د تودو سیمو چمنونه، د څارویو دایمي څرځایونه جوړوي. د ځنګلونو په ساحه، د هندوکش د غرونو د لړیو په لمنو او ناوونو کې او د افغانستان د شمال په نورو غرونو، مرکزي، ختیځو او سویلي ولایتونو او د غزني د ناور په دښته کې د پسرلي په معتدلي او د دوبي په تودې هواکې د مالدارانو او مالداره کوچیانو لپاره ښه څرځایونه شته دي. دا خدای ورکړې شتمني مهم حیاتي ارزښت لري.

ج ـ ځنګلونه

ځنګلونه په افغانستان کې څه اهمیت لري؟

ځنګل زموږ په هیواد کې خدايي سوغات، طبیعي او ملي شتمني ده. ځنګلونه په زړه پورې او د لیدو وړ منظرې لري او د وحشي حیواناتو او الوتونکو پټن ځایونه دي. د ځنګلونو د سیمو هوا پاکه، صافه او زړه وړونکې ده.

په افغانستان کې د ځنګلونو ساحه د دوو ملیونو هکټارو په شا او خواکې ده. ځنګلي سیمي زموږ په هیواد کې د نورستان، ننګرهار، لغمان، کونړ، پکتیا، پکتیکا، بدخشان، بغلان، سمنګانو، سرپل، بادغیس او هرات په ولایتونو کې دي.

ځنګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان او کونړ د چارتراشو لرګي د نړۍ په سطحه ډېر پیرودونکي لري، او د هیواد مهم صادراتي قلم جوړوي. دولت پدې وروستیو وختونو کې کلکه پاملرنه کړې چې خو د ونو د وهلو مخه ونیسي، په دې سیمو کې د ډول ډول نیالګیو کینول لازم دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، له هرې ډلې څخه دې یو تن پر یوې لاندینۍ موضوع خبرې وکړي او له بحث څخه وروسته دې د خپل بحث نتیجه د ټولګي تر مخ بیان کړي.

- د پسه او غوا په هکله معلومات ورکړئ؟
- د وحشي حیواناتو په هکله څه پوهېږئ؟
- د څړ ځایونو په هکله دې معلومات راټول کړي.
- د طبیعي ځنګلونو په هکله دې څرګندوني وکړي.

پوښتنې

ګرانو زده کوونکو لاندیني جدول ته په ځیر سره پاملرنه وکړئ. د کلمو او اصطلاحاتو ترځنګ عدد د الفبا د اړوند توري سره، چې توضیحات لري، په خپلو کتابچو کې ونښلوئ. د مثال په توګه د ۴ عدد د الف له توري سره اړیکه لري.

۱	اوښ	الف	پوستکی یې زموږ د هیواد د صادراتو مهم قلم دی.
۲	غوا	ب	د څړ ځایونو لپاره له یوه ځایه بل ځای ته کډه کوي.
۳	کوچیان	ج	له هغه نه په سپرلۍ، باروړلو، وزلوبې او نیزې وهلو کې ګټه اخلي
۴	د قره قل پسه	د	وفا داره حیوان دی چې خوځ خوري او بار وړي.
۵	آس	هـ	شني بوټي لرونکې سیمې دي چې د پسونو، وزو، آس، غوایې او خرو رمې پکې څري.
۶	ځنګلونه	و	له هغې څخه لبنیات لاسته راځي.
۷	پسته او بادام	ز	زموږ د هیواد له صادراتي میوو څخه دي.
۸	څړ ځایونه	ح	زموږ طبیعي او ملي شتمني ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د وحشي حیواناتو نومونه واخلئ او په خپلو کتابچو کې د هریوه په هکله یو مطلب ولیکئ، چې له هغو سره باید څه وشي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني منابع

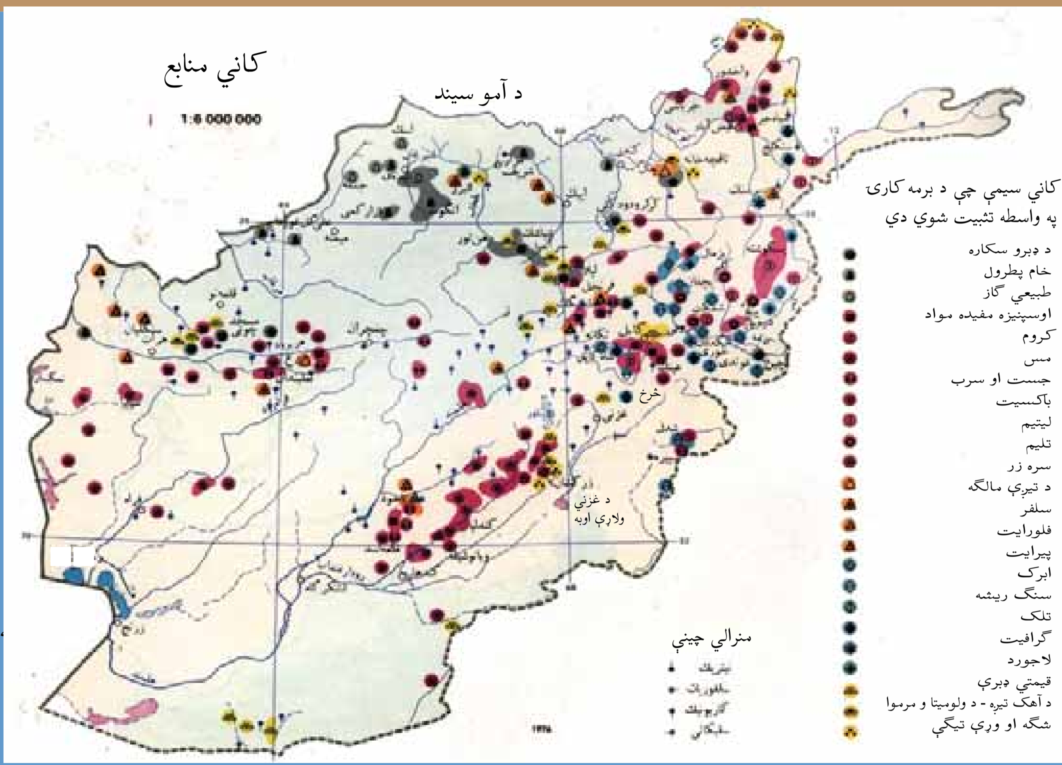

د هیواد په اقتصادکې له کانونو ګټه اخیستل څه اهمیت لري؟

افغانستان بیلابیل کانونه، لکه: نفت، طبیعي ګاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، مس، سره زر(طلا)، سپین زر، سرپ، جست، مالګه، سلفر، قیمتي ډبرې او د مرمرو ډبرې لري.

اوسپنه

اوسپنه د ځمکې په پوټکي (قشر) کې ډېره په نصواري، سور، تور او ژېړ لیمويي رنګونو پیداکیږي. افغانستان د اوسپنې زیات کانونه لري. چې ډېر مهم یې د حاجیګک د اوسپنې کان دی، چې د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۶۳ ته رسیږي. همدا رنګه د اوسپنې کانونه په ارزګان، د کندهار په خاکریز، د جوزجان په فیض آباد، پکتیا، هرات او د پروان په جبل السراج کې پیداکیږي. زموږ د هیواد پښګران په لاسي صنایعوکې له اوسپنې څخه د بزګرۍ، ترکاڼۍ او د کورونو د کار وسایل جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مس

له مسو ګټه اخستل

په لرغونو زمانوکې د ډبرو او لرګيو د وسايلو ځای د مسو سور رنګه پوست فلز ونيو او انسانانو يو ګام د پرمختګ په لور کيښود. د مسو کانونه زموږ د هيواد د لوګر په عينکو، د ميدان په کهنه خمار، د کابل په چکري منار، د کندهار په خاکريز، غوربند، بدخشان او د بلخ په ولايتونوکې شته دي. مس د بريښنا او حرارت قوي هادي دي. د هغه له سيمونو څخه د بريښنا په لينونوکې ګټه اخيستله کيږي. زموږ د هيواد مسګران له مسونه واړه او غټ مسي ديګونه، چلوصاف، غوري، آبګردان، څمڅۍ، کفګير، کاچوغې او نور د اړتيا وړ شيان جوړوي.

سره زر

د سرو زرو قيمتي فلز، ښه رنګ اوپه زړه پورې ځلا لري. سره زر زنګ نه اخلي. د پيسو لوی ملاتړي دي. د هغوڅخه ډول ډول ګانې د ښځو زينت جوړوي. سره زر په زابل، کندهار او د بدخشان د ولايت د کوکچې د سيند په غاړوکې شته دي.

سپين زر

سپين زر لکه سره زر زنګ نه نيسي او د بريښنا او تودوخې قوی هادي دی. د ګاڼو په توګه ډېر استعماليږي. کانونه يې په پنجشير، د هرات په سيم غره او د کندهار په بي بي ګوهر سيمو کې شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیمتي ډبرې

لاجورد د بدخشان ولایت په غرونو کې له لرغونو زمانو څخه پېژندل شوی او له هغو څخه ګټه اخیستل کېده او نړیوال شهرت لري اوله ۱ څخه تر ۵ درجو ویشل شوي دي. له هیواد څخه بهر ته صادرېږي.

یاقوت، لال د بدخشان لاجورد او د پنجشیر زمرد نه یوازې د هیواد په قیمتي ډبروکې بلکې په سیمه او نړۍ کې شهرت لري او ډېر پېرودونکي لري.

د سرپو او جستو کانونه

نومړي کانونه په هزاره جاتو، د هندوکش د غرو په لمنو، بلخ، بدخشان او کندهار کې موندل کېږي.

د مالګې کانونه

د مالګې کانونه د تخار په تالقانو، د جوزجان په اندخوی، هرات، مزارشریف او د غزني د مقر په سیموکې شته دي. د ډبرو شین رنګه، شنه بخنه ډبرینه غرنۍ مالګه د هزاره جاتو په سیموکې پیداکېږي. د تالقانو او د هزاره جاتو له ډبرینې مالګې څخه د خوړو په توکوکې زیاته ګټه اخیستله کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلفر

د سلفر یا گوګړوکان د (٦٠٠) ټنو په ظرفیت په مزارشریف او یوه اندازه یې د بدخشان په اشکاشم کې تثبیت شوي ده.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان د کانونو د دوو عنوانو په هکله سره بحث وکړي او نتیجې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د لاندې جدول هر یو کان د افغانستان په کومو سیمو کې ډېر دی. هرکان په خپلو کتابچو کې د یوې کرښې په وسیله له اړوندې سیمې سره ونښلوئ

کانونه	جغرافیایي سیمې
اوسپنه	ـــ زابل او کندهار
مس	هزاره جات او د هندوکش د غرو لمنې
سره زر	ـ د ارزګان ولایت او د بامیان حاجیګک
سپین زر	د تخار تالقان او د جوزجان اندخوی
قیمتي ډبرې	د لوګر عینک، د میدان کهنه خمار، پنجشیر او بدخشان
سرپ او جست	ـــ مزارشریف
مالګه	ـ د بدخشان غرونه
سلفر	پنجشیر او د هرات سیم غر

۲- د اوسپنې د کانونو اهمیت بیان کړئ.

۳ـ د مسو د کانونو ډېرې مهمې ځانګړتیاوې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د یوه کان په هکله معلومات راټول کړي او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

کاني سون مواد

د ډبرو د سکروکان

د افغانستان د سون د توکو له منابعو سره آشنا شئ.

د ډبرو سکاره

ستاسو په نظر د ډبرو سکرو د پیداینښت منشاء له څه نه ده؟

د ډبرو سکاره نباتي منشاء لري او د رسوبي ډبرو له جملې څخه دي، چې د سون موادو په توګه ورنه کار اخیستل کیږي. زموږ د هیواد د ډبرو سکروکانونه د هندوکش د غرو له رامنځ ته کېدو سره یوځای منځ ته راغلي دي. په هغه وخت کې ځنګلونه د ډبرینو طبقاتو په منځ کې واقع شوي وو، او د ډېر فشار او تودوخې له امله په یوې اوږدې مودې کې د هوا د نشتوالي له امله د ډبرو سکرو باندې اوښتي دي. چې اوس د سمنګانو په صوف دره، د پلخمري په کرکر، د سیغان درې په اشپشتي، د هرات کرخ، او د تخار په بنګي کې بې لویې زیرمې تثبیت شویدي. د صوف د درې د ډبرو سکرو له کان څخه د امیر عبدالرحمن خان له دورې څخه په ابتدایي شکل سره ګټه اخیستنه پیل شوې ده او زیرمه یې ۷۲ ملیونو ټنو په شاوخواکې تثبیت شوې ده. د پلخمري د کرکر د ډبرو د سکروکان زیرمه چې د کوک ښه جنس لري د څلور ملیونو ټنو په ظرفیت اټکل شوې ده. د هرات د کرخ سکاره د سبزک د غاښې لاندې پراته دي. د بنګي د سکرو زیرمې تر اوسه لاس نه دی خوړلې.

نفت

له نفتو څخه څه ګټه اخيستله کيږي؟

دا توکی حيواني منشاء لري چې د سمندري حيواناتو له اجسادو څخه چې په يوه اوږده موده کې د ځمکې د رسوبي طبقاتو په منځ کې د زيات فشار لاندې واقع او خوسا شوي په لاس راځي. د نفتو له چاڼيدو څخه، د الوتکو تيل، ډيزل د ډيزلي ماشينونو د سون لپاره، پټرول د پټرولي ماشينونو د سون لپاره، د خاورو تيل او نور مشتقات يې، لکه: مبلايل، ګريس، وايکم، قير، واسلين او داسې نور لاس ته راځي.

په افغانستان کې د ۱۳۱۴ هـ ش کال څخه تر ۱۳۴۳ هـ ش پورې د طبيعي ګاز او نفتو پلټل شوي او په پايله کې يې ښرګنده شوه چې د تخار د رستاق له ولسوالۍ څخه د ايران تر سرحده د آمو سيند تر ختيځ، لويديځ او سويل د ترکستان د تيربند ترشمالي لمنو، لويديځ هندوکش، او د بابا تر غره پورې د نفتو د پيدايښت لپاره برابرې دي. د نفتو زيرمې په رستاق، تالقان، د ميرعلم په ابدان، شبرغان، ميمنې، هرات او هلمند کې تثبيت شوي دي.

طبيعي ګاز

طبيعي ګاز په شبرغان کې د خواجه ګوګردک، يتيم تاق، خواجه برهان اوجر قدوق په سيمو کې شته دي. چې پخوايي را ايستنه د روسانو په وسيله شوې او يوه برخه يې د پايپ لين په وسيله پخواني شوروي ته صادرشوي وو.

د طبيعي ګاز له سوزولو څخه په ژمي کې د کورنو په تودولو، د غذايي موادو په پخولو او د ګازي څراغونو په روښانولو کې کار اخيستل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو وويشل شي: هره ډله دې د يوه کان د ډېرو د سکرو، نفت او طبيعي ګازو په هکله سره بحث وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان له کومو برخو د ډېرو سکاره لاسته راځي؟

۲ـ د نفتو د پيدايښت د منشاء په هکله څرګندونې وکړئ؟

۳ـ د طبيعي ګازو له سوزولو څخه څه ګټه اخيستله کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هر زده کوونکی دې په افغانستان کې د سون د موادو د اهميت په هکله معلومات راټول او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې صنايع او سوداګري

غالۍ

د هيواد د لاسي صنايعو په هکله څه معلومات لرئ؟

تعريف

صنعت د لومړنيو توکو د شکل له بدلون څخه په ګټورو توکو باندې د هغو له بدلون څخه عبارت دی. دا لومړني توکي کيدای شي چې کرنيز، حيواني او يا کاني محصولات وي چې د توليدي مالونو لپاره کارخانو ته وړل کيږي. صنعت پر دوو برخو ويشل کيږي: لاسي صنايع او ماشيني صنايع.

الف ـ لاسي صنايع

د ډېرو لرغونو زمانو څخه چې زموږ نيکونه په کرنې بوخت شول، د خپلو اړتياوو د ليرې کولو لپاره يې په لاسي صنايعو لاس پورې کړ. دا کار يوه ښه بوختيا او د خلکو د ستونزو د له منځه وړلو لپاره د پيسو پيداکول و. شپږ زره کاله مخکې، د بلخ کروندګرو رسيدلي غنم او وربشې د هغه لور په وسيله ريبلي چې د چقماق له ډبرو څخه جوړ شوي و. د نولسمې پيړۍ په وروستيو وختونوکې زموږ د هيواد په سلوکې ۹۸ خلک په کليوالي ژوند بوخت وو او له لاسي صنايعو څخه يې ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستله هغوی د پخولو او تارتاوولو او اوبدلو فن زده کړ.

په لاسي صنایعو کې یې له حیواني سرچینو تر لاسه شوې وړی، پت، پوستکی او وریښم له نباتي منابعو لکه، پنبې او سنډ او کاني منابعو، لکه اوسپنې، مسو، سرو زرو، سپینو زرو او خاورو نه کار اخیست.

غالۍ اوبدل: د غالۍ اوبدل له لرغونو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د هیواد د شمالي برخو د خلکو تر منځ رواج لري. د فاریاب د دولت آباد، اندخوی، اقچې او د بلخ د دولت آباد خلک د ښو او عالي جنس او په زړه پورې ډیزاین او رنګ لرونکو غالیو جوړولو او اوبدلو کې او په قرقین، کندز او هرات کې هم د غالۍ اوبدل رواج لري. د مروې، د فاریاب دولت آباد، اندخوی او اقچې په نامه غالۍ ډېر کورني او بهرني پیرودونکي لري.

د غالۍ ښه جنس، زموږ د هیواد د صادراتو ستر او مهم قلم جوړوي، چې هند، پاکستان، اروپا، روسیې او امریکا ته صادریږي.

فلزکاري: زموږ د هیواد پښګران له اوسپنې څخه د کرکیلې، ترکاڼۍ او د کورونو د اړتیا وړ وسایل جوړوي. ددې وسایلو په منځ کې د کابل د ده دانا د پښګرانو یوم او د چاریکارو او لغمان د حیدر خانیو د پښګرانو چړې شهرت لري. زموږ د هیواد فلزکاران د موټرو په ترمیم، د دروازو، کټارو او اوسپنې زینو په جوړولو او د ودانیو په سیم کارولو کې شهرت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ په افغانستان کې ماشيني صنايع

افغانستان د ماشيني صنايعو له نظره د مخ پر ودې هيوادونو له ډلې څخه دی. د ماشيني صنايعو بنسټ لومړی ځل د امير شيرعلي خان په دوره کې کېښودل شو او د امير عبدالرحمن خان په دوره کې دوه صنعتي فابريکې د ماشين خانې، او وړې اوبدلو د فابريکو په نامه تاسيس شوی چې د هغو توليداتو د عسکري قطعاتو اړتيا پوره کوله. د افغانستان د نورو مهمو ماشيني صنايعو په لړ کې کولای شو د کابل جنګلک فابريکې، د بغلان بورې جوړلو فابريکې، د کندز د سپين زر غوړي، د مزارشريف د برېښنا او بخار پروژه، د سمنټو فابريکې، د اوبو د برېښنا د دستګاوو لکه: نغلو، سروبي، درونټې، ماهيپر، کجکي او ګرشک څخه نوم واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سوداګري

ستاسو په نظر سوداګري د اقتصاد په وده کې څه رول لري؟

د هرهيواد ترقي او پرمختګ د کورنيو توليداتو په زياتوالي او ډولونو پورې اړه لري. په هره اندازه چې توليدات ډول ډول او صادرات زيات وي په همغه اندازه يو هيواد په ځان بسيا او خلک يې په هوسايي او آرامتيا کې ژوند کوي او د پيسو ارزښت او قدرت يې زياتوالی مومي.

له خپلواکۍ څخه وروسته په ۱۲۹۸ هـ ل کې زموږ په هيواد کې پر سوداګرۍ باندې څارنه او پاملرنه وشوه. افغاني استازي مسکو، لندن، برلين،انقرې او تهران ته وليږل شول ترڅو په سوداګرۍ کې آسانتياوې منځ ته راشي او د افغانستان صادرات په زياته اندازه بهرته صادر شي. زموږ د هيواد صادرات په لومړۍ درجه کې حيواني محصولات لکه: وړۍ، پوستکي،کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ، ټغرونه او په دوهمه درجه نباتي محصولات، لکه: تازه او وچه ميوه او همدارنګه قيمتي ډبرې او طبي نباتات دي چې بيلابيلو هيوادونو ته صادريږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په بيلابيلو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاسي يا ماشيني صنايعو پر يو ډول باندې سره بحث وکړي او نتيجه دې خپلو ټولګيوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ صنعت تعريف کړئ؟
۲ـ د غالۍ اوبدلو صنعت د هيواد په کومو سيمو کې ډېر رواج لري؟
۳ـ د افغانستان د غوره ماشيني صنايعو نومونه واخلئ.
۴ـ د هيواد اقتصاد څه وخت وده کولای شي؟
۵ـ دافغانستان د غوره صادراتي محصولاتو نومونه واخلئ او کومو هيوادونو ته صادريږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په ولايت کې کوم لاسي او ماشيني صنايع رواج لري، خپل معلومات راټول او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې يې په ټولګي کې بيان کړئ.

خلرویشتم لوست

مواصلاتي جغرافيه

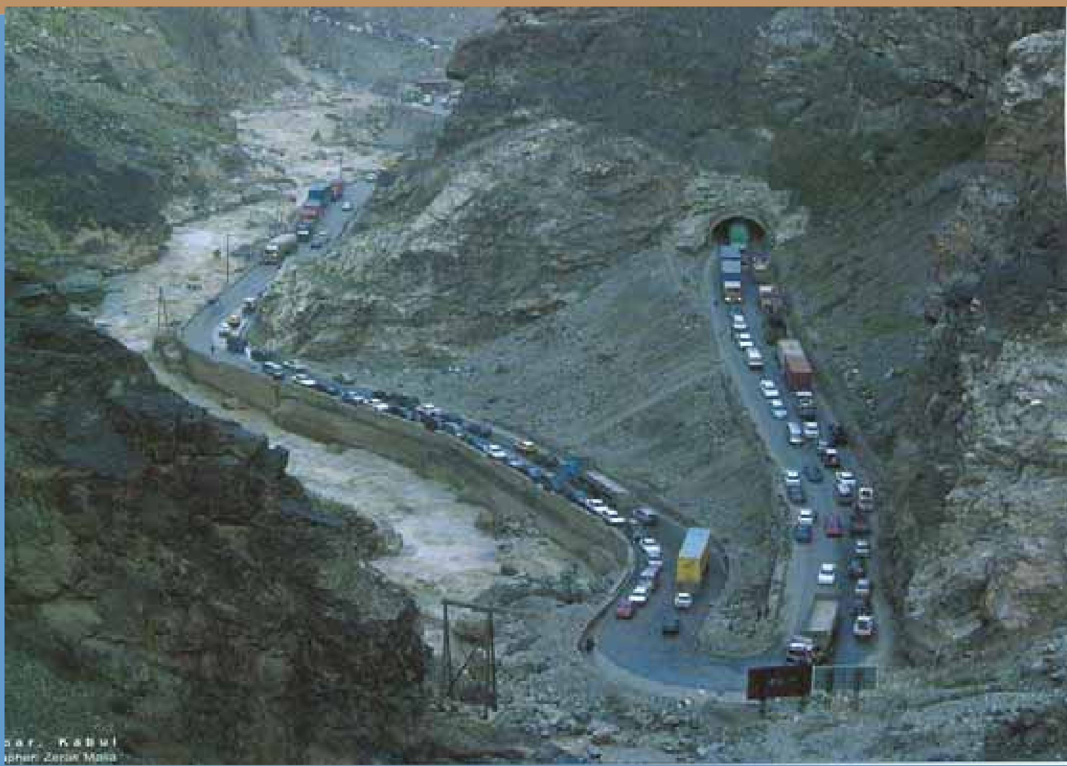

د وچي مواصلاتي لاره

ستاسو په نظر لارې او د وړلو او راوړلو وسایل دخلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

لاره

د خلکو ډېره طبیعي ارتباطي وسیله ده، لاره د یوه هیواد په اقتصادي، ټولنیز او فرهنګي پراختیا کې مهم عامل شمېرل کېږي. د لارو رول د کلتور او تمدن په پراختیا او د قومونو او ملتونو په نږدیوالي کې زیات ارزښت لري. لاره د شتمنۍ د زیاتیدو وسیله ده، کرنیز او صنعتي تولیدات د لارو په وسیله له تولیدي سیمې څخه لګښتي سیمې ته رسول کېږي.

د افغانستان مواصلاتي لارې په دوو برخو ویشل کېږي:

۱ـ دوچې لارې ۲ـ هوايي لارې

په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او ډول ډول الوتکې په هوايي کرښو کې د خلکو او مالونو د لیږدولو لپاره فعالیت کوي. په افغانستان کې د موټرو د بیلابیل ډولونو د راډدولو نه د مخه، زموږ په هیواد کې کورني او بهرني سوداګري د حیواناتو، لکه: اوښ، آس، او کچرو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاروان په وسیله ترسره کیده. کله چې موټر د امیر حبیب الله خان په دوره کې هیواد ته وارد شو، ډول ډول بارورونکي او ګرځندي موټر زموږ په هیواد کې زیات شول او د موټر د تګ د سړکونو په جوړولو هم اقدام وشو. له هغه وخته تر اوسه پورې د (۱۵۰۰۰) کیلو مترو نه زیات د موټر د تګ سړکونه جوړشوي چې کابو نیم یې پاخه اوکانکریټي دي او نور سړکونه یې خامه دي چې د هیواد بیلابیلې سیمې سره نښلوي. په افغانستان کې د سوداګریز مالونو لیږدونه د سرحدي بندرونو له لارې لکه تورخم، سپین بولدک، اسلام کلا، تورغنډۍ و د آمو د سیند د غاړو بندرونو تاشګذر، شیرخان بندر، حیرتان او کلفت نه کیږي.

دا سړکونه او لویې لارې د کرنیزو، صنعتي او د سوداګریز مالونو د پراختیا سبب ګرځیدلي او د سویلي آسیا او د منځنۍ آسیا د هیوادونو ترمنځ اړیکې ټینګوي.

د مهمو سړکونو جدول چې کابل د هیواد له بندرونو او ولایاتو سره نښلوي

شمیره	د سړک نوم	واټن په کیلومتر
۱	کابل ـ کندهار	۴۸۳
۲	کندهار ـ هرات تورغندی	۶۷۹
۳	هرات ـ اسلام کلا	۱۲۴
۴	قندهار – سپین بولدک	۱۰۴
۵	کابل – تورخم	۲۳۱
۶	کابل – شیرخان بندر	۴۰۵
۷	پلخمری– مزار شریف – شبرغان	۳۶۰
۸	کابل – ګردیز	۱۳۲
۹	ګردیز – خوست	۱۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوايي حمل او نقل

د الوتکو کورنۍ او بهرنۍ الوتنې د خلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

د کرښو هغه تګلوري چې الوتکې يې په فضا کې له يوه ښاره تر بل ښاره پورې وهي هوايي لارې او هوايي کرښې ورته ويل کيږي. الوتکه د مسافرت ډېره چټکه او آرامه وسیله ده چې مسافران، قیمتي او نازکه سوداګریز توکي په کم وخت کې نورو لیرې او نيږدې سیمو ته وړي. په ۱۲۹۸ هـ لمريز کې وروسته له دې چې د هیواد خپلواکي ترلاسه شوه د المان او روسیې له هیوادونو څخه الوتکې و پیرودل شوې او لومړنی هوايي ډګر د کابل د ښار په خواجه رواش کې جوړشو. اوس ډول ډول ملکي او پوځي الوتکې د هیواد په دننه او بهر کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو په ليږدولو، الوتنو او فعالیت بوختې دي.

کورنۍ الوتنې له کابل څخه ولایتونو او هغو سیمو ته ترسره کيږي چې هوايي ډګرونه پکې جوړ شوي دي. بهرنۍ الوتنې له کابل نه اسلام آباد، نوي ډیلي، تهران، دوبۍ، شارجې، اورمچی، فرانکفورت او نوموړو ښارونو څخه بیرته کابل او کندهار نړیوالو ډګرونو ته ترسره کيږي. د کابل د خواجه رواش میدان کانکریټي او د کندهار میدان قیر شوي دي. وروسته د ننګرهار، کندز، مزارشريف، هرات او پکتیا هوايي ډګرونه جوړشول. د هیواد په بیلابیلو سیموکې نور هوايي ډګرونه خامه دي. وروستی هوايي ډګر په ۱۳۷۲ هـ ل کې په بامیانو کې د (شیبرتو) په نامه جوړ شوی دی.

په هوايي ډګرونو کې الوتکې، د الوتلو کرښې (Runway)، ترمینال، مخابراتي وسیلې، تقلیه وسایل د الوتکو زینه، هوټل، د مسافرينو خونې او فني او مسلکي پرسونل شتون لري.

د آریانا ملي هوايي شرکت په ۱۳۳۳ هـ لمريز کال کې چې په سلوکې ۵۱ پانګه یې د افغانستان ملي پانګه او په سلوکې ۴۹ یې د اندیمار د کمپنۍ په پانګې چې وروسته یې ځای پان امریکن ونیو (د اریانا افغان الوتنه) په نامه جوړ شو. په لومړیو کې د آکوتا ډوله الوتکو چې د دیرش تنو ظرفیت یې درلود په کورنیو او بهرنیو ډګرونو کې کار پیل کړ. وروسته بل ملي شرکت (د باختر افغان الوتنې) په نامه جوړ شو. زموږ په هیواد کې اوس ځینې خصوصي هوايي شرکتونه هم فعالیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د وچې او هوايي لارو څخه پر یوې باندې بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د لارو اهمیت بیان کړئ؟

۲ـ افغانستان ته د موټرو د واردیدونه مخکې کورنۍ او بهرنۍ سوداګري د .... په وسیله ترسره کیده.

۳ـ له هوايي کرښو نه مقصد څه دی؟

۴ـ د کابل نه د الوتکو الوتنې کومو کورنیو او بهرنیو ښارونو ته ترسره کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لغتونو او اصطلاحاتو عددونه د الفبا د اړوندو توروسره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ او ولیکئ.

۱	الوتکه	الف	په دوو برخو د وچې او هوايي لارو ویشل شوي دي.
۲	موټر	ب	د موټر د واردیدو او سرک جوړولونه مخکې سوداګریز مالونه د حیواناتو په واسطه، لکه: اوښ، آس او کچر له یوه ځایه بل ځای ته وړل کیده.
۳	د ځارویو کاروان	ج	پر سرک تګ او راتګ کوي خلک او مالونه لیږدوي.
۴	د افغانستان بندونه	د	په هوايي الوتنو کې مسافرین، نازک او قیمتي مالونه په کم وخت کې په آرامه توګه له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.
۵	لارې	هـ	د کرنیزو، صنعتي او سوداګریزو مالونو د ودې او د سویلي او منځنۍ آسیا په منځ کې اړیکې ټینګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې د (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع په پراخوالي سره پروت دی.

- د افغانستان دریمه برخه خاوره غرنۍ ده او ځینې برخې یې هوارې دي.

- د افغانستان یوڅه برخه خاوره د مارګو، سیستان، بکوا او داسې نورو دښتو نیولې ده.

- افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له نظره په شپږو اقلیمي سیمو صحرایي،غرني، مونسون، مدیترانه یي، ستیپي او توندرا باندې ویشل شوی دی.

- د افغانستان د غرونو غوره لړونه هندوکش، د بابا غر، سفید کوه، سیاه کوه او سپین غر دي. چې د کاني توکو د لویو زیرمو لرونکي، د ډېرو سیندونو سرچینه او د هیواد پر آب و هوا ډېره اغیزه لري.

- د افغانستان سیندونه په پنځو اوبه لرونکو حوزو کابل، آمو، هلمند، هریرود او ترلو حوزو باندې ویشل شوي دي.

- د افغانستان ډېر اوږد سیند د هلمند سیند دی چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او لویدیځ لورته بهیږي.

- د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ له اسلام کلا څخه د ذوالفقار تر سیمې پورې طبیعي پوله جوړوي.

- د افغانستان په ځینو برخو کې چې ترلې حوزې لري جهیلونه منځ ته راغلي دي، لکه: د سیستان هامون، د شیوا جهیل، د زرقول جهیل، د امیر بند او د غزني ولاړې اوبه.

- افغانستان یو پراخه هیواد دی چې د وګړو ویش یې په ټولو ځایوکې یوشان ندی، ختیځې سیمې د نفوسو نه ډکې او سویل لویدیځې او مرکزي سیمې کم نفوسه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ افغانستان کرنیزهیواد دی. ډېر مهم حاصلات يې غنم، وريجې، جوار، اوربشې او نور دي.

ـ جغرافيايي موقعيت او طبيعي ځانګړنو ته په پام سره په افغانستان کې صنعتي او طبي نباتات لکه: پنبه، چغندر، ګني، زعفران، خوربه وله، سپيرکۍ، باديان او نور په کې وده کوي.

ـ د څارويو ساتل، د افغانستان له منابعو څخه يوه مهمه سرچينه ده، چې پسونه، وزې، د قره قل پسونه، غواګاني او نور پکې شامل دي.

ـ افغانستان بيلابيل کانونه لکه: اوسپنه، مس، سره زر، سپين زر، قيمتي ډبرې، سرپ، جست، مالګه او سلفر لري.

ـ افغانستان د سون بيلابيل کاني توکي، لکه: د ډبرو سکاره، نفت او طبيعي ګاز لري چې د هيواد د اقتصاد په ودې او پرمختيا کې رول لري.

ـ په افغانستان کې صنايع په دوو برخو لاسي صنايعو (د غالۍ اوبدل...) او ماشيني صنايعو (د کابل جنګلک فابريکه او ...) ويشل کيږي.

ـ په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او په وچو لاروکې، او راز راز الوتکې په هوايي کرښو کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د آسیا لویه وچه

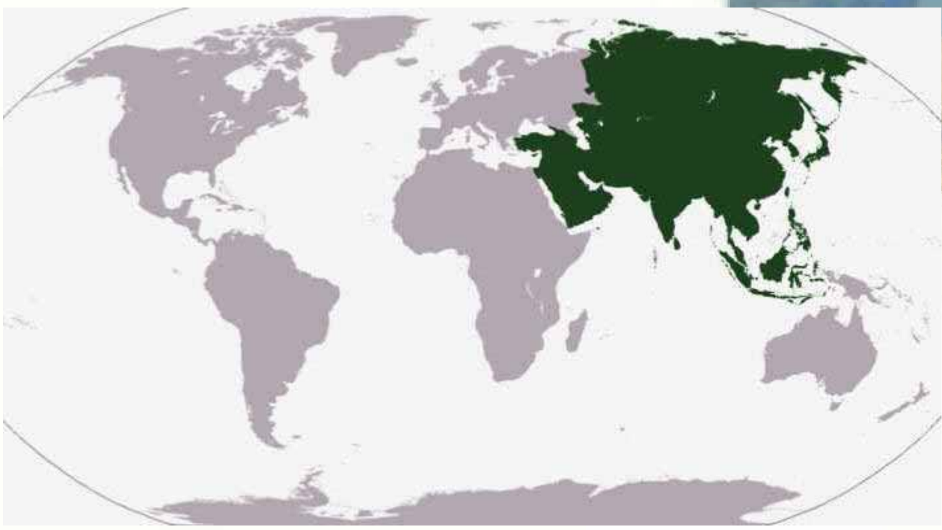

په دې څپرکي کې لولو:

- د آسیا د لویې وچې جغرافیه
- څلورخواوې او موقعیت
- طبیعي جغرافیه: غرونه
- سیندونه
- د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه.
- د آسیا اقلیم
- بشري جغرافیه
- اقتصادي جغرافیه
- کانونه او صنعت
- مواصلاتي جغرافیه
- سیاسي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي له ویلو وروسته:

- په نړۍ کې د آسیا د لویې وچې له موقعیت سره آشنا شي.
- د آسیا طبیعي جغرافیې په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا له بشري جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې د حمل او نقل په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له سیاسي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې له اقلیم سره آشنا شي.
- د آسیا په لویه وچه کې د اقتصادي شتمنیو په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له مهمو سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي اهدافو ته ورسیږي.:

- د آسیا د لویې وچې انځورول او په هغې کې د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو، غرونو او داسې نورو نښه کول.
- د آسیا د لویې وچې د نقشې پرمخ د طبیعي شیانو ښودل.
- د سپینې نقشې پرمخ د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو او غرونو نښه کول او ټاکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې موقعیت او څلور خواوې

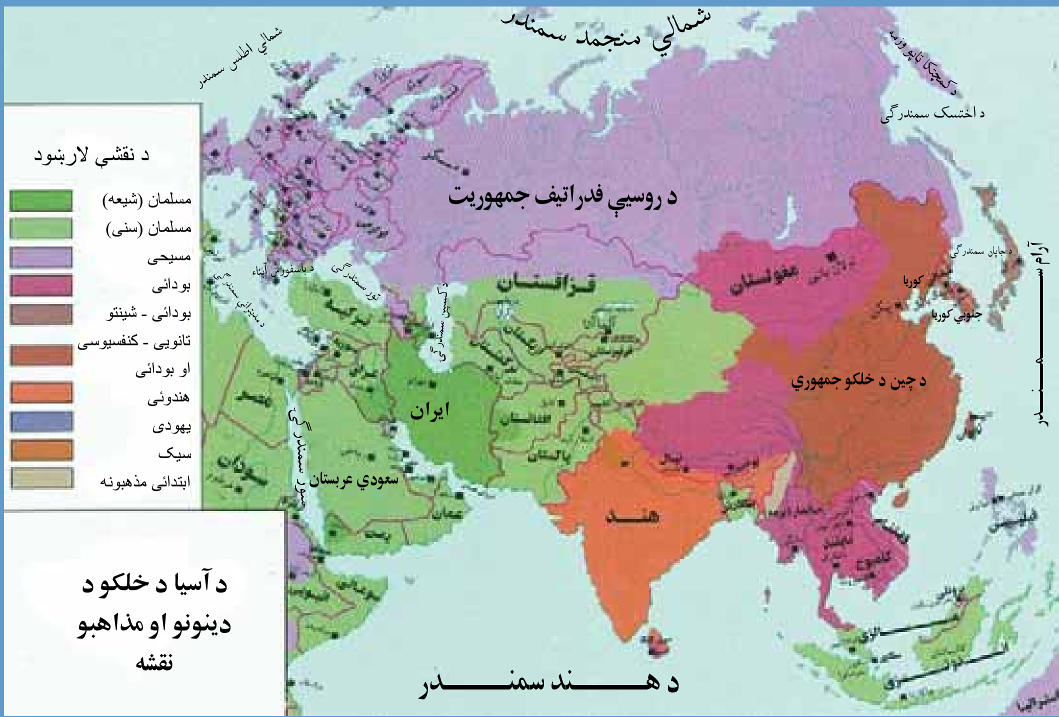

د آسیا نقشه له څلورو خواوو سره یې

آیا پوهیږئ چې آسیا تر ټولو لویه وچه ده؟

آسیا لویه وچه ده چې زیاته برخه یې په ختیځ او شمالي نیموکروکې موقعیت لري. د آسیا لویه وچه د ختیځ طول البلد د ۲۵ درجو او د لویدیځ طول البلد د ۱۷۰ درجو په منځ کې، د جنوبي عرض البلد د ۱۰ درجو او د شمالي عرض البلد په ۸۰ درجوکې پرته ده. پراخوالی یې ۴۴،۲ ملیونه کیلومتره مربع دی. د آسیا د لویې وچې په شمال کې کنګل شوی شمالي سمندر، جنوب خواته یې د هند سمندر او ختیځ خواته یې آرام سمندر پراته دي. لویدیځ خواته د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې د اورال غرونه، د اورال سیند، د کسپین سمندرګی، تور سمندرګی او د باسفورس آبنا جوړه وي. د جنوب لویدیځ خواته سورسمندرګی او د سویز کانال آسیا له افریقا نه بیلوي. د شمال ختیځ خواته د بیرنګ آبنا ء آسیا د امریکې له لویې وچې نه جلا کوي.

د آسیا او اروپا لویې وچې یوځای د یوریشیا په نامه هم یادوي. څرنګه چې خلکو د آسیا اروپا او افریقا دریو لویو وچو په اړه له پخوا معلومات درلودل نو ځکه د لرغونې نړۍ په نامه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو يادونه شوې ده.

د آسيا لويه وچه درې لويې ټاپو وزمې لري چې دا دي: د عربستان ټاپو وزمه، د هند ټاپو وزمه او د هند و چين ټاپو وزمه. په دې لويه وچه کې د نړۍ ډېرې لوړې څوکې پرتې دي.

د آسيا لويه وچه د لرغونو تمدنونو او دينونو زانګو ده. د نړۍ خلک آسيا د کلدې، آشور او بابل د لرغونو تمدنونو سره پيژني. د کتنې وړ او تاريخي آثار لکه په مکه معظمه کې د کعبې خونه او د اسلام د ستر پيغمبر زيارت په مدينه منوره کې ډېر اهميت لري. حضرت آدم او بی بی حوا عليهما السلام په آسيا کې ژوند کاوه. د الله پاک لوی او مهم دينونه لکه د اسلام مقدس دين، د عيسويت او يهوديت دينونه او لوی ائينونه لکه بوديزم، کنفيسوس او نور په دې لويې وچې کې منځ ته راغلي دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په بېلابېلو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د ټولګي په مخ کې د آسيا جغرافيايي موقعيت، شاوخوا سمندرونه، کانالونه، آبناء ګانې او ټاپو وزمې د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ د آسيا د لويې وچې د شاوخوا سمندرونو نومونه واخلئ؟

۲ ـ خالي ځايونه په مناسبو کلمو پوره کړئ:

الف ـ د .... غرونه د آسيا او اروپا د لويو وچو په منځ کې طبيعي سرحد جوړوي.

ب ـ د .... سمندرګی او .... کانال آسيا له افريقا نه بېلوي.

ج ـ د .... آبناء آسيا د امريکا له لويې وچې نه جلا کوي.

۳ ـ د آسيا د دريو ټاپو وزمو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د آسيا د لرغونو تمدنونو او بېلابېلو دينونو په اړه معلومات را غونډ کړي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي جغرافيه

د هماليا غر

د آسيا د غرونو په اړه څه پوهیږئ؟

د آسيا لويه وچه لوړ غرونه، لوړې سطحې او پراخې دښتې لري. د آسيا ټولې لرغونې برخې د جيولوژي په دوهمه دوره کې د يو لوی سمندر د اوبو لاندې وې او د تيتس په نامه يادېدې چې د ارال او بالخاش جهيلونه او د کسپين او تور سمندرگی، د تيتس د سمندر د پاتيشونی برخه ده. اوس د تيتس سمندر له منځه تللی او د هغه پرځای د آسيا لويه وچه پرته ده. د آسيا د لويې وچې غرونه د پامير له لوړې برخې نه پيل شوی ختيځ خواته د چين ترختيځ د سايبريا تر جنوب ختيځ او لويديځ خواته د ترکيې تر آخره پورې پراته دي.

تکتونيکي فعاليتونو له دې لوړو او اصلي غرونو، پرته، واړه غرونه د همدغو غرونو په لور رامنځ ته کړي دي.

د آسيا ډېر جگ غرونه د هند په شمال کې د هماليا غرونه دي چې له ختيځ نه مخ پر لويديځ پراته دي. جگه څوکه يې د ايورست په نامه يادېږي چې د سمندر له سطحې څخه ۸۸۴۸ متره لوړوالی لري. د هماليا د غرونو لويديځ خواته په افغانستان کې د هندوکش غرونه په ايران کې د البرز او زاگروس غرونه، ققفاز غرونه، او په ترکيه کې د پونټيک او اناتولي غرونه پراته دي. همداراز ختيځ خواته د چين په شمال کې د تيانشان او د التايي لوړ غرونه دي. د مغولستان، تبت، گوبي او پامير لوړې برخې چې د آسيا د لويې وچې په منځنی برخه کې پراته دي. د آسيا ډېره لويه جگه سطح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. همداراز د آسیا لویه وچه پراخې دښتې لري چې دا دي:
د مغولستان دښتې، د ایران د کویر او لوت دښتې، د سوریې او عراق دښتې او په عربستان کې د ربع الخالي دښتې.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په بېلابېلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د آسیا د طبیعي شیانو له جملې څخه یو لکه غرونه، دښتې، جهیلونه او د تیتس له سمندر نه پاتې سمندرګي او د آسیا لوړې سطحې د نقشې پرمخ کې وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د هندوکش د غرو لړۍ په کوم هیواد کې دي؟ او کوم لورته غځېدلې دي؟
۲ ـ د همالیا غر د آسیا په کومه برخه کې پروت دی او څه ځوکه یې څومره لوړوالی لري؟
۳ ـ د ایران او ترکیې غرونه په څه نامه یادیږي او کومو خواووته پراته دي؟
۴ ـ د تیتس سمندر په کوم ځای کې و او څه نښه یې پاتې ده؟
۵ ـ د آسیا د دښتو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یوه چوکاټ په منځ کې د پامیر لوړه سطح په نښه کړي وروسته دې د آسیا دغرونو نومونه ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ويشتم لوست

د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟

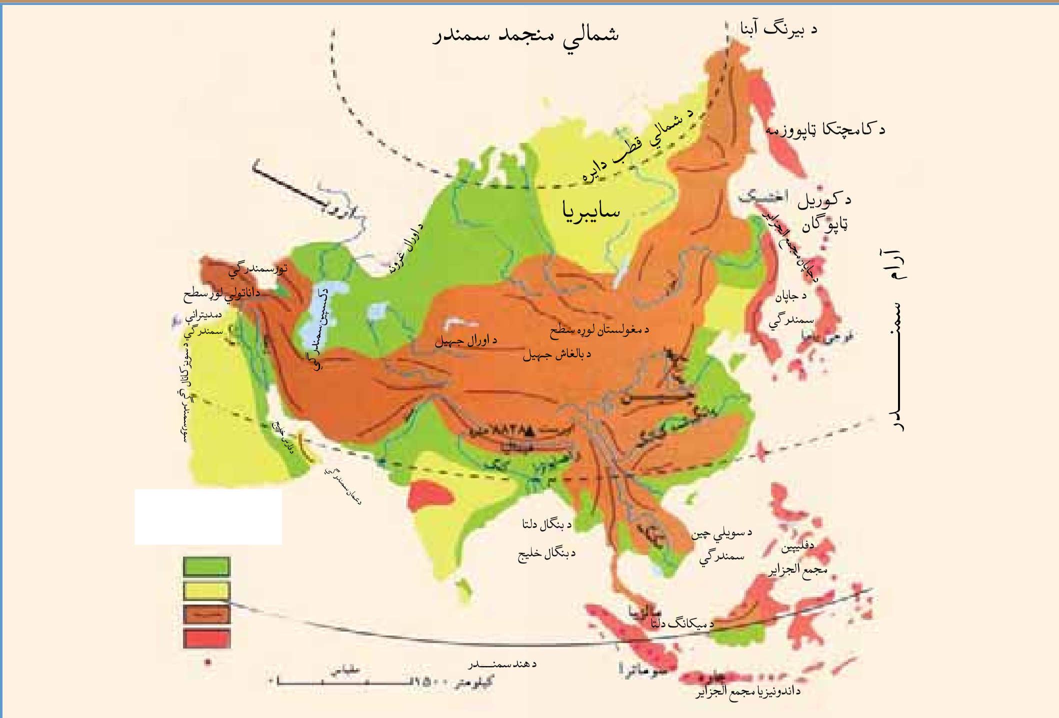

که څه هم چې د آسيا په لويه وچه کې پراخې دښتې پرتې دي چې خلک د اوبو د نشتوالي له امله له ستونزو سره مخامخ دي، خو بياهم د آسيا لويه وچه ډېر سيندونه لري. د آسيا سيندونه د بهير له مخې چې سمندرو خواته رواني دي په څلورو حوزو ويشل کيږي.

۱ ـ هغه سيندونه چې د سايبريا د جنوب له غرو څخه سرچينه اخلي او له سويل نه مخ پر شمال بهيږي او شمالي کنګل سمندرته ور تويږي له لويديځ نه مخ پر ختيځ دادي: د ob اوب، ينسي او لينا سيندونه. ددې سيندونو اوبه کله کله شمالي کنګل شوي سمندر ته نږدې کنګل وهي.

۲ ـ هغه سيندونه چې د آسيا ختيځ خواته بهيږي او د آرام سمندر، سمندرګيو ته تويږي په ترتيب سره د شمال نه سويل خواته دادی: د آمور سيند چې د مغولستان له شمالي غرونو څخه سرچينه اخلي او د ولاديوا ستوک بندر ته نږدې د اخوتسک سمندرګي ته تويږي. د هوانګهو سيند چې د منځنې چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د چيهلي په خليج کې چې د کوريا د خليج په لويديځ کې پروت دی، تويږي.

د ميکانګ سيند چې د سويلي چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د کمبوديا په سويل کې د سويلي چين سمندرګي ته تويږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ هغه سیندونه چې د آسیا له ختیځ نه لویدیځ ته د هند د سمندر سمندرګیو، د عربو سمندرګي او د فارس خلیج ته تویېږي دادي:
ایراوادي له میانمار څخه د مارتابان خلیج ته تویېږي. د ګنګا سیند چې هندیانو ته سپېڅلی دی او د بنګله دیش په خنګ کې د بنګال خلیج ته تویېږي. د سند سیند چې د عمان په سمندرګي کې تویېږي د کارون سیند او د دجلې او فرات سیندونه چې شط العرب (اروند رود) جوړوي او وروسته د فارس خلیج ته ورتویېږي.

۴ ـ هغه سیندونه چې د آسیا په داخلي جهیلونو کې تویېږي دادي:
آمو (جیحون) او سیردریا (سیحون) چې د ارال په جهیل کې تویېږي. د اورال سیند چې د آسیا او اروپا په سرحد کې بهېږي د کسپین په سمندرګي کې تویېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي هره ډله دې له پورتنیو سیندونو څخه په یوه باندې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د نقشې پرمخ دې مطلب په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا سیندونه په څو برخو ویشل شوي دي؟
۲ ـ د آسیا د شمالي برخې د سیندونو نومونه واخلئ؟
۳ ـ هغه سیندونه چې د آرام سمندر، سمندرګیو کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۴ ـ هغه سیندونه چې په بنګال خلیج او عربو سمندرګي کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۵ ـ د افغانستان کوم سیند په ارال جهیل کې تویېږي؟
۶ ـ هغه سیندونه چې د فارس په خلیج کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سیندونو نه څه ګټه اخلو؟ په دې اړه یو پنځه کرښیز مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشم لوست

د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه

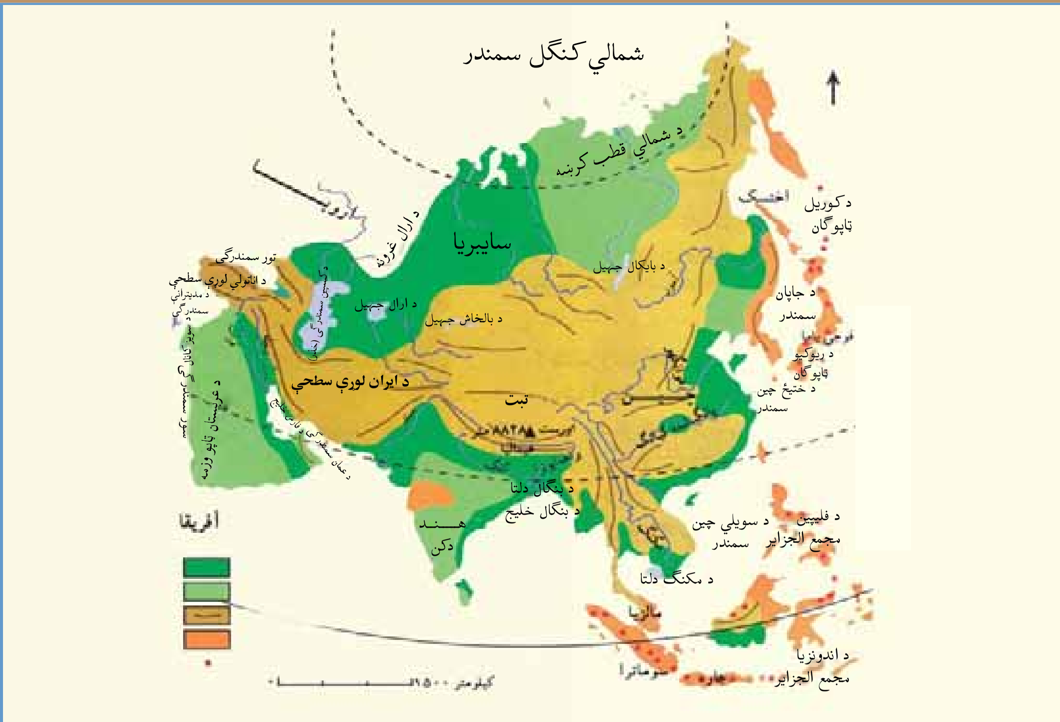

بنه ده چې زده کوونکي د آسیا د وچې جهیلونو، سمندرګیو او خلیجونو په اړه معلومات ولري.

د آسیا مهم جهیلونه اکثرا د روسیې په سایبریا، چین، قزاقستان، منځنۍ آسیا، سهیل ختیځ او لویدیځ آسیا کې پراته دي چې مهم یې دادي:

په سایبریا کې د بایکال جهیل چې د انګارا د سیند په اوږدوکې منزالي اوبه لري، اعظمي اوږدوالی یې ۷۰۰ کیلومتره او سور یې ۱۳۰ کیلومتره دی.

د خانکا جهیل د چین په ختیځ کې، په قزاقستان کې د بالخاش او ارال جهیلونه نامتو دي.

په قرغزستان کې د بسیک کول جهیل نامتو دی.

په افغانستان کې د چقمقتین او شیوا جهیلونه، د امیر بند، د غزني ولاړې اوبه او د سیستان هامون جهیل ډېر نامتو دي.

د ایران په لویدیځ کې د ارومیه جهیل نامتو دی.

په ترکیه کې د وان جهیل نامتو دی.

د سون کاری جهیل د شمالي کوریا په شمال کې، لوب نور او یو شمیر زیات نور جهیلونه چې توریستي زیاتې منظرې لري نامتو دي چې هر کال یو شمیر سیلانیان د هغو جهیلونو لیدوته ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د آسیا د لویې وچې د خلیجونو په اړه معلومات لرئ؟
د آسیا سواحل پرې کرې او تاوراتاو ځایونه زیات لري، له دې امله د سواحلو په شاوخواکې
بې زیات خلیجونه لیدل کیږي، چې ځینې یې د بیړۍ چلولو لپاره ښه لاره هواره کړې ده.
د آسیا د شمالي سواحلو خلیجونه: ډېر ناستویې د اوب خلیج دی خو واړه نور کوچني خلیجونه هم لري.

د ختیځې آسیا د سواحلو خلیجونه: د کرونوتسکي خلیح او نور.
د آسیا د سویلي سواحلو خلیجونه: د سیام خلیج، د بنګال خلیج، د فارس خلیج، د عدن خلیج او نور.
د آسیا لویدیځ ساحلي خلیجونه: کوچنی خلیج د عقبې د خلیج په نامه.
لوی او واړه سمندرګي هم په آسیا کې لیدل کیږي: د کسپین سمندرګی د آسیا په دننه کې چې د آسیا د لویې وچې په داخل کې ډېر لوی سمندرګی دی.
د آسیا د ختیځ سمندرګي: د بیرنګ سمندرګی د اخوتسک سمندرګی، د جاپان سمندرګی، ژیړ سمندرګی او د ختیځ چین سمندرګي دي.

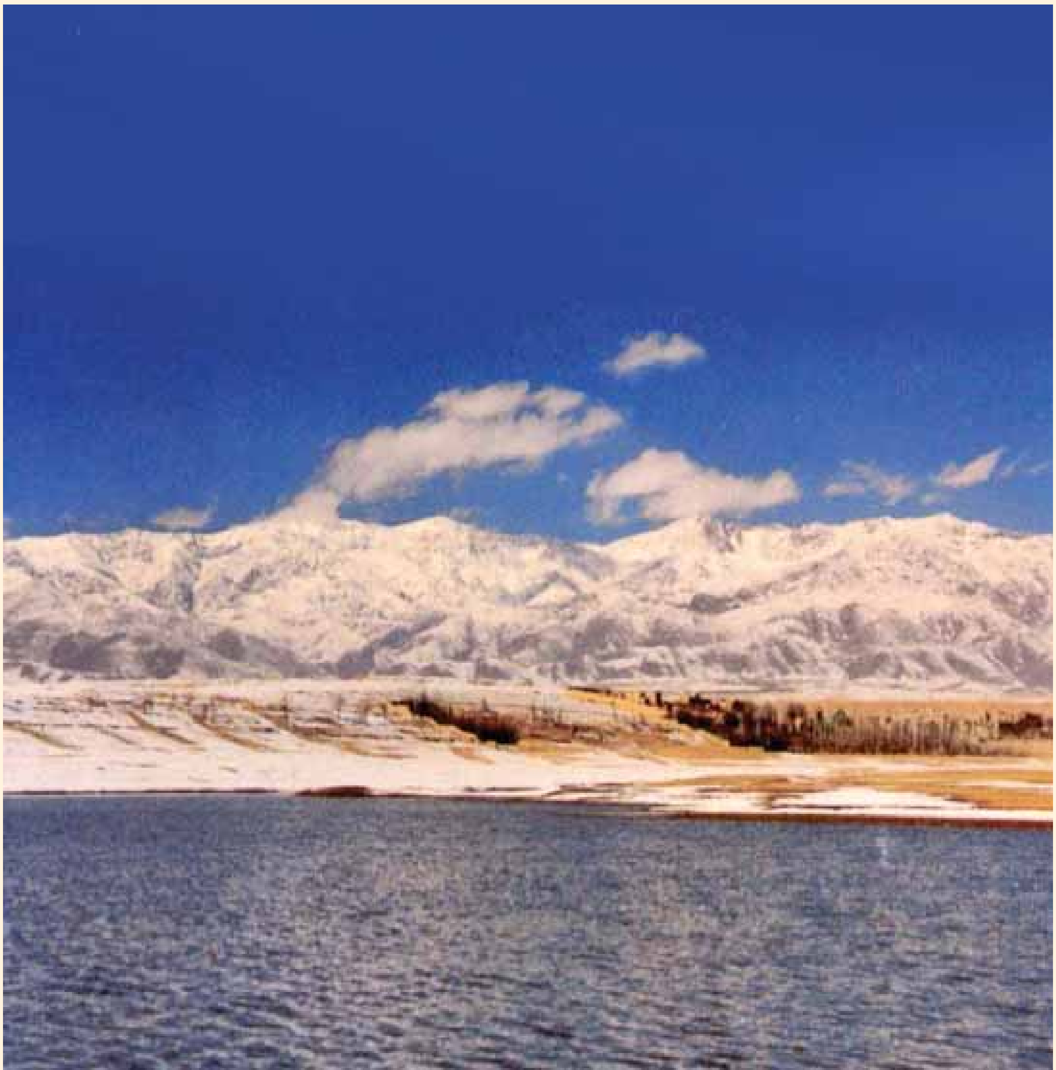

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د سویل سمندرګی: د ختیځ چین سمندرګی، د جاوا سمندرګی، د اندامان سمندرګی، د عربو سمندرګی او د عمان سمندرګی چې زیات سوداګریز اهمیت لري.
د آسیا په لویدیځ کې سور سمندرګی د ډېر اهمیت وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د آسیا جهیلونه، دویمه ډله دې د آسیا خلیجونه او دریمه ډله دې د آسیا سمندرګي په هغه نقشه کې چې د ټولګي مخې ته ځړېدلې ده وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د ختیځ د دریو سمندرګیو نومونه واخلئ؟
۲ ـ د جاپان سمندرګی کوم هیوادونه سره بیلوي؟
الف ـ ترکیه او سوریه ب ـ جاپان او کوریا
۳ ـ د کسپین سمندرګی د آسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
الف ـ ختیځ ب ـ لویدیځ ج ـ شمال د ـ سویل هـ ـ منځنی
۴ ـ ولې د آسیا د سواحلو په څنګ کې ډېر خلیجونه شته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د آسیا نقشه انځور کړي او په هغه کې دې د مهمو سمندرګیو او خلیجونو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې اقلیم

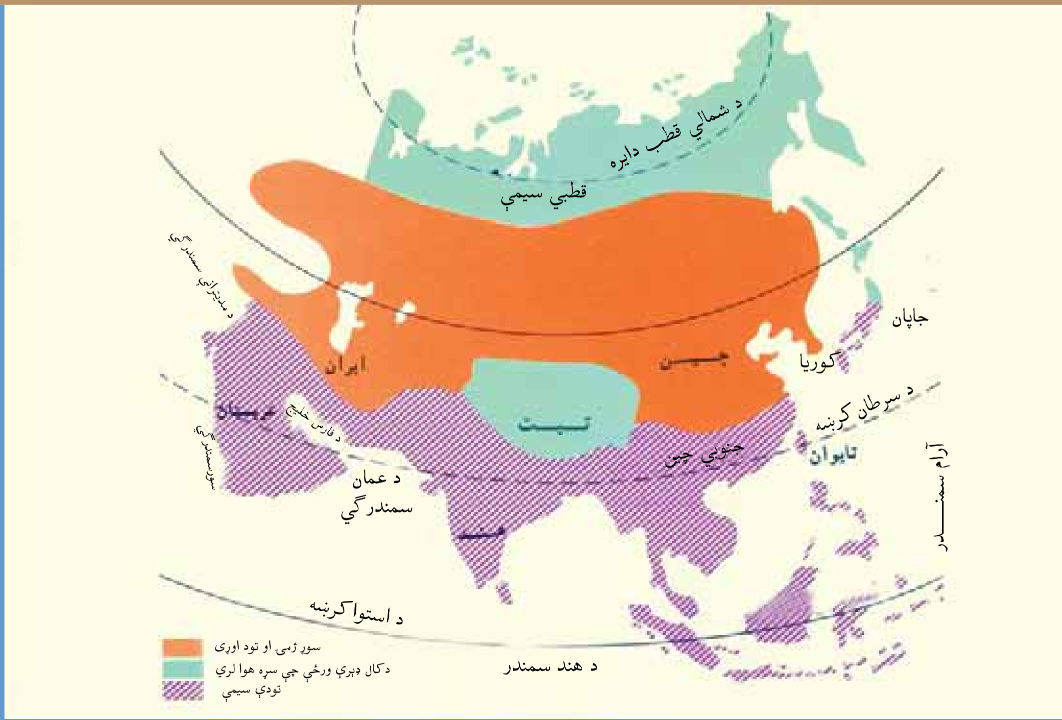

د آسیا د لویې وچې اقلیمي نقشه

آیا پوهیږئ چې د آسیا اقلیم ددې لویې وچې د خلکو په ژوند باندې څه اغیزه لري؟

آسیا ډېره پراخه او لویه وچه ده. داستوا له سیمې څخه ترشمالي قطبه او له ختیځ نه تر لویدیځ پورې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري. لدې امله ده چې د آسیا په لویه وچه کې نباتي پیداوار، ځنګلونه، خاوره، د کورونو او جامو ډولونه بیلابیل او راز راز دي. د آسیا راز راز اقلیم په لاندې توګه دی:

۱ - د قطبي او یخچالي سیمو اقلیم

د آسیا د لویې وچې د شمالي سواحلو په اوږدوکې د شمالي عرض البلد له $66\frac{1}{2}$ درجو څخه تر ۸۵ درجو پورې قطبي برخې پراختیا پیداکړې ده. دا اقلیمي سیمه د تندرا سیمې په نامه یادیږي. ټیټ بوټي دلته زیات دي، خاوره یې حاصلخیزه نه ده. له ځنګل او واورې نه ډک وي. تودوخه یې ډېره کمه ده چې کابو د سانتي ګرید ۲۰- درجو ته رسیږي.

۲ - د قطب لاندې اقلیم

دا اقلیمي سیمه له ختیځ نه لویدیځ ته د سایبریا زیاته برخه نیولې ده. ژمی یې ډېر سوړ او دوبی یې لږ سوړ یعنې د ۱۸ او ۱۹ درجې د سانتي ګرید دی. ستنیز پاڼې همیشنې شنه ځنګلونه په دې سیمې کې زیات دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د ستپ د سيمې اقليم

دا ډول اقليم د منځنۍ آسيا د چين له شمال لويديځ څخه پيل شوی لکه د يو کمربند په څير تر ترکيې پورې غځېدلی ده. د افغانستان او ايران په ګډون د منځنۍ آسيا هيوادونه پکې راځي. د ورښت اندازه يې ډېره کمه ده يعني کابو د ۱۵۰ او ۲۰۰ ملي مترو په منځ کې ده. تودوخه يې په دوبي کې کابو ۴۰ درجې د سانتي ګريد ته او د ژمي سوړ والی يې منفي لس او پنځلس درجو د سانتي ګريد ته رسيږي . ددې په څير صحراګانې په ايران ، افغانستان، هند او پاکستان کې هم ليدل کيږي.

۴ ـ د غرنيو او لوړو برخو اقليم

د هماليا، قراقرم، تيان شان، هندوکش، البرز او زاګروس د غرو لړيو د لوړو سيمو اقليم جوړ کړی دی د ورښت اندازه يې تل د واورو په شکل وي. د غرونو دا لړۍ د آسيا د سيندونو سرچينه جوړوي.

۵ ـ صحرايي اقليم

د عربستان ټاپو وزمه چې د افريقا د لويې صحرا په اوږدوکې پرته ده د دوبې د تودوخې درجه يې له ۴۵ سانتي ګريد درجو نه زياتيږي او په ژمي کې شلو او پنځلس درجو ته راټيټيږي. په ډېرو کلونو کې ورښت پکې نه کيږي. ورښت يې کله کله ۵۰ ملي مترو ته رسيږي چې هغه سيلابي او تخريبي وي.

۶ ـ معتدل اقليم

کلنی ورښت يې له ۴۰۰ ملي مترونه زيات وي او د ژمی منځنۍ تودوخه يې له پنځلس درجو نه جګه او دوبی يې ۳۰ درجو دسانتي ګريد ته رسيږي. د چين ټول هيواد د هماليا جنوب او د هند شمال په دې اقليم کې شامل دي.

۷ ـ مديترانه يي اقليم

د ترکيې يوه محدوده ساحلي برخه، د عراق شمال ختيځه برخه، د کسپين د سمندرګي سويل ختيځې ساحلي برخې يوه کوچنی سيمه او د مديترانې سمندرګي ختيځې غاړې په مديترانه يي اقليم کې شاملې دي. دوبی يې وچ، ژمی يې باراني او معتدل او دوبی يې نسبتا تود دی. دستروس ونې (نارنج، مالټه، ليمو) او مديترانه يي بوټي په دې ځای کې ډېر شنه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د استوايي سوانا اقليم

د دوبي ورښت يې له ۸۰۰ ملي مترونه زيات دی. د اوړي او ژمي تودوخه يې زيات بدلون نه لري د ۲۰ او ۳۰ درجو په منځ کې بدلون لري د هند و چين ټاپو وزمه او د هند د نيمې قارې زياته برخه دا ډول استوايي سوانا اقليم لري. جګ جګ بوټي، ميوه لرونکې او بې ميوې ونې پکې شنې کيږي.

۹ ـ د ا ستوا د باراني ځنګلونو اقليم

د شرق الهند ټاپوګان، د هندوچين لويديځ سواحل د بنګله ديش سويل او د شمال لويديځ هند يوه برخه په دې کې شامل دي. کلنی ورښت يې ډېر زيات دی او په هره مياشت کې له ۵۰۰ ملي مترو څخه زيات ورښت لري. په دې ځای کې د کال فصلونه نشته، کلنۍ منځنۍ تودوخه يې د ۲۵ او ۳۰ د سانتي ګريد درجو په منځ کې ده. هوايې تل توده او لنده وي. د ربړ ونې يې له مـهمو پيدا وارو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي هره ډله دې د آسیا داقلیم درې سیمې تر بحث لاندې ونیسي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د تندرا سیمه د آسیا د کوم ډول اقلیم په سیمه کې پرته ده؟

الف ـ تر قطبي لاندې　ب ـ قطبي ساحه　ج ـ صحرايي　د ـ غرني

۲ ـ د استوايي ځنګلونو اقلیم کومې ځانګړتیاوې لري؟

الف ـ ډېر ورښت د زیاتې تودوخې سره　ب ـ کم ورښت او تودوخه یې له صفر نه ټیټه

۳ ـ بنګله دیش کوم ډول اقلیم لري؟

الف ـ قطبي اقلیم　ب ـ تحت قطبي اقلیم　ج ـ استوايي اقلیم　د ـ صحرايي اقلیم

۴ ـ صحرايي اقلیم دآسیا په کومه برخه کې اکثریت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا اقلیمي نقشه رسمه کړي او د ډول ډول اقلیمونو سیمه په رنګونو ننبه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري جغرافيه

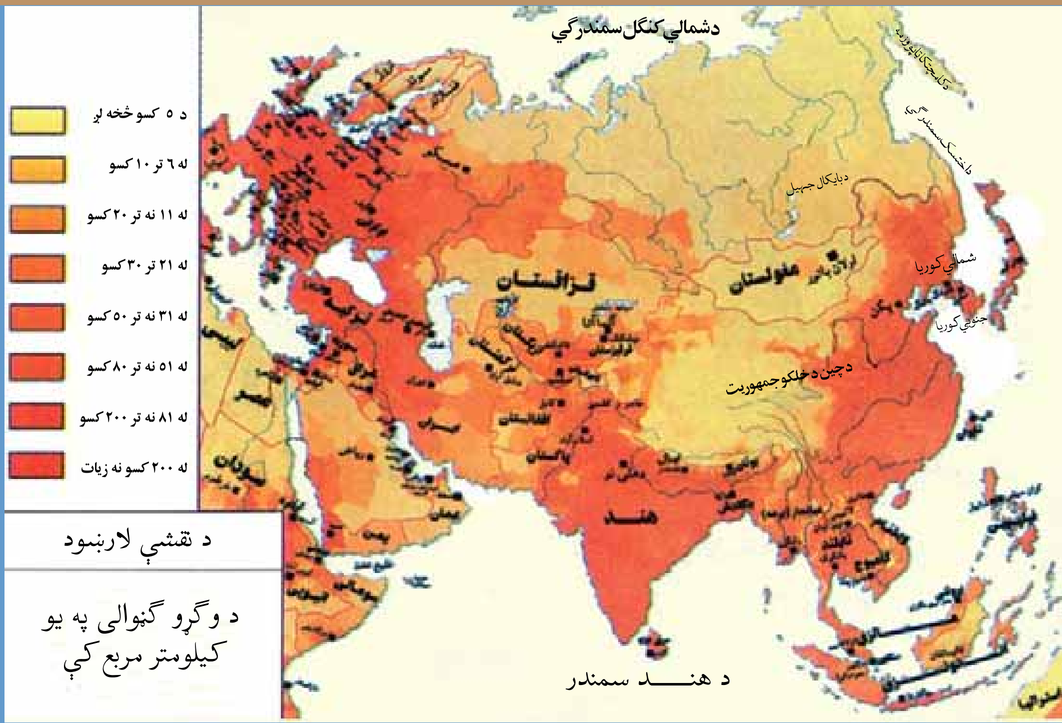

دآسيا د خلکو د نفوس، ژبې، دينونو او نژاد په باره کې څه پوهېږئ؟

د آسيا د نفوسو ګڼوالي ته په نقشه کې ځير شئ. آيا ددې لويې وچې په ټولو ځايو کې خلک په يوه اندازه خپاره دي؟ په کومو ځايونو کې د خلکو ګڼوالی زيات او په کومو ځايوکې خلک لږ ليدل کيږي؟

د ۲۰۰۸ ميلادي کال د سر شميرنې له مخې د آسيا په لويه وچه کې د نفوسو شمير کابو ۴،۰۵ مليارده کسه شمېرل شوی دی.

د وګړو نه ډکې او لږ نفوسه سيمې د ژوند د شرايطو په اساس د آسيا په بيلو بيلو برخوکې سره توپيرکوي.

په هغو سيموکې چې د ژوند ښه شرايط لکه ښه او برابر اقليم، د کرنې او مالدارۍ پراخې ځمکې، د صنعتي فابريکو موجوديت، ښارونه او د سوداګرۍ بندرونه، ترانسپورتي ډېرې لارې، د مواصلاتو وسايط او وسيلې او زياته کارموندنه په کې وشي د نفوسو شمېر هلته مخ په زياتيدودی.

په غرنيو سيموکې چې په اوږدې مودې کې سوړ اقليم لري،کرنيز لږې ځمکې، د صنعتي فابريکو نشتوالی، د ترانسپورتي وسايلو او لارو کمبود او زورتوب ، د کارنه پيدابښت، وزګارتيا او په ګرمو، مرطوبو، ځنګلي او با طلاقي سيموکې د وګړو شمير ډېر کم وي.

کوم هيوادونه چې په آسياکې زيات نفوس لري د چين، هند، اندونيزيا، پاکستان، بنګله ديش، جاپان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سویل ختیځ آسیا هیوادونه دي.

د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو نه د ډکو ځایونو او لږ نفوسه ځایونو په اړه خپل دلایل بیان کړئ؟

ژبې

د آسیا خلک په بیلابیلو ژبو خبرې کوي. د آسیا دخلکو ژبې په دوو لویو برخو وېشل شوي چې د ژیړ پوټکو ژبې لکه د چین، کوریا او مغولستان د خلکو ژبې دي. او د سپین پوستکو ژبې لکه عربي، اردو، پښتو، دري، فارسي او ترکي ژبې دي.

دینونه

د آسیا لویه وچه، د لویو دینونو او لرغونو آیینونو لویه وچه ده. لوی دینونه یې عبارت دي له: اسلام مقدس دین، مسیحیت او یهودیت څخه. د عربي هیوادونو، د منځنۍ آسیا هیوادونو، افغانستان، ایران، پاکستان، بنګله دیش، اندونیزیا او نور و دین اسلام دی. چې مقدس ځایونه یې په مکه معظمه، مدینه منوره او بیت المقدس کې دي.

د آسیا د لویې وچې لرغوني آیینونه: بودایي، برهمایي، شنتو، کنفسیوس او داسي نوردي. چې د چین، هند، جاپان او کوریا خلک یې پیروان دي.

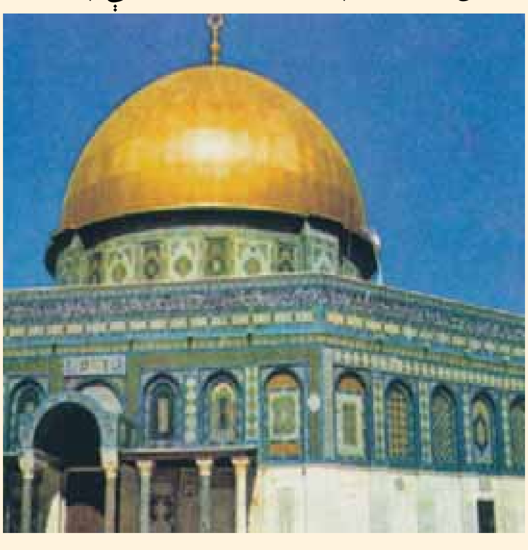

په بیت المقدس کې د اقصی د جومات انځور

د مکې معظمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد

د آسیا خلک درې رنگه یعنې سپین، ژیړ او کم رنگه تور نژاد لري.

- سپین نژاد: په منځنۍ آسیا، لویدیځه او سویل لویدیځه آسیا او د سویلي آسیا په یوه برخه کې ژوند کوي.
- ژیړ نژاد: په ختیځ، سویل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي.
- تور نژاد: دهند په سویل کې، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې استوګنه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

د هرې ډلې غړي دې پرېوځ لاندینۍ پوښتنې باندې بحث وکړي او نقشې ته په ځیرکیدو سره دې ځواب ووايي.

۱ ـ دآسیا د وګړو نه د ډکو هیوادونو نومونه واخلئ؟
۲ ـ لږ نفوسه سیمې د آسیا په کوموځایوکې پرتې دي؟ ولې لږ نفوسه دي؟
۳ ـ اسلامي مقدس ځایونه په کوم هیواد کې پراته دي او د څه په نامه یادیږي؟
۴ ـ د آسیا د خلکو د نامتو ژبو نومونه واخلئ؟
۵ ـ ژیړ پوستکي په کومو آسیایي هیوادوکې ژوند کوي؟
۶ ـ د جاپان، هند او بنګله دیش خلک د کوم آیین او دین پیروان دي؟

پوښتنې

په لاندې جدول کې په ځیر سره وګورئ، د الفبا د څنګ اعداد د مربوطو جملو په قطار کې ورسوئ.

۱	الف	د مسلمانانو مقدس ځایونه	دآسیا په ختیځ، سهیل ختیځ او سایبریاکې ژوند کوي
۲	ب	د آسیا د وګړو ډک هیوادونه	د هند په سهیل، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانوکې ژوند کوي
۳	ج	ژیړ پوټکي	په غربی سوړ اقلیم سیمه کې، تودې مرطوبې، ځنګلي اوبا طلاقی سیمې کې.
۴	د	د نفوسو ګڼوالی	په سعودي عربستان او فلسطین کې ځای لري.
۵	هـ	کم رنګه تور پوستکي	د انسانانو په منځ کې د افهام او تفهیم وسیله ده.
۶	و	کم نفوسه سیمې	چین، هند، اندونیزیا،پاکستان، بنګله دیش، جاپان او د هند او چین هیوادونه دي.
۷	ز	ژبه	هغو سیموکې چې د ژوند ښه شرایط او د کار پیداینښت وي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

کوم عوامل په یوه سیمه کې د وګړو د زیاتیدو باعث ګرځي؟ په دې اړه په خپلو کتابچوکې یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اقتصادي جغرافيه

آيا کولای شئ چې د آسيا په لويه وچه کې د چای د توليدونکو څو هيوادونو نومونه واخلئ؟

د چای کرونده

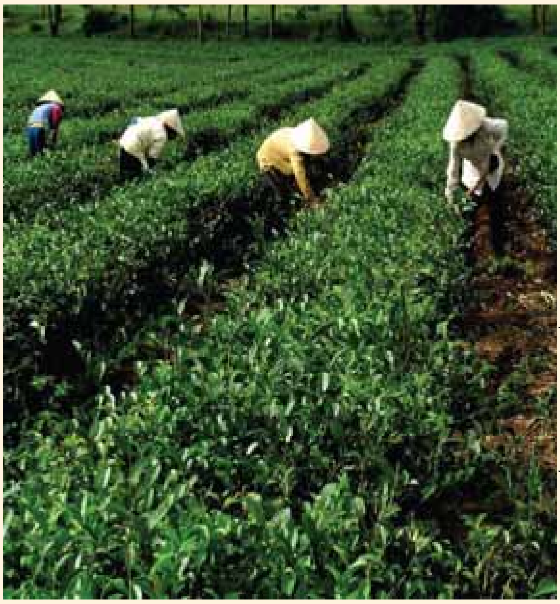

د آسيا د لويې وچې اقتصادي نقشې ته وګورئ.

پخوا د آسيا د لويې وچې اقتصاد په کرنه او مالدارۍ ولاړ و چې په پخواني شکل کېده خو د وګړو د زياتوالي او د ښارونو د ودې سره غذايي توکوته ورځ په ورځ اړتيا زياته شوه.

لدې امله آسيايي هيوادونه زيار باسي خلکوته د غذايي توکو د برابرولو لپاره، د کرنې د نويو طريقو او ماشين آلاتو نه په ګټې اخستنې سره کرنيز توليدات زيات کړي. د آسيا په لويه وچه کې د اقليمي ځانګړو شرايطو په اساس په هغو ځايونو کې چې حاصلخيزې ځمکې او زياتې اوبه لري، خلک په کرنې بوخت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

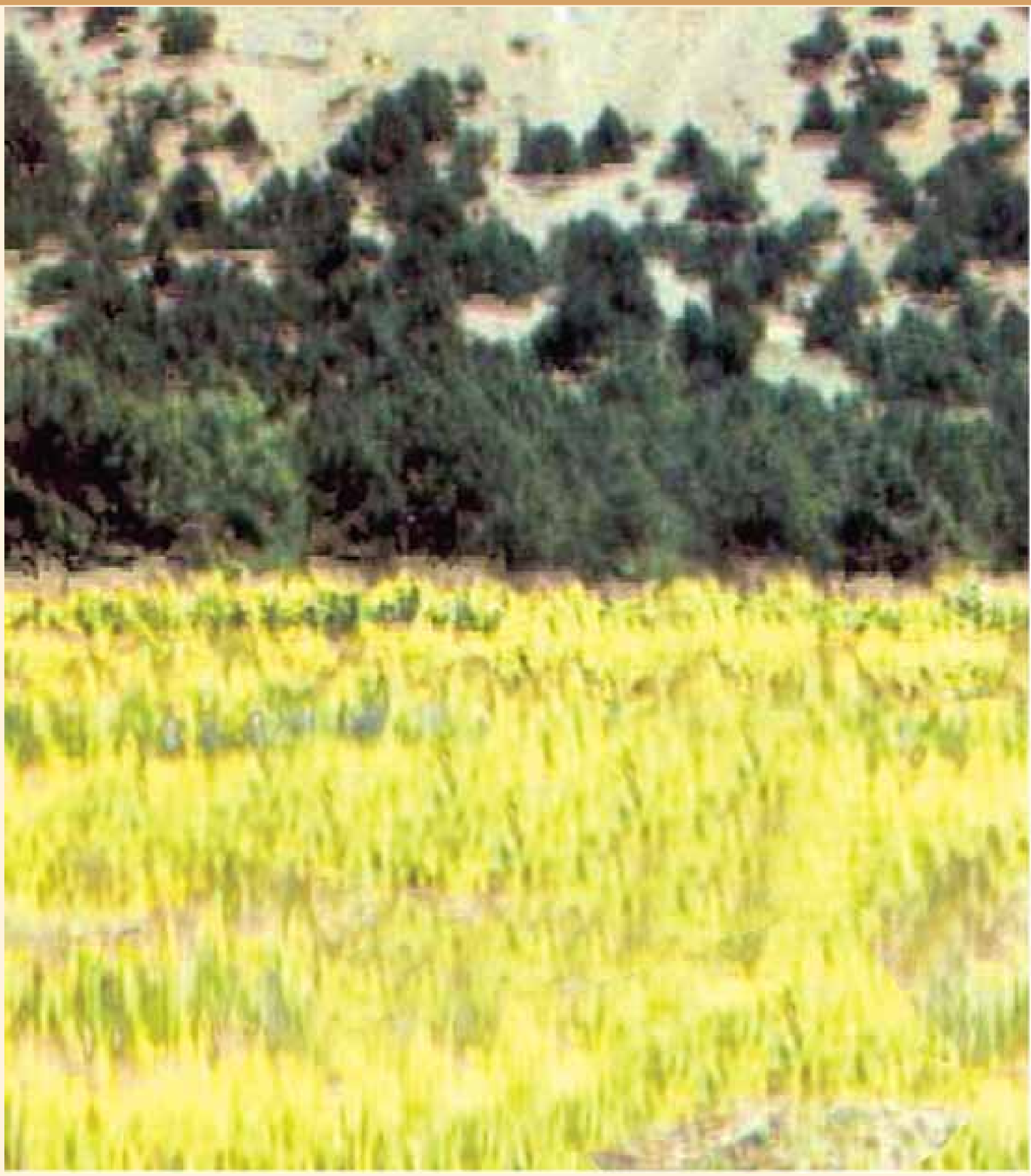

د آسیا د لویې وچې په بیلو بیلو برخو کې د اقلیم او کرنې هماهنګي باید په پام کې ونیسو. دآسیا په وچو سیمو کې غلې دانې لکه غنم، اوربشې او جوار کرل کیږي. په منځنۍ او سویل ختیځه آسیا کې د آرام سمندر او د هند د سمندر په غاړو کې د زیاتې لندې هوا او ورښت له امله وریجې کرل کیږي. په دې وروستیو کلونو کې کرنه او د حاصل ټولول په ټولو دغو سیمو او په ځانګړې ډول په هغو هیوادونو کې چې صنعت ته یې ډېره پاملرنه کړېده میکانیزه شوې ده او زیاتوالی یې پیدا کړی دی. دچای او کنف تولید په هند، پاکستان، سیلون اوبنګله دیش کې زیات اهمیت لري.

مالداری

دآسیا په لویه وچه کې خصوصا په منځنۍ او لویدیځه برخه کې د څارویو ساتل او روزنه ډېر رواج لري. په دې سیمو او په غرنیو سیمو کې ډېر دغوایانو او پسونو روزنه کوي. آس په ځانګړي ډول ترکمني ښکلي آسونه په منځنۍ آسیا کې روزل کیږي. د قره قل د پسونو روزنه په افغانستان او ایران کې رواج لري.

د فیل روزنه د سویل ختیځې آسیا په هیوادونو او د هند په یوه برخه کې رواج لري. له فیل نه په کرنیزو کارو اوحمل و نقل کې ګټه اخستل کیږي.

د پسو د مینځلو مرکز

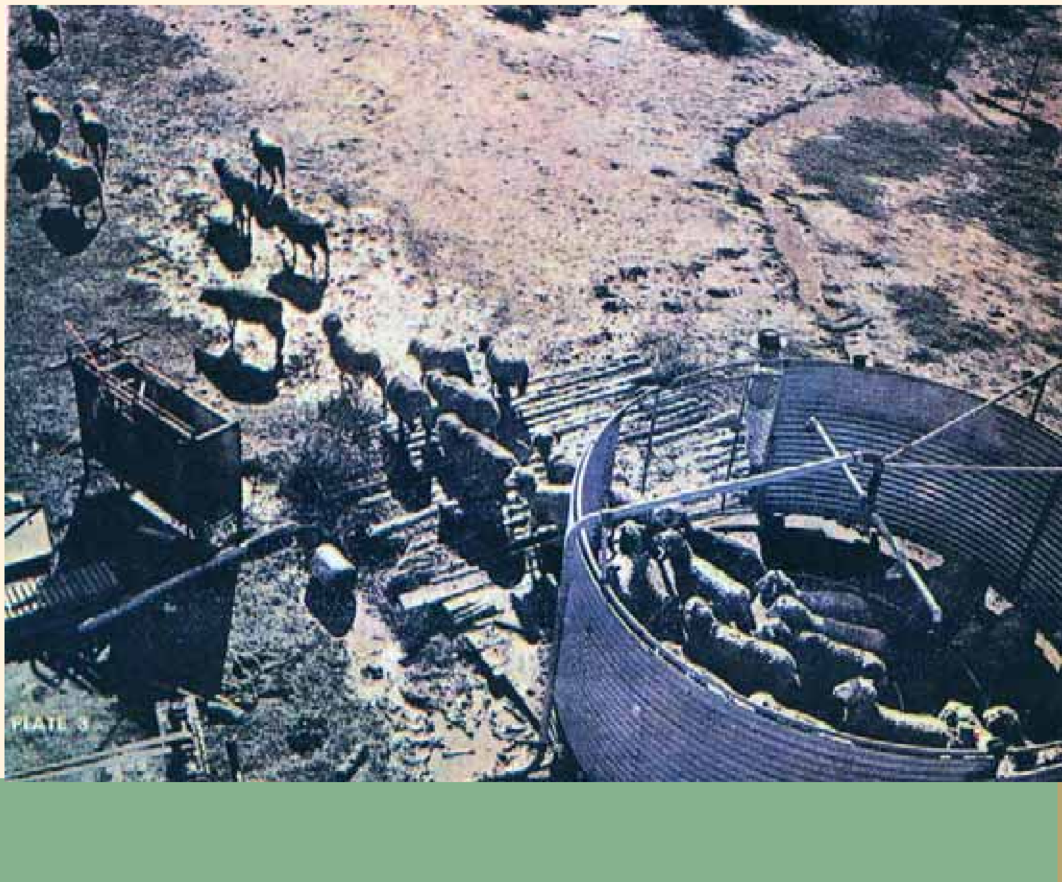

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې لاندني موضوعاتو باندې بحث وکړي او د بحث نتیجه دې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

کرنه.........

مالداري.....

پوښتنې

لاندې سمې جملې په (ص) او ناسمې جملې په (غ) نښه کړئ:

۱ ـ دآسیا د لویې وچې اقتصاد په صنعت بأندې ولاړ دی. (   )

۲ ـ آسیایي هیوادونه زیار باسي دغذایي توکو د پوره کولو لپاره د کرنیزو تولیداتو اندازه زیاته کړي. (   )

۳ ـ دآسیا د لویې وچې په وچو برخوکې ډېرې وریجې تولیدیږي . (   )

۴ ـ د آسیا په لویه وچه کې د چای تولید په هند، پاکستان، سیلون او بنګله دیش کې ډېر رواج لري. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دفیل په اړه چې څه رنګه حیوان دی او په کوم ځای کې د څه کار لپاره ساتل کیږي، یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع

د ګاز تصفیه

آیا پوهېږئ چې د آسیا صنعتي هیوادونه کوم دي؟

تر ځمکې لاندې منابعو څخه ګټه اخیستل او د کاني توکو را ایستنه دآسیا د لوېې وچې یوه بله برخه اقتصادي عایدات جوړوي چې له کرنې څخه ډېر وروسته ورڅخه ګټه واخیستل شوه.

استعماري سیالۍ اساسي عامل و چې په دې لویه وچه کې د کانونو را ایستنه کې د ځنډ او خنډ لامل شو. د آسیا لویه وچه د کانونو او د ځمکې لاندې منابعو خصوصا نفتو، ګازو او ډبرو سکرو په برخه کې ډېره غني ده. د سویل لویدیځ هیوادونه چې د فارس خلیج په شاوخواکې پراته دي. لکه سعودي عربستان، عراق، ایران، کویټ، متحده عربي امارات د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې سهمې کاني زېرمې لري چې مختلفو هیوادوته یې صادروي. د ډبرو سکرو را ایستنه په ایران، ترکیې او هند (د کلکتې لویدیځ) کې شهرت لري.

د آسیا په ختیځ کې جاپان ډېر لوی صنعتي هیواد دی. که څه هم چې دا هیواد د کاني زیرمو له پلوه کمزوری دی خو لږ تر لږه یې د اوسپنې، ډبرو سکرو، مالګې او سلفرو په را ایستنې سره خپلو صنایعو ته پراختیا ورکړې وه. جاپان د اوبو د برېښنا له ډېرو لویو تولیدوونکو هیوادو څخه دی. روسیه په آسیایي برخه کې پر نفتو سربېره ، د ډبرو سکرو، اوسپنې او نورو فلزاتو ډېرې زیرمې لري. د آسیا په سویل ختیځ کې اندونیزیا او میانمار د نفتو د تولیدولو ډېر لوی هیوادونه دي.

صنایع

صنایعو په آسیاکې ډېره وده نده کړې. خو درانه صنایع په روسيې د چين د خلکو په جمهوريت، هند او جاپان کې منځته راغلي. د آسيا ډېر مهم صنعتي هیواد جاپان دی خو د جنوبي کوریا، چين او تايوان نومونه هم د يادولو وړ دي.

ددې هیوادونو صنعتي توکي د نړۍ هرې خواته صادرېږي. چې ځينې يې دادي: هر راز ماشين آلات، الوتکې، موټر، تراکتورونه، کمباين، د لارو جوړولو ماشينونه، موټرسيکلونه، راډيو او د عکاسۍ سامانونه، کاغذي صنایع او کرنيز صنایع په جاپان کې د نفتو ويستلو لويې بيړۍ هم جوړيږي.

د چين ديوال

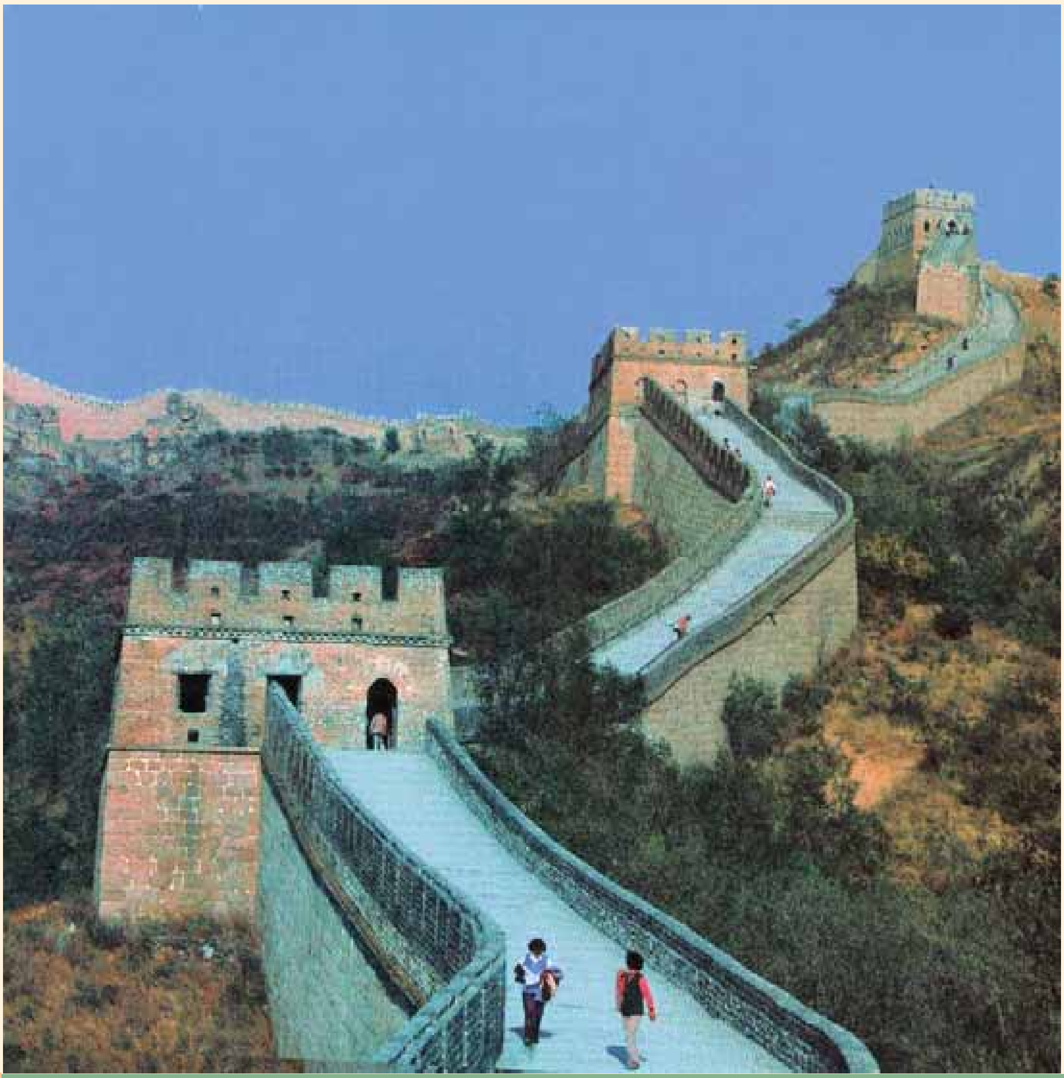

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسيا ځينې هيوادونه اوس هم په کرنه تکيه لري. په دې هيوادونو کې عمده صنعت غالۍ اوبدل او لاسي صنايع دي. خو ورو ورو په صنعتي هيوادونو بدليږي. هغه آسيايي هيوادونه چې له اوبو او سمندرونو سره نښتي، د هغو سوداګري (صادرات او واردات) د سمندر له لارې کيږي. کب نيول هم په آسيا کې ډېر دود دي.

تاج محل

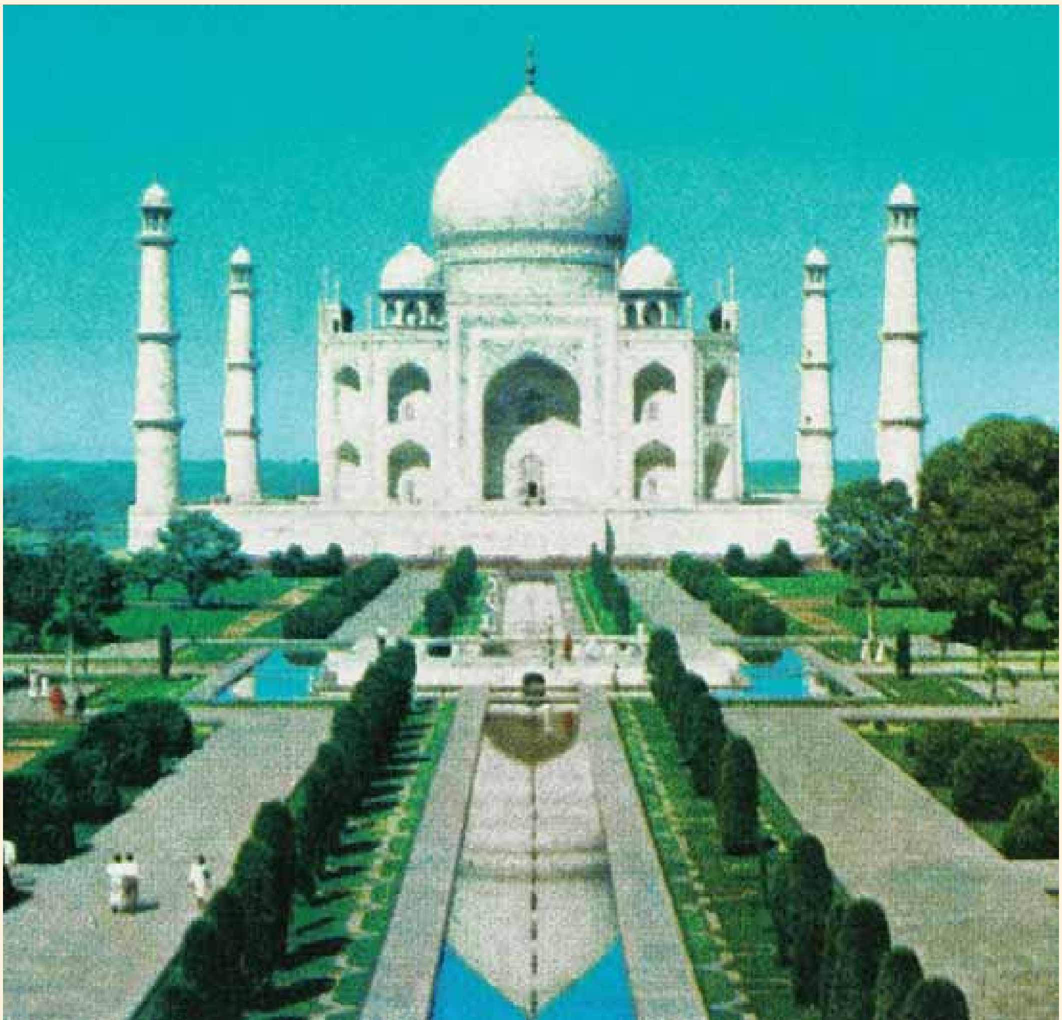

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آسیاکې د لیدلو وړ توریستیکي ځایونه لکه زیارتونه، طبیعي او تفریحي منظرې زیاتې دي.
هرکال زرگونه خلک له تاریخي او طبیعي ځایونو څخه لیدنه کوي چې ددې وچې په اقتصاد کې ډېر اهمیت لري.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه پر یوې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او پایله دې د ټولگي په مخ کې بیان کړي.

- کانونه
- صنایع
- توریزم

پوښتنې

۱ ـ نفت په کومو آسیایي هیوادونو کې زیات دي؟
۲ ـ د آسیایي هیوادونو درانه صنایع ،کوم تولیدات جوړوي؟
۳ ـ د آسیا د ډېرو مهمو صنعتي هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د منځني ختیځ په هیوادونو کې د نفتو د نقشې په اړه معلومات راټول کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولگي کې بیان کړئ.

درې دېرشم لوست

د آسیا مواصلاتي جغرافیه

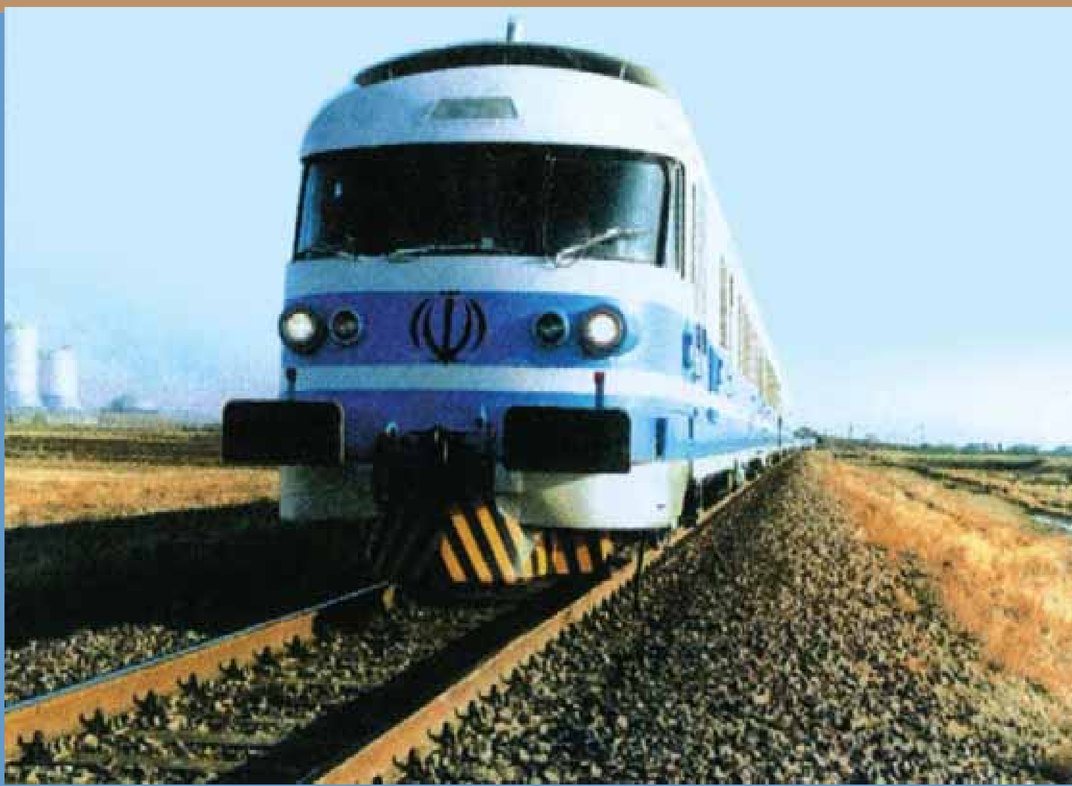

آیا د ورېښمو د لارې په اړه څه پوهېږئ؟

د ورېښمو لاره لرغوني لاره وه چې چین او هندوستان یې له مدیترانې سمندرګي او اروپا سره نښلول. دا لاره له ډېرو آسیایي هیوادونو په ځانګړي ډول له افغانستان څخه تیریده په دې لاره ورېښم او دواګاني له آسیا څخه اروپا ته وړل کېدې. نن لارو له پخوانه زیات پراختیا موندلې ده.

لارې په درېیو برخو وېشي:

١ ـ د وچې لارې چې له سړکونو او د اوسپنو له پټلیو څخه عبارت دي.

٢ ـ هوایي کرښې.

٣ ـ د اوبو یا سمندري لارې

١ ـ د وچې مواصلاتي لارې:

دا لارې سړکونه او د اوسپنې پټلۍ دي. د اوسپنې پټلۍ مهمې، ارزانې او ډېرې د امن لارې دي چې ډېر آسیایي هیوادونه ترې ګټه اخلي. ډېره اوږده د اوسپنې لاره په روسیه کې ده چې د ولادیواستوک بندر چې د جاپان سمندرګي په غاړوکې پروت دی له مسکواو اروپا سره نښلوي . په اوس وخت کې د ترکیې، ایران، پاکستان او هند هیوادونه له یوبل سره د اوسپنو د پټلیو په وسیله نښلي او سوداګریز مالونه او مسافرین بیلابیلو ځایونو ته رسوي. د آسیا په ځینو نویو ښارونو کې د اوسپنې پټلۍ د ځمکې لاندې د (مترو) په ډول شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. سمندري لارې

د آسیا خلکو له لرغونو زمانو څخه تر ننه پورې په هغو ځایوکې چې سمندرګیو او سیندونو یې ډېرې اوبه او لر ځوړ درلود او د بېړۍ چلولو وړ وې له هغو نه د خلکو او سوداګریزو توکو په وړلو او راوړلوکې ګټه اخیستله. مهم کانالونه او آبناګاني لکه: د باب المندب آبنا، مالاکا او هرمز د آسیا د لویې وچې په شاوخواکې پراته دي. د هرمز آبنا چې د عمان د سمندرګی او د فارس خلیج په مینځ کې پروت دی هره ورځ زیات شمیر بېړۍ ورڅخه تیریږي او په زرګونو بوشکې نفت د نړۍ ګوټ ګوټ ته لیږدوي، د سویز کانال سور سمندرګی د مدیترانې له سمندرګي سره نښلوي چې ډېر سوداګریز مالونه د آسیا، اروپا او افریقا په منځ کې تبادله کوي.

د مالاکا آبنا چې د مالیزیا او اندونیزیا د هیوادونو په منځ کې پرته ده هم د آسیا ختیځ او سویل ختیځ هیوادونه له نورې نړۍ سره نښلوي.

۳. هوايي کرښې

هوايي کرښې لوی ښارونه سره نښلوي. د شلمې پیړۍ په وروستیو کې د الوتکو په جوړولو کې ډېر پرمختګونه شوي دي. الوتکه د لیږد (نقلیې) ډېره ګړندۍ وسیله ده چې ډېرې آسانتیاوې یې په لیږدولو را لیږدولو کې رامنځ ته کړې دي. د هر هیواد لوی ښارونه هوايي ډګرونه لري چې مسافرین او سوداګریز مالونه په لږ وخت کې له یوه ځای نه بل ځای ته لیږدوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په اړه بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

۱ ـ هوايي کرښې　　۲ ـ سمندري کرښې　　۳ ـ د وچې لارې

پوښتنې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې کومې لارې دي؟

۲ ـ ډېره ارزانه او د امن مواصلاتي لاره کومه ده؟

۳ ـ کومه آبنا د عمان د سمندرګي او د فارس د خلیج په منځ کې پرته ده؟

۴ ـ د سویز کانال .... سمندرګی له .... سمندرګي سره نښلوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د مواصلاتي لارو د اقتصادي اهمیت په اړه یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسي جغرافیه

د آسیا د سیاسي جغرافیې په اړه څه پوهیږئ؟

سیاسي جغرافیه د جغرافیې د علم یوه څانګه ده چې د هیوادونو د څلور خوا او سرحدونو په اړه، کورنیو او نړیوالو اړیکو او اداري جوړښت باندې بحث کوي.

آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې پراخه ساحه یې نیولې ده. په دې لویه وچه کې ۴۲ خپلواک هیوادونه پراته دي، چې بیلابیل رژیمونه لري. په ځینو دغو هیوادو لکه افغانستان او ایران کې اسلامي جمهوري حکم چلوي. یو شمیر نور جمهوري رژیمونه لري. ځینې هیوادونه لکه جاپان شاهي رژیم لري. د قطر او متحده عربي امارات شیخ نیشنې حکومت لري او فلسطین خود مختاره دولت لري. ځینې د نظر خاوندان د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو برخو ویشي:

۱ ـ منځنی ختیځ چې د آسیا په سهیل لویدیځ کې پروت دی او اسلامي عربي هیوادونه او ایران په کې پراته دي.

۲ ـ د آسیا جنوب چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، پاکستان، هند، بنګله دیش په کې پراته دي.

۳ ـ د آسیا سویل ختیځ: چې مهم هیوادونه یې د اندونیزیا اسلامي هیواد او مالیزیا دي.

۴ ـ لرې ختیځ چې مهم هیوادونه یې چین، جاپان او کوریا دي.

۵ ـ منځنۍ آسیا چې د تاجکستان نه تر ترکمنستان او قزاقستان پورې په کې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ شمالي آسيا چې يوازې د روسيې آسيايي برخه په کې پرته ده.
۷ ـ لويديځه آسيا چې په کوچنۍ آسيا هم يادېږي او لوی هيوادېي ترکيه ده. هغه هيوادونه چې د سمندرونو په خواکې پراته دي د ټولو هيوادونو خواته آزاده لاره لري. د افغانستان، مغولستان، لاووس، نيپال، بوتان او د منځنۍ آسيا هيوادونه آزاد سمندر ته لار نلري. چې له دې امله د نورو هيوادونو سره په ارتباطي ستونزو اخته دي. د آسيا لويه وچه ډېر او با ارزښته کاني مواد، مهم کرنيز محصولات او ډېروګړي او ښه د خرڅلاو بازارونه لري. په همدې دليل د اروپا يې هيوادونو د پاملرنې وړ ده. د اروپا استعماري هيوادونه په اوله کې د سوداګريزو کمپنيو په نامه آسيا ته راغلل، وروسته يې ساحلي برخې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې. په اتلسمه او نولسمه پيړۍ کې اروپايان (پرتګاليان، هالنډيان، هسپانويان، انګريزان او فرانسويان) آسيا ته راغلل . پرتګاليانو د آسيا سويل ختيځ برخې تر خپل استعمار لاندې ونيولې. هالينډ اندونزيا، انګريزانو د ميانمار نه تر افغانستان پورې اشغال کړل. افغانستان د انګريزانو په ضد درې جګړې وکړې او لومړنی هيواد و چې د نړۍ لوی استعماري قدرت ته يې ماته ورکړه او خپله خپلواکي يې لاسته راوړه.
د شلمې پيړۍ په منځ کې په آسيا کې يوازې شلو هيوادونو خپلواکي درلوده. د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه په ملتونو کې ورځ په ورځ ژوندي کيده ترڅو چې اکثرو هيوادونو خپله خپلواکي تر لاسه کړه.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په اوو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د سياسي نقشې پرمخ کې د آسيا د اوو برخو يوه، د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ سياسي جغرافيه د کومو موضوعاتو په اړه بحث کوي؟
۲ ـ کوم هيوادونه اسلامي جمهوريت لري؟ نوم يې واخلئ.
۳ ـ کوم هيوادونه آزاد سمندرته لار نلري؟ نوم يې واخلئ.
۴ ـ ولې د آسيا لويه وچه په اتلسمه او نولسمه ميلادي پيړۍ کې د استعمار ګرو تر پاملرنې لاندې راغلې وه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه هيوادونه چې د آسيا په لويې وچې کې آزاد سمندرته لاره نلري د هغو هيوادونو سره چې آزاد سمندرته لار لري د اقتصاد له پلوه انډول کړئ او پايله يې په راتلونکي ساعت کې خپلو ټولګيوالوته ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لویې وچې د هیوادونو لست

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۱	افغانستان	کابل	۶۵۲۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰	اسلامي جمهوري
۲	د عربو متحده امارات	ابوظبی	۸۳۶۰۰	۴۲۱۴۰۰۰	د اوو امیرنشینو فدراسیون
۳	اندونیزیا	جاگارتا	۱۹۰۴۲۳۳	۲۲۲۷۳۱۰۰۰	اسلامي جمهوري
۴	اردن	عمان	۸۹۳۲۶	۵۵۰۵۰۰۰	مشروطه شاهي
۵	ازبکستان	تاشکند	۴۴۷۴۰۰	۲۶۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۶	ایران	تهران	۱۶۴۸۱۹۵	۷۰۴۷۲۸۴۶	اسلامي جمهوري
۷	بحرین	منامه	۶۹۴	۷۲۷۰۰۰	شاهي
۸	بروئني	د سری بگاوان بندر	۵۷۶۵	۴۷۵۰۰۰	شاهي
۹	بنگله دیش	داکه	۱۴۷۵۷۰	۱۳۸۸۳۵۰۰۰	جمهوري
۱۰	بوتان	تیمپو	۴۷۰۰۰	۷۹۰۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۱	پاکستان	اسلام آباد	۷۹۶۰۹۵	۱۵۶۷۷۰۰۰۰	اسلامي‌فدرال‌جمهوري
۱۲	تاجیکستان	دوشنبه	۱۴۳۱۰۰	۷۰۶۳۰۰۰	جمهوري
۱۳	تایلند	بنکاک	۵۱۳۱۱۵	۶۴۶۳۲۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۴	تایوان	تایپی	۳۶۰۰۰	۲۲۸۱۵۰۰۰	جمهوري
۱۵	ترکمنستان	عشق آباد	۴۸۸۱۰۰	۴۸۹۹۰۰۰	جمهوري
۱۶	ختیځ تیمور	دیلی	۱۴۸۷۴	۱۰۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۷	ترکیه	انقره	۷۷۹۴۵۲	۷۲۹۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۸	چین	پیکنگ	۹۵۷۲۹۰۰	۱۳۱۱۳۸۱۰۰۰	یو حزبي سوسیالستي جمهوري
۱۹	روسیه	مسکو	۱۷۰۷۵۴۰۰	۱۴۲۳۹۴۰۰۰	فدرالي جمهوري
۲۰	جاپان	توکیو	۳۷۷۸۱۹	۱۲۷۷۱۶۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۱	سریلانکا	کلمبو	۶۵۶۱۰	۱۹۸۷۹۰۰۰	جمهوري
۲۲	سنگاپور	سنگاپور	۶۴۱	۴۴۰۸۰۰۰	جمهوري
۲۳	سوریه	دمشق	۱۸۵۱۸۰	۱۸۵۴۲۰۰۰	جمهوري

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۲۴	عراق	بغداد	۴۳۸۳۱۷	۲۸۵۱۳۰۰۰	جمهوري
۲۵	سعودي عربستان	رياض	۲۲۴۰۰۰۰	۲۳۶۸۷۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۶	عمان	مسقط	۳۰۹۵۰۰	۲۵۱۶۰۰۰	مطلقه شاهي
۲۷	فلسطين	قدس	۶۲۶۳	۴۱۴۱۰۰۰	خود مختاره دولت
۲۸	فليپين	مانيلا	۳۰۰۰۰۰	۸۵۵۶۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۲۹	قبرس	نيکوزيا	۹۲۵۰	۱۰۰۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۰	قرغزستان	بيشکک	۱۹۸۵۰۰	۵۱۹۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۱	قزاقستان	استانه	۲۷۱۷۰۰	۱۵۲۴۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۲	قطر	دوحه	۱۱۴۷۱	۸۳۸۰۰۰	امارتي شيخ نشين
۳۳	کمبوديا	پنوم پن	۱۸۱۰۳۵	۱۳۶۴۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۴	سويلي کوريا	سيول	۹۹۶۴۶	۲۸۱۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۵	شمالي کوريا	پيونګ يانګ	۱۲۲۷۶۲	۲۲۵۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۶	کويت	کويت	۱۷۸۱۸	۳۰۸۴۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۷	لاووس	وين تيان	۲۳۶۸۰۰	۵۷۵۱۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۸	لبنان	بيروت	۱۰۴۰۰	۳۸۳۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۹	مالديو	ماله	۲۸۹	۳۰۰۰۰۰	جمهوري
۴۰	ماليزيا	کوالا لامپور	۳۲۹۷۵۸	۲۶۶۴۰۰۰۰	مشروط فدرال شاهي
۴۱	مغولستان	اولان باتور	۱۵۶۶۵۰۰	۲۵۸۰۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۲	ميانمار	رنګون	۶۷۶۵۷۷	۴۷۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۳	نيپال	کتمندو	۱۴۷۱۸۱	۲۷۶۷۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۴۴	ويتنام	هانوی	۳۳۱۰۴۱	۸۳۴۵۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۵	هند	نوی دهلی	۳۱۶۵۵۹۶	۱۱۱۹۵۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۶	يمن	صنعا	۵۵۵۰۰۰	۲۰۶۷۶۰۰۰	څو حزبي جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې ډېره برخه یې په ختیځه نیمه کره او شمالي نیمه کره کې پرته ده.
- د آسیا لویه وچه لرغوني تمدنونه او دینونه لري.
- آسیا لوړ غرونه (همالیا، هندوکش او البرز) او پراخې دښتې (د مغولستان دښته په مغلوستان کې، لوت په ایران کې، او ربع الخالی په عربستان کې) لري.
- په آسیا کې زیات سیندونه بهیږي، چې عبارت دي له اوب، آمور، سند، هلمند، کارون، فرات او داسې نورو څخه.
- د جغرافیایي موقعیت پر بنسټ، زیات جهیلونه د آسیا په قاره کې شته دي. چې عبارت دي له: بایکال، بالخاش، شیوا، ارومیه، وان او ارال څخه.
- د آسیا مهم خلیجونه د فارس خلیج، بنګال، عقبه او مهم سمندرګی یې د کسپین سمندرګی دی چې د آسیا د لویې وچې لوی داخلي سمندرګي جوړوي.
- دې موضوع ته په پاملرنې چې د آسیا لویه وچه د استوا له کرښې نه تر شمالي قطب پورې پرته ده، بیلا بیل اقلیمونه لري لکه د قطبي ساحې اقلیم، یخچالي، د قطبي لاندې اقلیم، د منځنۍ آسیا د سټپ سیمه، غرنۍ او لوړې څوکې، صحرایي، معتدله، مدیترانه یي، استوایي سوانا او استوایي او باراني ځنګلونه.
- د آسیا په لویه وچه کې د وګړو خپریدا یو ډول نده په کرنیزو پراخو ځمکو، د صنعتي فابریکو په څنګ، ښارونو او سوداګریزو بندرونو او ... کې د وګړو تراکم زیات او په غرنیو او تودو لندو ځنګلي سیمو کې وګړي لږ دي.
- د آسیا خلک سپین، ژیړ او کمرنګه تور نژاد لري.
- دآسیا اقتصاد پخوا ډېر په کرنه او مالدارۍ باندې ولاړ و او په ابتدائي توګه و.
- د آسیا سویل لویدیځ هیوادونه د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې لویې زیرمې لري.
- د آسیا ډېر مهم صنعتي هیوادونه دادي: جاپان، سویلي کوریا، چین او تایوان.
- د آسیا مواصلاتي لارې په دریو برخو، د وچې لارې، هوایي کرښې او اوبیزو لارو باندې ویشل شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د باب المندب، هرمز او ملاکا آبناګانې له اقتصادي او نظامي پلوه ډېر اهمیت لري او د آسیا په وچه کې پرتې دي.

ـ د سویز کانال سور سمندرګی او د مدیترانې سمندرګی سره نښلوي.

ـ د افغانستان او ایران هیوادونه اسلامي جمهوري حکومت لري.

ـ د قطر او متحده اماراتو هیوادونه د شیخ نشیني حکومت لري.

ـ د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو سیمو ویشل کیږي چې عبارت دي له: منځنۍ ختیځ، سویلي آسیا، سوېل ختیځ، لرې ختیځ، منځنۍ آسیا، شمالي آسیا او لویدیځه آسیا.

ـ د آسیا لویه وچه زیات او ارزښتناکه کاني منابعو او د خرڅلاو د ډېرمنو بازارونو، د لرلو له امله تل د استعماري هیوادونو د پاملرنې وړ ګرځیدلي دي.

جغرافيايي اصطلاحات

اعتدالين: د کال هغه وختونه چې د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمودي لګيږي او دواړه قطبونه په يوه اندازه له لمر څخه ګټه اخلي او د استوا د کرښې په اوږدو په شمالي او سويلي نيمو کرو کې د هرې بلې نقطې د ورځې اوږدوالی ۱۲ ساعته دی. د اعتدالين وخت د پسرلي لومړۍ نېټه (د حمل لومړۍ) او د منې لومړۍ (د ميزان لومړۍ) ده.

اقليم: د ځمکې د هوا منځنۍ اندازه ده چې په يوې ټاکلې سيمې کې په يوې اوږدې مودې کې ټاکل کيږي.

استوايي قطر: د ځمکې د کرې ډېر لوی قطر ته وايي چې ځمکه په مساوي دوو شمالي او سويلي نيمو کرو ويشي.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسيې په شمال کې هغوسيمو ته ويل کيږي چې ونې نلري چې ژمی يې سوړ او اوږد او خاوره د کال په ډېرو ورځو کې کنګل وي. د هغه ځای دوبی ډېر لنډ او د تودوخې درجه د لسو درجونه کمه ده اوپه همدې لنډې مودې کې د ځمکې د مخ کنګلونه ويلې کيږي او بوټي لکه خزې او ګلسنګ وده کوي.

تمدن: په ښارکې ژوند کول، ښاري رسم او رواج سره بلدتيا او د ځان لپاره د پرمختګ د ښه ژوند د اسبابونو تيارولو ته تمدن وايي.

توريست: د تاريخ له مخې فرانسوي اشراف زاده ګانو ته چې د تحصيل اوپه ژوند کې د تجربو د لاسته راوړلو لپاره به سفر ته تلل توريست (سيلاني) يې ورته وايه. دا اصطلاح له نولسمې پيړۍ نه معمول شوه، وروسته بې دا اصطلاح په فرانسې کې هغو خلکوته کاروله چې د وزګارتيا د وخت تيرولو لپاره به يې فرانسې ته سفر کاوه داسې سفرونو ته نړۍ ګرځيدل يا توريزم وويل شو.

جهيل: ډېرې پراخې ولاړې اوبه دي چې په طبيعي حالت باندې د وچې په واسطه چاپيرشوې وي.

جنوبي نيمه کره: له استواکرښې نه تر جنوبي قطبه پورې جنوبي نيمه کره ده.

حضيض: کله چې ځمکه خپل انتقالي حرکت کې چې د لمر په چاپيره ګرځي هغه وخت چې د ځمکې او لمر واټن ډېر نږدې شي د حضيض په نامه ياديږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیج: په وچه کې د پراخو او ژورو اوبو مخکې تګ دی چې دریو خواووته یې وچه او یوې خواته یې اوبه چاپیره شوې وي.

څړځای: هغه ځمکه ده چې ډېر بوټي پکې شنه کیږي چې څاروي کولای شي یوه موده پکې وڅري.

څوکه: د غره ډېرې لوړې برخې ته وایي.

د ارکتیک دایره: د شمالي عرض البلد ۶۶½ درجه، په دې اصطلاح یادوي.

د انتارکتیک دایره: د جنوبي عرض البلد ۶۶½ درجو ته انتارکتیک ویل کیږي.

د استوا دایره: د عرض البلد لویه دایره ده چې د ځمکې کره په دوو شمالي او سویلي نیموکرو وېشي.

د جدي دایره: د جنوبي کرې ۲۳½ درجې چې د لمر وړانګې د جدي په لومړۍ نیټه ورباندې عمودې لګیږي.

د سرطان دایره: د شمالي عرض البلد ۲۳½ درجې چې د لمر وړانګې د سر طان پر لومړۍ ورځ ورباندې عمودې لګیږي.

د عرض البلد دایره: هغه دایرې چې د استوا د کرښې سره موازي دي او د ختیځ لویدیځ لورې لري او د طول البلد پر دایرو عمودوي.

د قطب ستوری: غټ او ځلیدونکی ستوری دی او د ځمکې شمالي قطب د هغه په لور پروت دی.

د اوړي شمسي انقلاب: دا انقلاب هغه وخت رامنځ ته کیږي چې د لمر وړانګې د سرطان پر کرښې (شمالي ۲۳½ درجو) باندې د دوبې په لومړۍ نیټې باندې رامنځ ته کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې دوبی پیل کیږي.

د ژمي شمسي انقلاب: د ا انقلاب د جدي پر کرښې (جنوبي ۲۳½ درجو) باندې د لمر د وړانګو عمودېدل د ژمي په لومړۍ ورځې باندې کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې ژمی پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرنې ابتدايي طريقه: کرکيله ده چې د لاس او حيواني يوې باندې سرته رسيږي.

د کرنې ماشيني طريقه: کرکيله ده چې د کرنيزو ماشين آلاتو په واسطه کيږي.

د جنوبي قطب نقطه: د ځمکې دکرې وروستۍ جنوبي نقطه ده چې د ځمکې د محور جنوبي وروستۍ برخه کې پرته ده.
د ځمکې محور: فرضي کرښهٔ ده چې د ځمکې کره د هغه په چاپيره ګرځي.

د ځمکې د محور ميلان: د ځمکې د محور ميلان د $23\frac{1}{2}$ درجې په زاويه د ځمکې د مدار پر مستوي باندې ده.

ستپ: د وښو سيمه چې د کرنې او ځارويو څرځای ته برابره وي. هغه سيمې چې نيمه وچ اقليم لري چې واښهٔ او نې په خپاره ډول پکې ليدل کيږي.

سمندرګی: د پراخو اوبو يوې برخې ته وايي چې تر سمندر وړه وي. ځينې وخت د سمندر سره نښتې وي او کله د وچې په واسطه چاپيره شوې وي.

سوانا: اقليمي سيمه ده چې بوټي، نيزارونه او ټيټې ونې لري.

شاليزار: هغه ځمکې چې شولې پکې کرل کيږي.

شمالي قطب: د ځمکې د کرې شمالي وروستنۍ برخې ته وايي.

شمالي نيمه کره: له استوا کرښې نه تر شمالي قطبه پورې شمالي نيمه کره ورته وايي.

صنعت: هغه کار او فعاليت دی چې د هغې په واسطه خام توکي په پخو توکو بدليږي. د مثال په توګه له اوسپنو څخه موټر او له پنبې څخه ټوکر او کالي جوړيږي

صحرايي اقليم: هغه اقليم دی چې ځانګړتياوې يې د ورښت لږوالی، د شپې او ورځې د تودوخې د درجې زيات توپير، سخت بادونه او د بوټو او نباتاتو لږ والی دی.

طبيعي جغرافيه: يوه څانګه د جغرافيې ده چې د غرونو، سيندونو، د هوا تودوخه، نباتاتو او سمندرونو په اړه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي ځنګل: د ځمکې يوه سيمه ده چې پخپله پرې ونې اوبوټې چاپيره شوي وي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي قطب او سويلي قطب په منځ کې غځېدلې وي او پر عرض البلد باندې عمودې وي.

قطبي قطر: چې په اصل کې د ځمکې محور دی او په استوايي قطر عمودوي. يوه څنډه يې شمالي قطب اوبله څنډه يې جنوبي قطب جوړوي.

قيمتي ډبرې: لاجوردو، ياقوتو، فيروزه او نوروته قيمتي او با ارزښته ډبرې وايي.

ګرينويچ: لندن ته نږدې يو پارک دی چې د ګرينويچ رصدخانه پکې جوړه شوې ده. او د صفر درجې طول البلد د هغه له منځ څخه تيريږي.

ماشيني صنايع: هغه کار او فعاليت دی چې د توکو جوړول د ماشين په واسطه کيږي.

مجسمه کره: د ځمکې د کرې کوچنی مدل په يو ټاکلي مقياس باندې دی.

واردات: سوداګريز مالونه چې له باندې نه هيواد ته راوړل کيږي، لکه: موټر، کالي، د برېښنا وسيلې، خوراکي توکي او داسې نور.

هکتار: د مساحت د اندازه کولو واحد دی او د هرو لسو زرو مترو مربعو معادل يا پنځه جريبه ځمکه ده

هوا (جو): د ځمکې د مخ چارچاپيره هوا ته جو وايي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسی نقشه

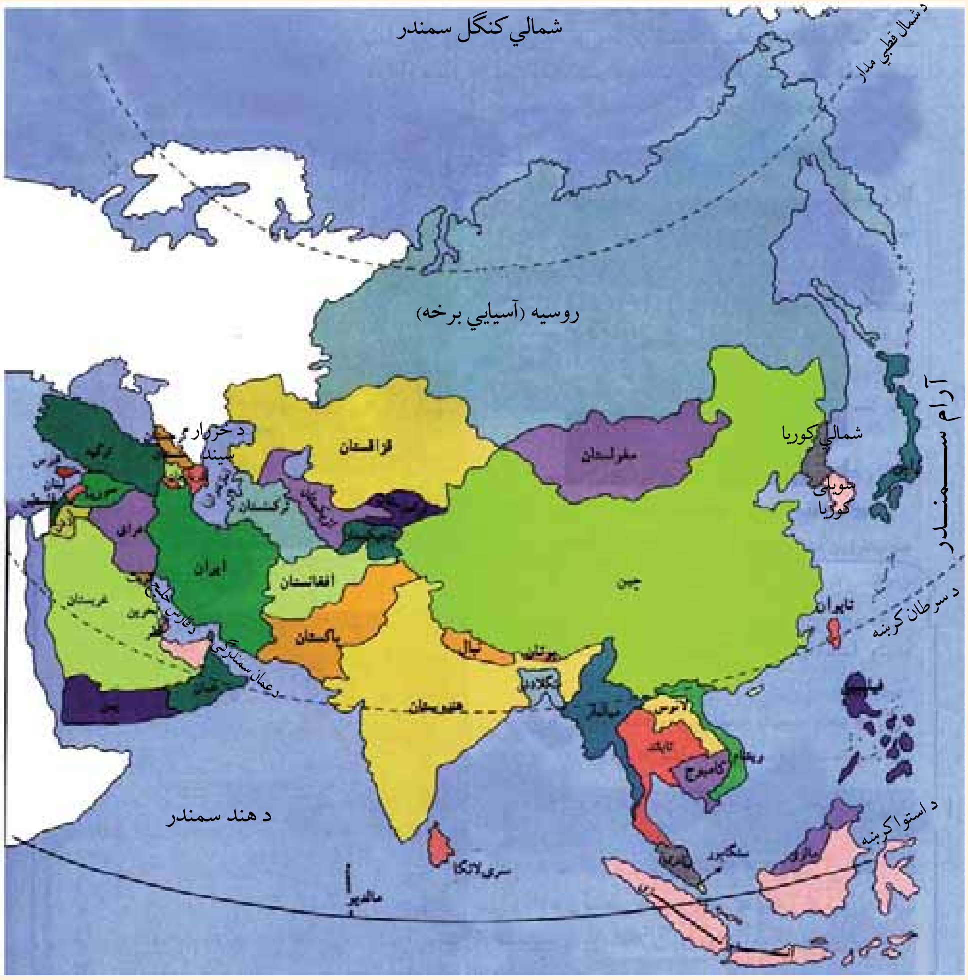

(c) ketabton.com: The Digital Library

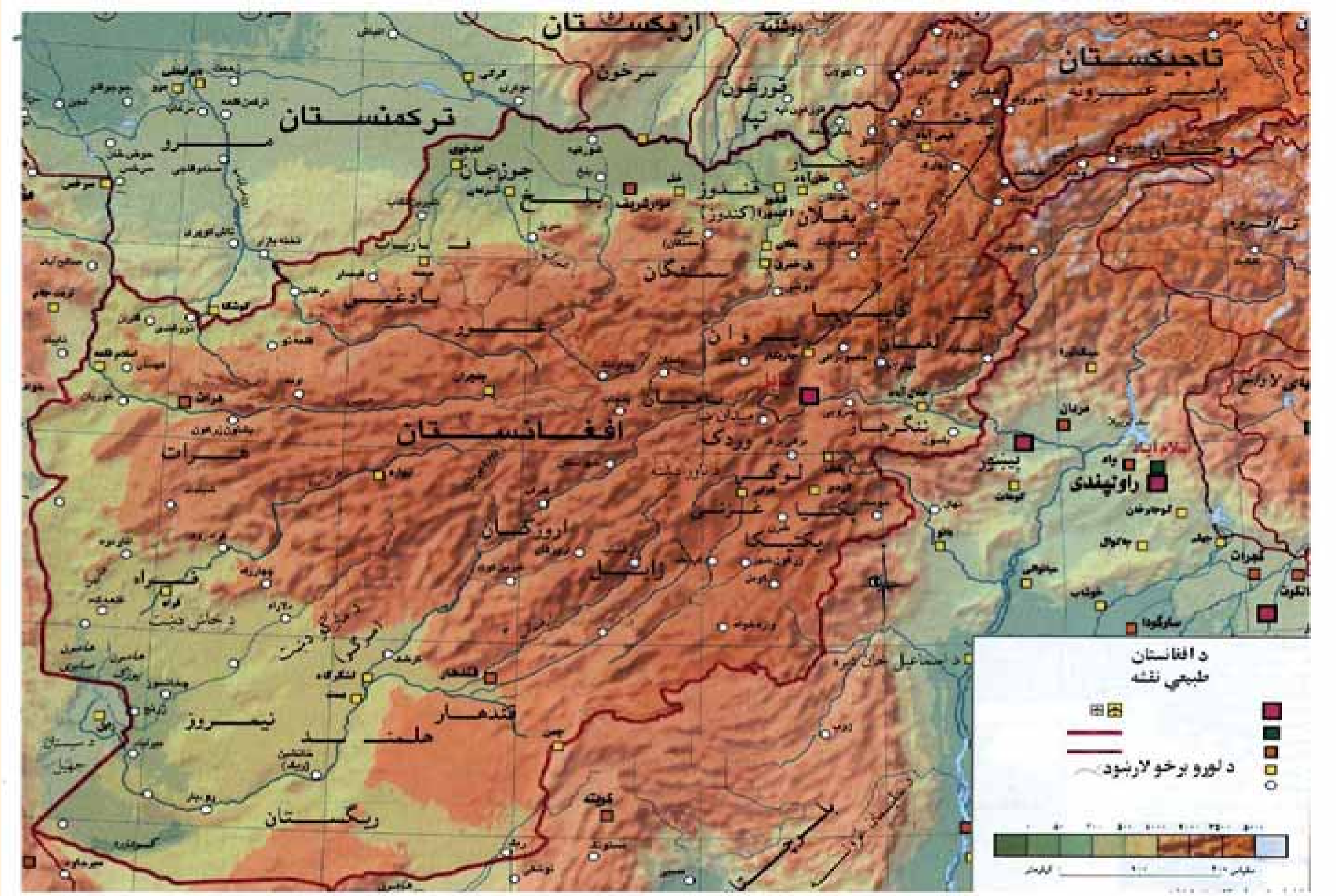

د افغانستان طبیعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

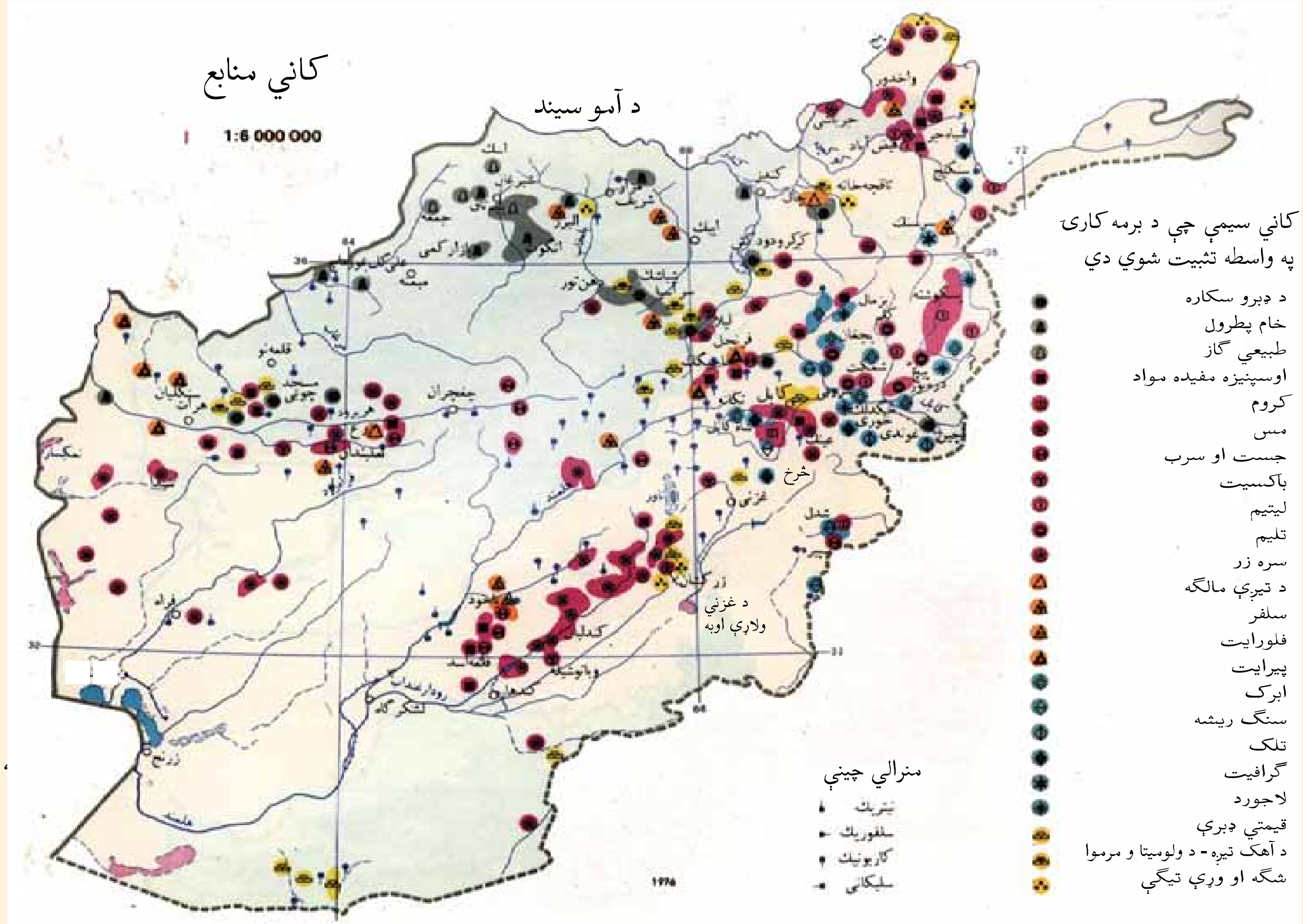

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library